

ANGELOMI

LUXOVIENSIS MONACHI

COMMENTARIUS IN GENESIN :

(Apud Pezium, Thesaur. Anecd. noviss., tom. I.)

INCIPIT PROOEMIUM SEQUENTIS OPUSCULI
ANGELOMI DIACONI.

† Istius egregii seriem percurrere libelli,
Quem dictante Deo libuit depingere, lector,
Ut prosam reseret, nec non tibi mystica pandat;
Propellat nocuas, nocuoque ex corde tenebras,
Vitalesque legens crebro decerpere sensus,
Atque satis valeas mentis pinguescere fibras.
Historiæ hic Genesis reserantur opuscula sacra.
Omnia quæ pandunt grandævi condita mundi
Scilicet æthereique poli, telluris aqueque
Condidit, æthralique Deus qui regnat in arcæ.
Materia in species informi transtulit aptas,
Conspicuumque manet visu, et palpabile quidquid
Nostris, exceptumque quidem seu visibus atque
Cum socia Patris, virtute et Flaminis almi
Olim condiderat pariter ratione potenti.
Nam referunt etiam nostræ primordia vitæ,
Cum hominem narrant paradisi in sede locatum,
Unde draco sævus detraxit lividus, atque
Fartaream sedem, vetitum quia tollere pomum
Ambro quin voluit, solus nec perulit iram;
Sed genus humanum pœnas, heu! sensit Averni,
Quod genuit totum proprio de femore lapsus
Hic sex annorum mansit per millia trusus,
Filius ille Dei donec descendit ab aula
Sumere nomen Adæ voluit qui ac omnia membra
Solvit sic miserum miserans indigna ferendo;
Ut caperet plorans tandem cœlestia regna,
Quæ tacto poterat sine Christo perdere pomo.
Hic patriarcharum clarissima gesta leguntur,
Mystica quæ nimium gravidis typicisque figuris
Signantur Christi, nostræque et dona salutis,
Hic sacra nam sacræ cernuntur dyndima legis,
Atque evangelica salpix [*leg. salpinx*] typice intonat
[orbi].
Textitur eloquium sanctorum hinc purius auro,
Clarius argento, formosius undique electro,
Quod nobis pandit typice moderamina vitæ.
Mystica depromit, promittit et alta polorum:
Dorica nam Hebræa fari, nec lingua Latina
Possunt, quæ gremio retinet sacra iste libellus.
Ergo age jam calles rutilos discurre libenter,

* † Prodit nunc primum in lucem ex ms. codice
celeberrimi monasterii ad S. Petrum Salisburgensis
ordinis S. Benedicti, diligenter collatus cum codice
ms. inclyti cœnobii Zweilensis ordinis Cisterciën-

A Istius ut capias sacra tot charismata, lector,
E quibus altithronum possis dignoscere Christum,
Et merearis ovans cœli conscendere limen,
Quoque metas felix multarum gaudia rerum,
Cernendo Dominum semper per sæcula verum.
Amen.

Expliciant versus.

ITEM PRÆFATIO IN OPUSCULIS EX LIBRO GENESIS,
ANGELOMI DIACONI.

† Eximio Patri, et floribus virtutum fulcito [Z.,
Patri moribus virt. ful.], sapientiæque nitore ornato
LEOTRICO sacerdote, ANGELOMUS humilis Levita.

Postquam gazophylacia ac thesauros quatuor
Evangeliorum, quæ omnibus divinarum Scriptura-
rum paginis sua merito auctoritate præcellunt,
scilicet egregio domino permittente, ac imperante
abbate, subtili indagazione, Domino largiente, in
quantum quivimus, rimati sumus, videlicet magi-
stro, viro quidem eruditissimo Mellino [Z., Mellilico]
sacerdote sermone lampabili, ac toto catholico pro-
palante spiritalem aurem accommodante intelli-
gentiam libenter hausimus, tandem, ut nosti, ad
abyssos Veteris Testamenti, Christo præsule, præ-
dicto Patre imperante, quanquam pavidi, ovantes
appulimus, atque alta pelagi reumaque gurgitum
divinæ historiæ nostram carinam avidi scrutatores
immersimus. Cum enim, auctore lucis afflante, etiam
evangelicum clypeum lava gestantes, gladiumque
incipitem divini verbi dextra ferentes, in tam va-
stissimos ac mysticos quoque sensus tegmine sublato
didascali promulgatione testimoniis divinarum cin-
cta potissimo labore desudantes, proficuaque colla-
tione meditates ea quæ ab ore doctoris libentissime
hausimus, memoriæ sensus commendarem, inter
colloquia cœlestis oraculi cœpisti affabili pioque
affamine crebro suggerere, ut ea quæ ubertim ac
mirabiliter divinarum auctoritatibus approbata ex-
poni videbantur, et thesauro pectoris juxta fragilitatem
sensus recondebantur, in membranulis meo stylo
digerere non abnuerem, ut haberetur unde in futuro
frequentata lectione memoria recrearetur. Quod ego
tantæ rei pondus pertractans, omnimodis delite-
scendo facere distuli. Sed nos incepto opere gravi
sis. † PEZ.

† Sequentes versus absunt a Codice Zwet.ensi.

† Cod. Z.: Incipit prologus beati Angelomi monachi
et Levitæ, ad Leodricum sacerdotem, super Genesim.

labore desudantes, subito, Domino annuente, in onus A curæ pastoralis, a quæ te excusare minime licuit, pro aliorum salute suffectus es. Ergo iuibi te subrogatam, quo sub gravi falce depressum etiam lacrymabili ore declamas, eo quod salutaria dicta et mella animarum sedula meditatione, ut prius imbibe non licet, rursus me accersito auctoritate prælationis, coepisti, non suggerendo, ut dudum, sed quodammodo intentando imperare, ut aliqua opuscula ex libro Geneseos, maxime sex dierum opera, a Domino patrata, juxta litteram, quæ valde difficillima videntur, sicut a doctore tradita fuerant, liquido sermone depromerem; quoniam spiritalem intelligentiam, quæ in nonnullis locis magnam obtinet nebulositatem, in libris Patrum te habere, et maxime a beato Isidoro, viro eruditissimo, enucleatum testaris, licet omnia quæ in præfato volumine continentur mysteria, non ab eo inveniantur compacta, et [Cod. Z. om. et] etiam, quod est gravius, ea quæ a tanto doctore prætermissa sunt, secundum quod [Cod. Z., quæ] tradita mihi fuerant, et per me invenire potuissem, ut suis insererem locis, libera auctoritate imperasti. Cujus præceptionis censuram pertimescens, tacita cogitatione assensum præbere decrevi. Sed quanquam multa forent, siquidem præ omnibus duo sunt quæ me ab hoc opere maxime deterreat. Unum, quod huic oneri me imparem reperio, præsertim cum nulla sim scientia liberalium artium oppletus, non syllogismorum schematumque ac troporum figuris ornatus, licet aliquid prælibassem. Non etiam flore veteris scientiæ fultus, sed indoctus eloquio, exorsus elogio. Aliud, quod tanta obscuritate obnubilatur, ut mihi vix aliquid interlucere videatur. Unde miror quare tantus vir, non solum sapientiam artium indeptus, verum etiam sacrarum Scripturarum divitias nactus, ut merito illud epithalamium decantare gratulabundus valeas: *Introduxit me rex in cellaria sua (Cant. 1, 4)* et reliqua, mihi viribus destituto, acerrima jussione molem tanti ponderis imponere studueris.

Verumtamen, ut affatus sum, perpendens quod tuis me obscurandæ oportebat imperiis, memorans illius Domini præcepti, quo ait: *Qui vos audit, me audit*, etc. (Luc. x, 16), diu multumque dubitans, virium mearum impossibilitatem anxio animo trutinans, velut nauta naufragus fluctuum procellis turbatus, tandem portum orationis pavens, fateor, petii; ut largitor rerum, unica spes, orbis Dominus, vires, licet indigno, tribueret, quatenus hoc recto [Z., rato] tramite, imo intemerata fide explere potuissem. Denique ipso inspirante, quamvis pavido conatu, tamen tuis jussionibus parere studui; ac sex dierum opera juxta historiam, licet tropica permista sint, pauca prout mihi tradita fuerant, impolito sermone enucleavi. Cumque jam finem desigere ultima dictando decreverim, et super hac re reticere ultra penitus disposuissem, repente magister ingres-

sus, his me verbis blande alloquitur: Quid, inquit, affabilis fili? quid [Z., quod] cum tanto studio edisseras? Quod cum celare non auderem teste conscientia, humili ore deprompsi. Ipse vero nosse gestiens, ut est sagacis ingenii solers, si quid utilitatis edidissem, coram se relegi præcepit. Quæ perfecta, ut ita dicam, laudavit, atque, inquam, approbavit, contulitque etiam mihi librum beati Augustini contra Manichæos super hac re luculento sermone exaratum, unde ea quæ digesseram, comprobare quivissem. Quo ferventi astu lustrato, Christo præduce, non solum in sensu, verum etiam in quibusdam locis syllabisque concordantem inveni. Deinde [Z., Dein] imperat juxta suum nomen locutione melliflua, ut ignavia temporis non pigrescerem, et coeptum opus non sinerem, sed solerti studio peragere tentarem. Rursus pertractans, ne forte ad aliquorum profectum, saltem parvulorum fieri juberetur, jam divino auxilio fisus, tuis, Pater, ejusdemque magistri præconiis provocatus, orationumque vestrarum suffragiis fretus, opus imperatum, quanquam sermone inculto, texere sum aggressus. At vero ne quis mea inserta conjiceret, sanctorum Patrum hinc inde volumina aggregans [In cod. Petr. deest aggregans], ut ex eorum dictis corroborarem ea quæ describerem; unde nonnulla ex eorum quodammodo magnis fluminibus profundisque gurgitibus in rivulum derivavi exiguum, præcipua et propria eorum indidit dicta. Nonnulla quippe causa brevitatis, sensum eorum sequens, propriis intuli verbis; aliqua vero quæ ex traditione didici, et in tomis penes nos invenire non potui, constipulata exemplis subnectere præsumpsi, et in libelli modum finire decrevi, ut qui diversis causarum tumultibus occupatus, latissimos doctorum non vacat percurrere campos, hunc admodum brevitate collectum ocus lustrare quivisses libellum, quem peto, ut sagaci examinatione percurras, et tuis phaleramentis facietæ urbanitatis decorare studeas, ne sciolis fastidium generet, et aures sapientium sermo incultior commaculet.

Sed antequam isagoge ad calcem perveniat, notandum est quod in quibusdam locis veritatem videlicet historiæ semper pandens, spiritalem moralemque intelligentiam inserere nisi sumus, inibi scilicet ubi prædixisti ut historia veritatem factorum, ac fidem relationis inculcet, et spiritalis intelligentia ad celestium figurarum secreta perducat, et moralis persuasio ad meliorationem vitæ invitet; ne solummodo historia [Z., historiæ] pressus, sed spiritalis, imo moralisque [Z., moralis] dulcedine captus lector, excusationis invenire possit anfractus: sed ex hoc cum ambrosios cœperit decerpere gustus, magis libenter campos doctorum satagat lustrare ovans latissimos. Vale.

*Explicit præfatio. **

* Z : *Explicit prologus Angel. Levitæ ad Leodricum Sacerdotem super Genesim.*

INCIPIT TEXTUS OPUSCULI IN GENESIM.

In principio creavit Deus cælum et terram.

Adminiculante divina gratia, quæ parvulis confidentiam, mutis præstat locutionem, descripturus opusculum in libro Genesis, antequam contextum [Z., textum] historiæ et enthecas spiritalis oraculi attingam, libet inquirere quare volumen istud specialiter Genesis vocetur, cum in eo multa commemorantur quæ ad generationem non pertinere noscuntur, nisi quia consuetudo est Hebræorum ex principiis nomina librorum imponere, sicut Exodus, et multi alii nuncupantur. Unde Bresith Hebraice, Latine non immerito Genesis interpretatur: eo quod in ipso exordio de creatione cæli, ac terræ, et generatione hominum animantiumque narratur. A nonnullis etiam quæritur quis scriptor hujus libri habeatur? Licet supervacue moveatur, cum tamen auctor illius Spiritus sanctus fideliter credatur: quia nemo facta ante homines describere poterat, nisi Spiritus sanctus dictaret, et per scribentis vocem hominibus in principio gesta narraret. Sed sciendum est, quantum in eo scriptum sit, *Erat Moyses mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra (Num. xii, 3)*; et: *locutus est Dominus ad Moysen*, et mille talia; tamen sicut a doctoribus traditur, et multis exemplis comprobatur, unde est: *Unum scripsit Moyses canticum, et docuit filios Israel (Lev. xxxi, 22)*, et alia hujusmodi, ipse Moyses scriptor divinæ historiæ existit. Moris enim Scripturæ sacræ est ut ipsi qui scribunt, sic de se in illa quasi de aliis loquantur, quia Spiritu sancto impelluntur.

Deinde simul quosdam etiam movet, quæ causa accidit ut historiam divinæ legis idem Moyses suo tempore describeret, et non olim exarata a quoquam fuerit; nisi quia primis hominibus ante diluvium cognitio Dei, et lex naturalis, atque mira Dei opera in exordio patrata cognita fuerant. Sed post diluvium ista omnia ita oblivioni tradita erant, et maxime temporibus Moysi, ut plane homines ignorarent quod ante acta fuissent [Z., quod antea actum fuerat]. Unde etiam philosophi principium hujus mundi ignorantes dicebant mundum esse coæternum ac coævum. Et forte hoc audiens Moyses [Z., vel quia] quia cuncta taliter abolita erant a sensibus hominum, instructus divino Spiritu, ratum duxit texere creationes cæli et terræ, cæterarumque creaturarum, atque legem litteræ, Domino imperante, filiis Israel tradere; ut eosdem plenius instrueret de Deo, ne ad idola Ægyptiorum redirent, et mundum creatum ostenderet. Unde quia jam sicut in primis hominibus lex bonæ naturæ non servabatur, sed pene abolita erat, per Moysen lex litteræ descripta et data est, ut bona quæ sciebantur, auctoritatem haberent, et quæ latere cœperant manifestarentur, et ut terror disciplinæ corrigeret delinquentes, et fidem reformaret in Deum. Et nunquid Moyses isti erat, quando Deus cuncta creavit? Minime; sed iusa coæterna sapientia Dei Patris, per quem facta

A sunt omnia, eidem Moysi, famulo suo, revelavit tempore quo voluit, ut olim facta conscriberet. Et quomodo ei fidem accommodare possumus, vera dixisse, nisi quia futuris sæpe probantur præterita, et præteritis futura, sicut in Daniele comprobatur, et in hoc libro ostenditur? Denique de illo tempore Moyses scripsit homo, quando non erat homo, cum ait: *In principio creavit Deus cælum et terram*. Sicut enim de illo tempore scripsit homo, quando non erat homo; ita etiam futura scripsit eo tempore, quando erat homo, quæ postea expleta comprobantur in veritate, sicut in patriarchæ Jacob benedictione declaratur, juxta quod ipse ait dicens: *Non auferetur sceptrum de Juda*, etc. (*Gen. xlix, 10*), quæ in figura Christi prædicta fuerant; sed jam in veritate creduntur completa. Si enim de futuro verum non dixisset, de præterito, quod certum scripserit, nemo credere voluisset. Nec non etiam interrogatur ubi Moyses libros suos ediderit? Dicunt enim nonnulli quod Genesis et Exodum usque: *Cantemus Domino*, in Ægypto conscripserit, cætera vero in solitudine. Alii vero asserunt quod, transitu mari Rubro, per quadraginta annos in deserto descripserit quod et ratione comprobari [Z., per rationem probari] potest. Hæc enim scire volentibus pauca dicta sufficiant. Nunc, Domino favente [Z., largiente], ad historiæ seriem transeamus. Ait enim Moyses.

CAPUT PRIMUM.

VERS. 1. — *In principio creavit Deus cælum et terram*. Primum notandum quod mox Scriptura primo verbo æternitatem atque potentiam Dei creatoris ostendit. Quem enim in principio temporum mundum creasse perhibet, ipsum profecto ante tempora æternaliter existisse designat; et quem in ipso conditionis initio cælum et terram creasse narrat, tanta celeritate operationis omnipotentem declarat, cui voluisse fecisse est. Et in hoc aperte datur intelligi quia utrumque simul ab eo factum est, quamvis utrumque ab homine dici non possit. *In principio*. Quod duobus modis accipi potest: *in principio* scilicet primum [Z., primo] omnium, hoc est, in initio creaturarum, quod LXX Interpretes, et Symmachus, et Theodotion similiter transtulerunt. Et in Hebræo scriptum est: *Bresith*, quod Aquila interpretatur, *in capitulo*. Sive quod ait, *in principio*, intelligendum est, in Filio, qui de semetipso ait: *Principium qui et loquor vobis (Joan. viii, 5)*. Et de quo Joannes dicit: *In principio erat Verbum*, et reliqua (*Joan. i, 1*). Unde et in psalmo de ipso Psalmista ait: *In capite libri scriptum est de me (Psal. xxxix, 8)*. Et ideo *in principio*, id est in Filio, imo per Filium fecit Deus omnem spiritalem corporalemque creaturam, quæ cæli et terræ nomine appellata est. Sed magis hoc qui ita dicunt, secundum sensum quam secundum verbi translationem de Christo accipi volunt. Sed forte quærit aliquis quare fecit Deus cælum et terram? Cui respondendum est: Voluntas enim Dei causa est cæli et terræ; et ideo major est volun-

tas Dei quam cœlum et terra; et qui hoc quærit, majus aliquid quærit quam est voluntas Dei, et nihil majus invenire potest. Compescat se ergo humana temeritas, et id quod non est non quærat, ne id quod est non inveniat. Et si voluntatem Dei nosse desiderat, fiat amicus Dei. Quia si alicujus voluntatem hominis nosse vellet, cui amicus non esset, omnes ejus impudentiam [Z., imprudentiam] aut stultitiam deriderent. Attamen arbitrari possumus mundum istam hominis causa esse fabricatum, qui domus illius quodammodo factus est; qui, cum diversis constet substantiis, unus est [Z. om. est] tamen multis membris aptatus, ut ex his invicem mutuis operibus, quæ necessaria homini futura erant gignerentur. Denique quod ait: *Creavit Deus cœlum et terram*, nonnulli simpliciter intelligentes, quibus sacra Scriptura nidus est, et non habentes pennas quibus queant alta petere, dum audiunt Deum, putant eum esse corporeum, et aliqua mole miræ magnitudinis summaque potentia præditum. Isti enim non eunt per omnia contemnendi, sed potius implorandum est [Z., om. est] pro eis, ut Dominus mittat angelum suum qui eos in nidum recollocet, et plumescant, atque alas spiritalis intelligentiæ accipiant, ut Deum incorporeum et invisibilem intelligant, ne tanquam pulli implumes a viantibus conculcentur.

Alii vero, altioris intelligentiæ sapientia [Z., intelligentia sapientiæ] præditi, quibus divina Scriptura non jam quodammodo nidus, sed fructus est atque cibus, qui per ramos hujus arboris gratulando volant, attendentes ipsum Deum incorporeum, invisibilem, et intelligunt qualiter in Filio, hoc est, in Verbo suo non transeunt sonando, sed æternaliter manendo, creavit cœlum et terram. Itaque [Z., jamque] quod sequitur: *cœlum et terram*, diversi diversa sentiunt. Nonnulli nomine cœli volunt intelligi cœlum istud conspicuum; et terræ nomine terram hanc visibilem, ex qua gignuntur universa. Alii quippe illud intelligi volunt cœlum thronum Dei, quod solius [Z., solum] præsentis divinæ ab omni volubilitate hujus mundi manet secretum, de quo in sequentibus penius suo loco dicturi sumus. Alii autem in cœlo intelligunt spiritales creaturas, id est angelicam dignitatem; quia prima die ipsam spiritalem a condidit, de qua legitur in libro beati Job: *Cum me laudarent simul astra matutina, et jubilarent omnes filii Dei (Job. xxxviii, 7)*; in terra vero informem materiam. Alii quippe vocabula cœli ac terræ ipsam informem materiam, ex qua creatum est cœlum et terra. Nec immerito, quia futurum erat ut ex ipsa formarentur. Nam cœlum postea scribitur factum. Taliter dictum est quemadmodum si, semen arboris considerantes, dicamus ibi esse radices, et robur, et ramos, et fructus, et folia, non quia jam sunt, sed quia inde futura sunt. Ipsa enim confusa [Petr., inconfusa] materia quasi semen cœli ac terræ erat. Nam illi qui cœli nomine hoc visibile cœlum, et terræ vocabulo hanc conspicuam intelligi volunt, si eis op-

• Supple, ex cod. Z., *creaturam*.

A ponatur quid [Z., quod] Deus fecerit secunda et tertia die, omnino non habent quid respondere queant. Qui vero, ut dictum est, cœli nomine spiritales intelligent dignitates, ac terræ vocabulo informem materiam, ex qua cuncta formata sunt, hi quoque recte sentiunt, et sensus eorum credendus est, ita tamen si idonei sunt ad discernendum [Z., discendum] quid præcedat æternitate, quid tempore, quid electione, quid origine. Nam duo quæ in primo et in ultimo ponuntur loco, difficillima sunt ad intelligendum. Arduum namque est et difficillime comprehendi potest qualiter Deus sua æternitate cuncta præcedit [Petr., procedit]. Duo vero quæ medio ponuntur, id est qualiter tempore flos fructum, et electione fructus florem præcedat, facile valet comprehendi. Cæterum quomodo origine, ut sonus cantum præcedit, obscurum ad capiendum est. Sed notandum est quia omnis cantus sonus, non omnis sonus cantus. Sonus enim formatus sit cantus, et non solum cantus, sed etiam suavis ac dulcis, ideoque sola origine sonus præcedit cantum. Sic quippe informis materia non æternitate præcedit formatas creaturas, sicut Deus ipsam. Non tempore, quia tempora non fuerunt nisi post formatas creaturas. Nec electione cum penderet extremior, quia potiores sunt formata creatura quam informis substantia; sed sola sua origine præcedit formatas creaturas. Deus enim ex nihilo condidit informem materiam, et ex ipsa cuncta creavit, juxta quod scriptum est in libro Sapientiæ: *Non enim erat manus tua, Domine, invalida, qua creasti mundum ex informi materia (Sap. xi, 18)*. Unde philosophi, prout jam dictum est, non valentes penetrare quemadmodum divina Sapientia mundum creavit ex nihilo, æstimabant coæternum esse mundum. Ista propterea dicunt, quia attendunt fabrum, et non Deum. Aiunt enim: Lignum adjuvat fabrum, et argentum argentarium, et aurum aurifilem. His enim quamvis indigeant, tamen creare nequeunt. Dominus autem nihil horum indiguit, sed ex informi materia condidit omnia, non extra se tanquam faber (non enim faber facit lignum, sed de ligno aliquid facit). Omnipotens autem nulla re adjuvandus erat, quam ipse non fecerat, ut quod volebat efficeret, alioquin Deus non esset.

D Sed quæritur cur ita dictum est: *In principio fecit Deus cœlum et terram*, et non dictum est: *In principio dixit Deus: Fiat cœlum et terra*, sicut de luce narratur: *Dixit Deus: Fiat lux*, et reliqua? Nisi quia prius universaliter nomine cœli et terræ comprehendendum erat, et commendandum quod fecit, et deinde per partes exsequendum, sicuti actum legitur. Sequitur:

VERS. 2. — *Terra autem erat inanis et vacua*. Cum superius ait: *Creavit Deus cœlum et terram*, cur dicitur: *Terra autem erat inanis et vacua?* nisi quia ipsa informis materia, quæ nomine terræ dicta est, inanis erat et vacua. *Inanis* videlicet, id est incomposita et necdum coadunata in species suas.

Vacua vero, quia vacabat a gignendis fructibus. Unde alia translatio dicit : *Invisa et incomposita. Invisa* propter obscuritatem, *Incomposita* propter deformitatem, quia adhuc tota abyssu, id est, immensa profunditate tegebatur aquarum. Unde per hoc quod ait : *Terra autem erat inanis et vacua*, quale sit cœlum, quod primum condiderat, potest intelligi, videlicet quod ab omni hujus mundi volubili statu secretum, divinæ præsentiae manet semper quietum. Nam de nostro cœlo, in quo sunt posita luminaria, qualiter vel quando sit factum, in sequentibus declaratur. Non ergo superius illud cœlum inane creatum est et vacuum ut terra, quoniam nihil creatione [Z., quæ nihil creationis] protulit, quia mox beatissimis angelorum agminibus impletum est, de quibus superius diximus, quos in principio cum cœlo, et terra ad laudationem sui creavit, sicut ipse ad beatum Job dicit : *Ubi eras quando ponebam fundamenta terræ?* (Job. xxxviii, 4.) Et paulo post : *Cum me laudarent astra matutina, et jubilarent omnes filii Dei?* (Ibid.) E quibus uni dicitur : *Quomodo cecidisti de cœlo?* et reliqua (Isa. xiv, 12). Si adhuc in cœlo erat positus, quomodo dicit : *In cœlum conscendam?* Sed quia legimus : *Cœlum cœli Domino* (Psal. cxliii, 16), cum esset in cœlo, id est in firmamento, in cœlum, ubi solum Dei erat, cupiebat ascendere. Seu sicut diximus superius, aut ipsa angelica dignitas, aut ipsa informis materia cœlum intelligitur.

Et tenebræ erant super faciem abyssi. Abyssus nomine illa informis materia accipitur, eo quod obscura erat et profunda. Ait enim : *Et tenebræ*, et reliqua. Quare ergo nominantur tenebræ, cum superius non commemorantur creatæ? Ergo si conditæ non sunt, nunquid æternæ sunt? Absit. Sed sciendum est quia tenebræ non est res substantialis, sed proprie nominantur tenebræ absentia lucis. Sicut enim silentium non est substantia, sed absentia vocis; et nuditas nihil est aliud nihil absentia tegumenti, et cætera talia, sic quippe tenebræ est [Z., sunt] ipsa privatio lucis, et non aliquid sunt; sed ubi lux non est, tenebræ dicuntur. Bene namque dicitur : *Tenebræ erant super faciem abyssi*, quia nondum erat illuminata et manifestata supradicta informis materia. Seu etiam dicere possumus quod Deus non tenebras in aqua aut in aere fecit ulla, sed ordine distincto providentiæ suæ, prius aquas cum cœlo creavit ac terra, et [Z., sed] has post modum, cum voluit ipse, lucis gratia venustavit. Quod usque modo eum et, in aqua ipsa, et in aere per quotidianum solis accessum ac discessum facere videmus. Ubi notandum quia cum duobus elementis, aqua videlicet et terra, duo condidit, ignem videlicet et aerem. Ignem in ferro et lapidibus, quoniam [Z., quæ] terræ viscere jam latebant condita, quod calidi aquarum fontes produunt [Petr., producunt]. Aerem vero in ipsa terra, cui esse permistus ex eo cognoscitur, quod, cum fuerit humectata et temperiem solis acceperit, mox vapores exhalat largissimos.

Et spiritus Dei ferebatur super aquas. Quid est

quod dicitur, *ferebatur*? Nunquid tali modo quemadmodum sol terræ superfertur? Minime. Sed *ferebatur* non localiter, sed potentialiter, regendo et sustentando ipsam informem materiam; sicut superfertur rebus fabricandis voluntas artificis. Unde bene alia translatio dicit : *Incumbebat* [Z., incubabat], seu *confovebat*, in similitudine volucris, ova calore animantis, ut manifeste intelligatur de Spiritu sancto, et non de spiritu hujus mundi, sicut hæretici putaverunt. Quia sicut avis confovet, ut fetus in species producat, ita Spiritus sanctus fovebat ipsam informem substantiam ut cuncta conderet ex ea. Verumtamen quærendum est quare nominantur aquæ, cum supra non legantur creatæ? Ergo nunquid æternæ sunt, sicut Manichæi suspicati sunt? Non. Sed ipsi semetipsos fallunt [Z., ipsi per semetipsos fallunt], quia non intelligunt quod vocabulo aquæ ipsa invisibilis substantia nominetur, et congrue aqua signatur, quia fluida erat, et voluntati divinæ adjacebat, ut omnia humorem habentia ex ipsa procrearentur. Cuncta siquidem quæ nascuntur et nutriuntur, humore aquæ concrescunt atque coalescunt. Sed sciendum est quoniam idcirco aquæ appellatione notatur ipsa prædicta informis substantia, quia de illa non poteramus aliquid scire, nisi sacra Scriptura nostro more loqueretur. Una quippe res est, sed diversis nominibus distinguitur; ne si solummodo uno nomine appellaretur, hoc tantummodo crederetur. Et ideo variis nominibus nuncupatur, quia ex ipsa cuncta formanda erant, ut res ignota notis vocabulis insinuaretur imperitoribus. Dicitur enim cœlum, terra, abyssus, et aqua, quia futurum erat ut ex ipsa gignerentur. Sicut enim in parvo grano arboris variæ species latent, sic profecto, prout jam prælibavimus, in hac informi materia cuncta occultabantur. Sed notandum est quia in capite hujus voluminis tota Trinitas declaratur. Nam subditur :

VERS. 3. — Dixitque Deus : Fiat lux, et reliqua. Quid est enim quod ait, *dixit Deus*? Nunquid sonando transeuntibus sonis locutus est? Minime. Ipse enim incorporeus est, et si loquitur, nunquid lingua Hebræa, Græca, aut Latina loquitur? Non. Sed quod ait, *dixit Deus*, non ipse sonus accipitur locutionum [Z., locutionis], sed illud quod intelligitur in sono. Apud Deum purus intellectus est sine strepitu et diversitate linguarum. Dicere itaque Dei facere est, sicut scriptum est : *Ipse dixit, et facta sunt*, et cætera (Psal. cxlviii, 5). Verbum vero Dei unigenitus Filius est, Joanne attestante, qui ait : *In principio erat Verbum*, et reliqua. Porro quod ait, *dixit*, id est, in Verbo suo æternaliter manente fecit. Cæterum quod ait, *fiat lux*, ob celeritatem diviniæ potentiæ dicitur. Si enim quarta die describuntur luminaria facta, quæ lucem administrant, quid est quod dixit, *Fiat lux*? An forsitan jam erat aliqua lux creata supra firmamentum, quo lumine sol illuminaretur? Sed nomine lucis angelica dignitas figuratur, quæ profecto per superius cœlum significatur, nunc lux dicitur. Prius itaque condita est, sed postea conver-

teudo ad contuendam gloriam sui creatoris lux effe-
 eta. Et ideo dictum est : *Fiat lux, et facta est lux.*
 Ac si manifeste diceretur : Convertatur ad contem-
 plandum incessabiliter me. Decebat autem ut ipsa
 angelica dignitas, quæ [Z., quia] sua dignitate cun-
 ctis creaturis excelleret, inhærendo summæ luci
 lux vocaretur, licet mutabilis esset condita. Si enim
 immutabilis esset condita, nullatenus alii merito su-
 perbiæ ab illa æterna visione corruerent. Sed quæ
 [Z., quia] mutabilis existit natura, cæteris ruenti-
 bus, gratia divinæ largitionis fecit immutabilem.
 Sed notandum quod quidam doctorum juxta fidem
 historiæ simpliciter hoc intelligi volunt. Aiunt enim
 quod in superioribus ejusdem terræ partibus, quas
 et nunc diurna solis lux illustrare consuevit, prin-
 cipalis hæc lux emicuit, cujus visione beatissimi an-
 geli frui cœperant. Nec [Z., non est] mirandum
 divina operatione lucem in aquis posse resplendere,
 cum et hominum operatione constat eas sæpius illu-
 strari, nautarum videlicet (Z., videlicet more), qui
 in profundo maris demersi, emissio ex ore oleo,
 perspicuum sibi hoc ac lucidum reddunt. Si enim
 homo talia per oleum sui oris potest, quantam Deus
 per Spiritum oris sui lucem creare posse credendus
 est? Lege Hexaëmeron Bedæ, moderni doctoris, si
 ita volueris. Nos quidem beati Augustini, prout prius
 inseruimus, dicta sequi decrevimus.

VERS. 4. — *Et vidit Deus lucem quod esset bona,*
 et reliqua. Cur dicitur, *vidit Deus*, quasi novum ali-
 quid accidisset, cum nequaquam crearet nisi æter-
 naliter videret? Sed *vidit Deus* pro eo quod est, vi-
 dere [Z., videri] fecit. Sæpe enim per efficientem id
 quod efficitur designatur. Dicitur læta domus, et læta
 epistola, et effundens hydriam [Z., hydria] in canali-
 bus, et cætera talia : quod genus locutionis a gram-
 maticis metonymia vocatur. Vidit ergo Deus, id est,
 videre [Z., videri] fecit, ipsi angelicæ creaturæ,
 quam bona a Deo condita est. Seu in hoc quod ait,
vidit, in prædestinatione nobis videre [Z., videri]
 fecit quam bona a Deo creata esset. Tali modo verbis
 præteriti temporis rem futuram indicavit, quali modo
 apostolis ait : *Omnia quæcunque audivi a Patre meo,*
nota feci vobis (Joan. xv, 15); quod futurum erat ut
 faceret. Cæterum dum dicit, *divisitque lucem a tene-*
bris, ostendit quia distinctio facta est inter lucem
 et tenebras, non tenebræ factæ; quemadmodum
 clamando vocem, silentium autem non clamando
 dicimus, quia cessatio vocis silentium est. Distin-
 guimus tamen sensu quodam inter ea, et illud vo-
 camus vocem, istud silentium. Quemadmodum ergo
 recte dicimus facere silentium, sic recte Deus di-
 citur facere tenebras; quia lucem, quibus vult,
 temporibus et locis vel dat, vel detrahit. Quia, ut
 Clemens ait : Unam [Z., imam], inquit, mundi par-
 tem illustrans aliam reliquit obscuram. Lucem vi-
 delicet in superiore orbis parte diffundendo, in qua
 humana erat conversatio futura, inferiora vero ejus
 præscis in tenebris remanendo. Si cui hoc accipere
 placuerit, nos, ut cepimus, B. Augustini [Suppl. ex

A Z., dicta] sequi, et expositionem magistri nisi
 sumus.

Et divisit Deus lucem ac tenebras [Z., a tenebris],
 et reliqua. Id est, cælestes angelorum cives ab in-
 mundis spiritibus, quando Lucifer avertendo a Crea-
 tore, et convertendo ad se, æstimans sibi sufficere,
 superbia tumidus, sine auxilio sui conditoris, eje-
 ctus est cum suis sequacibus a cælestibus, et cæ-
 teri in sua stabilitate permanserunt, hos nuncupans
 diem, illos noctem, juxta quod sequitur, *appellavit-*
que lucem diem, et tenebras noctem. Quia ruina ruen-
 tium æterna facta est stabilitas permanentium, licet
 quidam dicant quod divisio lucis a tenebris distinctio
 sit formatæ rei ab informi; appellatio autem diei
 et noctis, inquit, insinuatio distributionis est,
 qua significetur nihil Deum inordinatum relinquere.
 Sed quod ait, *vocavit*, dicitur, vocari fecit. Quia sic
 distinxit omnia et ordinavit, ut discerni possent et
 nomen accipere. Sequitur :

VERS. 5. — *Factumque est vespere et mane dies*
unus. Quærendum est cur dicatur, *vespere et mane*,
 cum adhuc non erat sol in firmamento, cujus occasu
vespere et ortu *mane* efficerentur? An forte tantum
 spatium prima, et secunda, et tertia dies habuit,
 quantum est ab ortu solis usque ad occasum, et
 iterum aquilonem gyrando revertitur ad orientem,
 ut suo fulgore tenebras mundi propellat, et quod
 spatium illi qui in antris et in ergastulis, licet luce
 careant, sentire per usum possunt; quod fortassis
 ita intelligi valeret, nisi adderetur *vespere et mane.*
 Unde restat ut in [Cod. Z. om. in] *vespera* intelli-
 gatur perfectio præcedentis operis, et *mane* in-
 choatio subsequenti. Loquitur enim more nostro
 Scriptura, ut distinctio operum Dei intelligatur.
 Porro quod ait, *vespere et mane dies unus*, potest
 referri ad angelicam creaturam. Quando enim in-
 tuitum avertet a Deo, et convertetur ad con-
 tuendam creaturam, quodammodo *vespere* erat; cum
 vero ad Creatorem convertetur, ut in ipso clarius
 intelligeret creaturam, *mane* erat. Verumtamen si
 permansisset in consideratione creaturæ, non solum
vespere, sed etiam nox esset. *Dies unus* bene addi-
 tur propter unitatem angelicæ dignitatis, quæ ita
 uni Deo contemplando inhæret, ut nunquam intui-
 tum amoveat a contemplatione.

VERS. 6. — *Dixit quoque Deus : Fiat firmamentum,*
 et cætera. Firmamenti nomine cælum conspicuum
 appellatur, jam distinctum ab illa informi materia,
 de quo in sequentibus dicitur : *Vocavitque Deus fir-*
amentum cælum. Sed quærendum est quale sit fir-
 mamentum, quod dividat aquas superiores ab infe-
 rioribus? Nam nonnulli dicunt firmamentum esse
 cælum aereum, a quo aves cæli nominantur, quod
 dividat aquas nubium ab aquis fluminum. Alii vero
 intelligi volunt cælum sidereum, sive æthereum, eo
 quod dividat aquas superiores ab inferioribus. Ne-
 que enim incredibile est invisibiles aquas consistere
 super firmamentum, sed si sunt non fluidæ, quia
 non fluitant, sicut istæ visibiles. Unde aliqui glaciali

soliditate persistere æstimant, non vaporali tenuitate, sicut ex stella Saturni, quæ frigidissima est, autumant. Quia, inquit, ex his aquis frigidam esse, eo quod juxta summum cælum per triginta annos cursum suum peragat, licet hoc negare velint, qui de ponderibus disputant. Nec propriis distinctæ locis locatæ tanquam flumina, et non locorum sedibus, sed dignitate naturæ superare cælum dicunt; quia cum sit cælum corpus pulcherrimum, omnis invisibilis creatura, ut beatus Augustinus ait, excedit etiam pulchritudinem cœli. Ideoque, ut idem doctor eximius putat, aquæ super cœlos sunt. Ait enim: Quo modo autem et qualeslibet aquæ ibi sint, esse ibi eas minime dubitemus; quia major est, inquit, Scripturæ hujus auctoritas, quam omnis humani ingenii capacitas. Quæ aquæ universam terræ superficiem in tantam tegebant altitudinem, sicut alii doctores aiunt, ut usque ad illos locos pertingerent ubi nunc usque super firmamentum cœli ex parte residentes, nomen Dei creatoris cum cœlis cœlorum laudare non desinunt. Denique si aliquis hoc negare voluerit, iste, si hominem crearet, ut Deus, epitimam non poneret in capite, sed in stomacho. Attamen de hac re non est nostrum temere definire, quia remota est a nostris visibus. Quidam autem aquas supernas accipiunt populos angelorum, de quibus scriptum est: *Et aquæ, quæ super cœlos sunt, laudent nomen Domini (Psal. cXLVIII, 4)*. Inferiores verò aquas homines terræ [Z., terra] degentes, de quibus dicitur: *Aquas quas vidisti, populi sunt et gentes, quas utique cælum sidereum ab invicem segregat.*

VERS. 9. — *Dixit quoque Deus: Congregentur aquæ, quæ sub cœlo sunt in locum unum, et appareat arida, et reliqua.* Si enim totus mundus erat aquis plenus, ubi congregatæ sunt, nisi quod ait: *Congregentur in locum unum?* ac si diceret: Distinguat, atque producat jam ex se species suas illa informis materia, et appareat species aquarum, et species terræ. Ipsa enim congregatio in unum ipsa est aquarum formatio, quas videmus et tangimus. Et quod ait, *appareat arida*, quid aliud dici intelligendum est, nisi materies accipiat visibilem formam, quam nunc habet terra ista? Quæ bene, inquam, terra arida vocatur, quia, sicut ignis proprie calorem, et aqua humorem, ita quoque terra ariditatem habet.

VERS. 10. — *Congregationesque aquarum appellavit maria.* Notandum quod omnes congregationes aquarum, sive dulces sint sive salis, juxta idioma linguæ Hebraicæ maria nuncupantur. Sed in Hexaemeron jam dicti doctoris Bedæ ita legimus: Fieri, inquit, potuit, ut terra ipsa longe lateque jussu Creatoris subsidens, alias partes præberet concavas, quibus fluentes aquæ reciperentur, ut appareret arida. Potest etiam non absurde intelligi ac credi rariores primarias fuisse aquas, quæ velut nebula terras tegerent, congregatio autem esse spissatas, quæ datis sibi locis capi possent, apparente arida in reliquis. Et bene ait, *in locum unum*, quia jugi unda

atque continua Oceano ac mari junguntur Magno. Sequitur:

VERS. 11-13. — *Germinet terra herbarum viventem, et reliqua, usque cujus semen sit in semetipso.* Cur ait, *in semetipso*, cum multæ arbores non proferant fructum, ut in ipso habeant semen? Sed sciendum est quia si non habent in fructu, habent in radice, ex qua germinentur.

Et vidit Deus quod esset bonum, et cætera. Si ergo herbæ, et fructus terræ, et ligna pomifera bona sunt, et dictum est: *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona; et ad extremum subjungitur: Requievit Deus ab omnibus operibus; quid de herbis venenosis, et lignis nocivis dicendum est? Et quid est quod ad Adam ait de spinis et tribulis: Terra tua spinas et tribulos germinabit tibi? nisi ut intelligat qui proponit, quia non absolute dictum est: Terra spinas et tribulos germinabit, sed ait, tibi; ac si diceret: Incipiat tibi germinare ad exercitium laboris, quæ prius germinavit pabulum ad usus jumentorum et bestiarum. Nisi enim peccasset, nequaquam noxia illa terra germinaret. Unde apparet quia post peccatum illius cepit terra spinas gignere. Nam de herbis arboribusque venenosis et nocuis sciendum quia valde bona condita sunt; quia si non præbent escam, administrant medicinam; et si nobis noxia videntur, feris et avibus innoxia sunt, quia eis præbent pabulum, licet nobis non præbeant alimentum. Et ideo, sicut dictum est, omnis creatura valde bona condita est, sed post peccatum primi parentis actum est ut aliquæ infructuosæ arbores et steriles apparent, et herbæ venenosæ, ut ex ipsis homo peccatum suum quodammodo consideraret, et commoneretur aliquando averti a peccatis, et ad Dei præcepta converti, et expavesceret amittere culturam Dei, et sterilibus apparere in agro Ecclesis, si non esset arbor fructuosa. Seu propterea arbores infructuosæ, et herbæ nocivæ creatæ; ut nulla indignis aperiantur mysteria [Z., ministeria], neque ostendatur in qua figura futurorum ista dicta sunt.*

VERS. 14-19. — *Dixit autem [Z., itaque] Deus: Fiant luminaria in firmamento cœli, et cætera.* Si quarta die facta sunt luminaria, quare superius [Z., prius] dictum est *vespere et mane*, nisi, prout jam dictum est, *in vespere accipitur expletio præcedentis operis, in mane inchoatio subsequentis?*

Et sint in signa, et tempora, et annos, et dies. In signa, juxta quod Dominus ait: *Erunt signa in sole, et luna, et stellis (Luc. 21, 25)*. Signa dicuntur eo quod in futurum aliquid signant quia sunt talia signa in sideribus quæ tempestates, et pluvias, et bella denuntiant, et etiam nonnulla navigantibus in mari viam ostendunt. *Et in tempora*, quia suis vicissitudinibus tempora distinguunt, veris videlicet et æstatis, autumnii et hiemis. *Dies et anni* ad cursum solis et lunæ quia sunt solares dies, sunt et lunares juxta calculatores. Seu quia antequam formarentur, non erat unde diei noctisque horæ signarentur. Nam scriptum est: *Fecit lunam in tempora [Z., tempore];*

sol cognovit occasum suum (Psal. ciii, 19). Sed quærendum est, si cœpta hic sunt tempora, et incipiunt dies articulis et momentis horarum decerni, quid dicendum est de illo spatio quod fuit usque ad quartum diem? Nunquid non [Z. om. non] tempora fuerunt? Sed quodammodo tempora fuerunt, sed non est illud spatium distinctum articulis horarum ut modo distinguitur [Z., distinguuntur], sed pertransiit quia sol non erat quo discernerentur. Tali modo factum est quodammodo, sicut nunc agitur quando sol nube tegitur et tempora non possunt distingui, sed tamen spatium diei transit.

VERS. 20-23. — *Dixit igitur Deus : Producat aquæ reptile animæ viventis, et volatile, usque, benedixit eis Deus dicens : Crescite, et cætera.* Hic ostenditur quia reptilia et volatilia unius naturæ sunt atque originis, sed nomine aquæ etiam aer iste intelligitur, qui et a sapientibus aquis deputatur [Z., qui a sapientibus aqua disputatur], eo quod exhalatione aquarum evaporando pinguescit, et volatus avium suscipit. Nisi enim quamdam crassitudinem haberet, volatus illorum non sustineret. Unde æstivo tempore, quando serenum est, terram irrorat et guttæ apparent. Et nisi aqua aliquod solidamentum haberet, corpora hominum natantia et volucrum non ferret; et ideo quidquid undosum est et confluidum [Z., fluidum] piscibus; quidquid vero crassum est et exhalat, avibus deputatur. Quod enim aer pinguis et ventosus, et flatum præbeat, philosophi in monte Olympo probaverunt: quia, inquam, quod in ejus cacamine nec ventus sentiat, nec nubes colligantur, quoniam excessit altitudine sua totum istum aerem humidum in quo aves volitant, et ideo nec aves ibi volitare asseverantur, solebant per singulos annos causa sacrificiorum cacumen ejus ascendere, et aliquas notas in pulvere scribere, quas alio anno integras inveniebant; quod fieri non posset si ventos aut pluvias locus ille pateretur: et spongas humectatas naribus applicabant, unde crassiorem et consuetum spiritum ducerent, quia tenuitas illius aeris non eos inspiraret. Qui etiam nullam se avem in eo loco aliquando vidisse asserunt. Nam quod ait: *Benedixit eis dicens : Crescite, et reliqua*, hic primum ideo benedictionem intulit, quia animantia creata sunt, sive quia futurum erat ut per aquam baptismi homines benedictionem consequerentur.

VERS. 24-25. — *Dixit autem Deus : Producat terra animam viventem, et reliqua, usque et vidit Deus quod esset bonum.* Si enim *Deus vidit quod esset bonum*, quid dicendum de putredine arborum et infirmitatibus diversarum creaturarum? nisi quoniam cum creata sunt, non apparebant istæ infirmitates, sed in sua origine acceperunt ut in futuro haberent. Sed quid est quod ait: *Vidit Deus quod esset bonum*, id est in ea bonitate placuit ut maneret, in qua placuit ut fieret quod fecit. Sequitur:

VERS. 26. — *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.* Quid est quod ait: *Faciamus hominem ad imaginem nostram?* nisi quia jam ratio-

nabilis creatura condebatur, ut quodammodo cum consilio facere videretur, et ut nobilitas ejus ostenderetur. Ideo ait, *Faciamus*. Sed quare superius dictum est, *dixitque Deus : Fiat*; et hic ait, *Faciamus hominem ad imaginem*, et reliqua, pluraliter? Ut ostenderet, quia trinus est Deus in personis, et unus in deitatis natura [Z., in deitate natura]. Inde est quod in consequentibus dicitur: *Et creavit Deus hominem ad imaginem suam*, et reliqua. Homo quippe ad imaginem Dei dicitur, secundum quod animam habet invisibilem et immortalem in sua natura. Sed si imago Dei est ipsa ratio animæ, similitudo vero ipsius est æterna vita, quam daturus est omnibus electis, quando erit illud quod Joannes ait: *Similes ei erimus*, et reliqua (Joan. iii, 2), non æquales facti Divinitati, sed sociati æternitati. Aliiter: si imago Dei est in interiori homine, similitudo in moribus: sed imaginem Dei omnes habent, similitudinem vero pauci. Illi enim specialiter similitudinem illius tenent, qui sunt imitatores ejus et illud adimplent quod ait: *Sancti estote, quia ego sanctus sum*, et reliqua (Lev. xi, 44). Nam subditur, *et præsit piscibus maris, et cætera*. Igitur si cuncta animantia et volatilia ad hoc creata sunt ut homini subjecta essent, quid est quod multa noxia patitur a bestiis? Ecce vult abigere aves nonnullas, et non valet superare bestias [cod. Z. om. bestias], et non potest, et etiam sæpe pro fragilitate humana ab ipsis interimitur. Et licet omnibus dominari non queat, tamen nullatenus dominatur a bestiis [Z., nullatenus dominatur bestiis]. Sed quisquis ista proponit, attendit qualis factus est homo post peccatum; et non considerat qualis exstitit antequam peccaret. Conditus namque ad imaginem Dei, si persisteret in suo ordine, omnia ei subdita manerent. Verumtamen quia prævaricator factus est mandatorum Dei, quædam ei ad utilitatem concessa sunt, quædam vero in flagellum conversa, juxta quod ipse per prophetam ait: *Ego Dominus faciens pacem, et creans malum* (Isa. xlv, 7). Creare videtur Deus malum, quando homo a creaturis, quæ sibi subjectæ esse debuerant, flagella patitur. Igitur si homo teneret ordinem suum, servarent et bestię obedientiam suam, juxta quod in beato Daniele ostenditur, cui leones subditi etiam tempore famis fuerunt.

VERS. 27. — Notandum [Z., Notandumque quod], quia quod homo ad imaginem Dei conditus sit, et bestiis præesse, in ipsa creatione sui et creaturarum ostensum est. Homo namque creatus est erectus ut cœlestia consideraret; bestię vero pronæ, ut ostenderent obedientiam suam. Creavit igitur Dei Filius [Z., Deus Filius] hominem ad imaginem suam, et creavit ad imaginem Patris, quia ipse est imago Dei Patris, ad cuius imaginem etiam conditus est homo. Secundum enim, prout jam dictum est, interiorem hominem [Z., in interiore homine], quia rationalis est, et animam habet in sua natura, et immortalis factus est. Unde Apostolus ait: *Vir non debet velare caput* [Z., caput suum], quia imago Dei est: *mulier autem velat*

caput suum, quia imago est viri (I Cor. xi, 7). In quantum enim homo ad cœlestia tendit et divina contemplatur, non debet velare caput, id est, obstaculum peccati menti opponere. Si autem omiserit divina meditari, et converterit ad terrena sperflue, non jam vir, sed femina dicitur, et ideo velet caput ut mulier, id est ponat obstaculum justitiæ, ne dum licita cogitare cœperit, ad illicita prorumpat, et totum se ad exteriora diffundat, unde Deum offendat.

Masculum et feminam creavit eos. Cur dicitur feminam creatam esse, cum postmodum narratur formata, nisi quia per originem in viro creavit eam, quia [Z., quæ] ex viro formanda erat? Masculum autem unum et feminam imprimis creavit Deus unam, non ut animalia et cætera plura, ut humanum genus ardore ad invicem charitatis constringeret, quod se ex uno parente ortum [Z., ortum esse] meminisset. Unde mulierem ex viri latere formavit, ut mutua illorum conjunctione terram esse implendam doceret.

Vers. 28. — *Benedixitque illis dicens: Crescite, et multiplicamini, et replete terram, et subjicite eam.* Hanc sententiam nonnulli historialiter sentiunt, quidam vero spiritualiter; sed melius, qui utroque modo. Sed sciendum, quoniam non est incredibile, secundum benedictionem Dei posse crescere et multiplicari eos per coitum, si obtemperantes fuissent præceptis divinis, ita vero ut membra genitalia moverentur natura, non aliqua instigante concupiscentia libidinis, ut tot videlicet procrearentur ex eis electi, quot eligendi sunt ex omnibus gentibus ad instaurandum numerum angelorum, et nequaquam sibi succederent moriendo; sed completo numero electorum a corporali paradiso sine morte ad cœlestem transirent. Sed quibusdam hoc impossibile videtur, ut membra potuissent moveri absque libidine, cum membra, inquam, concupiscentia moventur. Sed attendant quia non solum in hominibus, sed etiam in bestiis irrationabilibus aliqua membra moventur, et cætera immobilia permanent, quæ eis, si dicerentur, non crederent nisi cernerent. Sæpe namque cutis animalis, muscis stimulata, movetur sola, ut muscas excutiat, cætera membra immobilia perseverant. Sic etiam et auris una movetur, et cætera quiescunt; et multa alia quæ incredibilia forent nisi viderentur. Si itaque ista possunt fieri in membris irrationabilium, quanto magis ex benedictione Domini membra natura, non concupiscentia ad procreandum moveri quiverant? Et sicuti in cultu ruris agitur ad segetes procreandas, ita Adam sine concupiscentia in illa muliere valeit prolem procreare.

Salva historiali narratione, potest referri ad fecunditatem animæ, *crescite*, id est, multiplicamini augmentando virtutes, et *replete terram*, sub carnis virtutibus fecunditate, et subjicite spiritui, et dominamini bestiis, hoc est, motibus, quos similes bestiis, per temperantiam [Z., habetis per intemperantiam]; qui si crumpunt in perniciosas delectatio-

nes, similes sunt bestiis; si autem reguntur, omnino mansuescunt. Hinc Paulus ait: *Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt* (Gal. v, 24). Sed quæritur in quam utilitatem dominationem accepit homo in pisces, et volatilia, et cætera, vel ad quos usus? Non enim comederet si non peccasset, sed ad escam solum arborum sunt fructus in prima conditione concessi. Nisi forte dicendum est quia peccaturum præsciebat eum Deus, et mortalem peccando futurum. Ideoque solatia primordialiter instituit, quibus suam fragilitatem possit tueri, seu alimentum ex his vel cætera necessaria.

Vers. 29, 30. — *Dixitque Deus: Ecce dedi vobis omnem herbam, et universa ligna, etc., usque, ut sint vobis in escam, et cunctis animantibus terræ.* Cur enim herbæ, et fructus lignorum dicuntur dati in escam cunctis animantibus terræ, et volatilibus, cum multæ sint [Petr., sunt] bestię, et volatilia, quæ carnes comedunt, et non aluntur frugibus terræ, sicut sunt leones et cætera, nisi aut specialiter illa posita sunt quæ his pascuntur escis; aut etiamsi carnes comedunt, ex his aluntur, quia corpora eorum comedunt quæ his herbis aut frugibus pascuntur, sicuti serpentes, qui morantur in arenosis locis, sed mortes animantium sunt eis in escam.

Vers. 31. — *Vidit Deus cuncta quæ fecit, et erant valde bona.* Cum enim superius multa creata sunt, et dictum est per singula, *Et vidit Deus quod esset bonum*, cur in fine dicitur, *et erant valde bona*, nisi quia in suis speciebus divisa bona sunt; juncta autem simul non solum bona, sed etiam in sua generalitate valde bona sunt? Verbi gratia, laudas oculum in corpore per se, etc.; alia membra specialiter; conjuncta autem, ut sit unum corpus, non solum bona dicis, sed etiam valde bona; et in tantum generalitas laudatur in corpore, ut etiamsi aliquod membrum inde præcedatur, non solum est inutile, sed etiam foedat corpus. Seu ideo homine condito bene singulariter non dicitur, *vidit Deus quod esset bonum*, sicut de cæteris creaturis, sed post cuncta creata dictum est, *et erant valde bona*, quia propter hominem creata sunt. Nam antea quasi singula erant bona; homine autem, propter quem condita sunt, creato, jam dicitur, *valde bona*, quia omnia in decorem hominis creata sunt, homo vero in gloriam et laudem conditoris sui factus est.

CAPUT II.

Vers. 1. — *Igitur perfecti sunt cœli et terra, et omnis ornatus eorum.* Bene pluraliter cœli ponuntur, quia, secundum auctoritatem Scripturarum, tres esse comprobantur: primum videlicet æreum, a quo aves cœli nominantur; secundum æthereum, vel sidereum, ubi luminaria continentur; tertium spiritale, quod proprium est angelorum, de quo Paulus apostolus ait: *Scio hominem raptum usque ad tertium cœlum* (II Cor. xii, 2). Unde post pauca subdidit, *raptum in paradysum*. Quod enim præmisit, *tertium cœlum*, hoc iterum iteravit, cum ait, *in paradysum*.

Sed sciendum est quia ornatus cœli spiritualis sunt angeli, archangeli, throni, etc.; ornatus vero ætherei cœli, sol, et luna, et stellæ: ornatus autem aerei cœli nubes, venti, pluvix, volatilia diversi generis. Terræ namque ornatus est mare [Petr., ornatus in aere], juga montium, subducta vallium, tensa [Z., densa] camporum, vicissitudines temporum, species fructuum, decursus aquarum, et cætera. Sequitur:

VERS. 2. — *Completitque Deus die septimo opus suum quod fecerat, et requievit die septimo, et cætera.* Ideo juxta historiam senario numero mundi creationem perfecit, quia ille numerus perfectus juxta arithmeticæ disciplinæ legitur rationem, ut ostenderet Deus omnia perfecta et valde bona eum condidisse. Cæterum altius requiritur quid est quod hic dicitur, *requievit*, cum ipse in Evangelio ait: *Pater meus usque modo operatur, et ego operor?* (Joan. v, 17.) Sed de requie Dei trimoda [Petr., tribus modis] expositio a doctoribus ponitur. Primum quod hic ait, *requievit*, id est a condendis novarum creaturarum generibus cessavit, quia deinceps nihil novi creavit per originem. Sed tamen usque modo operatur regendo et ministrando creaturam suam, quam ex informi materia condiderat. Aliter: quod ait, *requievit*, ideo dictum est quia futurum erat ut ipse, per quem facta sunt omnia, pro nostra redemptione ipso septimo die quiesceret [Z., requiesceret] in sepulcro. Seu translato genere locutionis potest referri ad membra capitis. Dicitur namque, *Deus requievit*, pro eo quod est, requiescere fecit, quia nimirum in ipso electi perfectam obtinent requiem post hanc vitam ærumnosam, quæ per sex dies figuratur velut in septimo die in requie cœlesti, quæ interim alia in vita suscipit animas electorum, donec tandem adveniat octava dies futuræ resurrectionis. Bene namque dictum est, *requievit Deus post valde bona opera*, ut ostenderet quia aliter electi non valent pertingere ad septimam diem, ad requiem scilicet beatam, nisi post opera valde bona. Movet denique ad quærendum qua ex causa sex diebus operari voluit omnia opera sua, et septimo quiescere, nisi quia iste numerus magnum retinet mysterium. Si enim dividatur in duo, id est in unum et sex, in uno signatur unitas divinitatis, seu unio [Z., unitas] charitatis; in sex vero perfectio bonorum operum, et in septimo æterna requies animarum. Voluit namque Deus idcirco opera sua sex diebus agere, et septimo requiescere, ostendens quod illi qui modo unitatem charitatis perfectionemque bonorum operum exhibent, perveniunt ad requiem cœlestem, ut contemplantur unitatem divinæ majestatis, licet dicatur et altius. Senarius vero numerus primus opere et actu perfectus est, quia in sex diebus creavit Deus cœlum, et terram, et partibus suis impletur. Nam unus, duo, tres, sunt sex. Significatur enim in requie diei septimi, quod Deus ante creationem mundi in seipso natura et potestate perfectus est, et æternaliter in seipso habet requiem;

A creaturæ vero actu ab ipso creationis accepto habent per ipsam in suis naturis perfectionem quamdam, quia unaquæque creatura creata est perfecta a Creatore, et requiem in operatione obedientiæ, et maxime rationabiles creaturæ eo bono beatæ sunt ut in conditore suo requiescant. Sequitur:

VERS. 3. — *Benedixitque diei septimo, et sanctificavit illum.* Cur de die sabbato dicitur: *Benedixit Deus diei septimo, et sanctificavit illum*, dum de aliis diebus hoc non legitur eum dixisse? Ideo ut ostenderet sanctorum requiem post sex hujus sæculi ætatum labores in æterno sabbato, et benedicta requie quieturos, sicut dicturus erit: *Venite, benedicti Patris mei*, et reliqua [Matth. xxv, 34]. Ideo et illa dies sine vespera legitur, quia ultima requies sanctorum sempiterna erit. Et congrue quippe dicitur, *sanctificavit et benedixit*, quia sancti ex benedictione Domini æternam percipiunt requiem.

Sed, his prælibatis, notandum est quod operatio divina quatuor modis distinguitur. Primo, quod in verbi [Z., verbo] Dei dispensatione omnia æterna sunt. Secundo, quod in materia informi, qui vivit in æternum, creavit omnia simul. Tertio, quod per opera dierum sex varias distinxit creaturas. Quarto, quod ex primordialibus seminibus non incognite naturæ oriuntur, sed notæ sæpius, ne pereant, reformantur. Hactenus historiam succincte tetigimus, licet pauca intermixta sint quæ ad spiritalem pertinere videantur sensum. Sed spiritalem intelligentiam prætermittimus causa brevitatis; quam si quis cognoscere desiderat, librum Isidori legat cæterorumque doctorum campos percurrat, quia nimirum historia divinæ legis non est sine mystica significatione conscripta, teste Paulo apostolo, qui ait: *Lex enim figuram habet futurorum bonorum* (Col. ii, 17), non ipsam imaginem rerum. Et alibi: *Hæc omnia in figura contingebant illis* (I Cor. x, 11). Quod etiam exponens exemplum hujus historiæ, ubi dictum est: *Propter hoc relinquet homo patrem, et matrem, et cætera*, manifestavit inibi sacramentum esse, cum dicit: *Sacramentum hoc magnum; ego autem dico in Christo et in Ecclesia* (Ephes. v, 32). Sed historiam Veteris Testamenti atque prophetarum ita accipere debemus ut neque mysticam significationem in omnibus requiramus, neque etiam historioalem, sed partim mysticum sensum, partim etiam superficiem historiæ. Ubicunque enim historialis intelligentia ponitur, tantummodo propterea fit ut in ea contineatur spiritualis intellectus, sicut in vasis musicorum agitur. Ponuntur enim ibi ligna, ponuntur et chordæ, ut his contineantur et suaviter sonare possint. Sic et historia ponitur, ut in connectendo spiritalem intelligentiam contineat. Sequitur:

VERS. 4. — *Istæ generationes cœli et terræ, quando creatæ sunt in die quo fecit Dominus Deus cœlum et terram.* Sequitur hic recapitulatio sex dierum operum Dei propter illos qui mundum cœternum dixerunt, et sine initio eum semper fuisse affirmant, ut ore conticescant atque penitus confun-

dantur. Sed requirendum est quid est quod hic ait, *A in die quo fecit cælum et terram*, cum superius sex diebus omnia opera sua distincte patrasse legitur, nisi quod rerum omnium origo simul creata est in substantia, quæ varias restabat producenda formarum in species, juxta quod scriptum est: *Qui vivit in æternum, creavit omnia simul* (Eccli. xviii, 1). Potest et alius intelligi. Diem namque quo tempore primordialis creaturæ posuit, sicut et Apostolus [Z., sicut dicit Ap.]: *Ecce nunc dies salutis* (II Cor. vi, 2), diem totum tempus intelligi voluit quo sancti in hac vita pro æterna salute laborant. Sequitur:

VERS. 5. — *Et omne virgultum agri, antequam ori-*
retur in terra, omnemque herbam regionis, prius-
quam germinaret. Quomodo herba et virentia agri
antequam exorirentur, condita sunt? Et si non erant
exorta, quomodo erant facta [Petr., sexta], nisi
quod causaliter et originaliter tunc condita sunt
quando dictum est: *Producat terra herbam viren-*
tem? Tunc eam constat producendi accepisse virtu-
tem, et in ea virtute tanquam in radicibus, ut ita
dixerim, temporum facta erant, quæ tempora erant
orienda. Et bene ait, *omne virgultum agri*, et reliqua,
ut celeritatem operis Dei insinuaret; id est ante-
quam aliqui fructus ex terra crescendo orirentur aut
germinarent, repente omnes campi et colles herbis
erant et arboribus cooperti. *Non enim pluerat Do-*
minus super terram, et homo non erat qui operaretur
terram. Cur de homine, qui jam sexta die factus
fuerat, hoc recapitulatur, nisi quando fecit Deus
omne virgultum agri, nondum pluerat et nondum
homo factus erat?

VERS. 6. — *Sed fons ascendebat e terra irrigans*
universam superficiem terræ. Hic merito quæritur si
fons irrigabat extensa camporum superficiemque
universam terrarum, cacumina montium non irriga-
bat [Z., irrigabantur]: et si juga ac cacumina mon-
tium infundebat, ergo non fons, sed diluvium erat.
Sed quod ait, *fons ascendebat de terra*, et reliqua,
juxta litteram tale est ac si dixisset: Nondum plue-
rat, sed fontes per universam terram, sive in plani-
tie camporum, sive [Z., sive in] verticibus mon-
tium, suis quibusque locis erumpentes, regiones pro-
prias irrigabant. Sed *fontem* more Scripturarum
singulari numero pro plurali posuit propter unita-
tem naturæ, eo quod omnes unam originem habent.

VERS. 7. — *Formavit igitur Deus hominem de*
limo terræ, et inspiravit in faciem ejus spiraculum
vitæ, et reliqua. Quid est enim quod hominem de
limo terræ formavit, et non de angelica creatura,
nisi quia ideo voluit de limo terræ creare, ut sem-
per humilitatem teneret, et non superbiret, pulve-
rem se cineremque juxta exemplum Abrahæ con-
spiceret, et ageret gratias conditori suo eo quod de
tam fragili materia conditum ad tantam gratiam
crexit, ut, si subditus ei foret, regna cum angelis
obtineret colorum? *Et inspiravit in faciem ejus*, etc.
Inspiratio Dei in faciem hominis conditio est animæ
rationalis. Sed in hoc quod ait, *inspiravit in faciem*

ejus spiraculum vitæ, quæstio oritur: utrum Deus
animam insufflando fecit, an eam quam fecerat, cor-
pori dando potius insufflavit? Sed utrumque unum
est, et nihil habet quæstionis; quoniam sive insuf-
flando fecit animam sive creando, vel dando corpori
insufflavit, tamen credendum est, quia spiraculum
divinum non est in animam viventem conversum, sed
operatum est animam viventem: et non habet anima
participationem cum Divinitate, nec de aliquo flatu
suo, nec de seipso condidit, ut cogamur dicere na-
turam Dei esse mutabilem, sicut anima, quæ modo
proficit, modo sapit, modo dissipit. Nam de seipso
si animam fecisset Deus, nunquam vitiosa, aut mu-
tabilis, vel misera potuisset esse. Etiam sciendum
quia non est de elementis visibilibus facta, quia si
esset, haberet aliquam communionem cum eis, vi-
delicet ex terra soliditatem, ex aqua humorem, ex
aere flatum, ex igne calorem. Sed quoniam his om-
nibus caret, apparet eam inde non esse, quæ cum il-
lis nil habere probatur; sed ex nihilo, sicut superius
diximus, aut insufflando creavit, aut creando cor-
pori insufflavit. *Et factus est homo in animam viven-*
tem. Non enim spiritalem hominem debemus intelli-
gere, qui factus est in animam viventem, sed adhuc
animalem. Tunc enim spiritalis effectus est, quando
in paradiso positus præcepta perfectionis accepit.
Itaque postquam peccavit, et emissus est de para-
diso, in eo remansit ut esset animalis. Et ideo om-
nes qui de illo nascimur, prius animales efficiamur,
donec renati per fontem baptismatis assequamur
spiritalem Adam, id est Christum, per quem simus
spiritalis, juxta quod Paulus apostolus ait: *Non*
prius quod spiritale est, sed quod animale; deinde
quod spiritale (I Cor. xv, 46).

VERS. 8. — *Plantaverat autem Dominus Deus pa-*
radisum voluptatis, etc. Paradisus hortus, sive vo-
luptas, vel deliciæ interpretatur. Sciendum est quia
quatuor modis in divinis libris paradisus legitur. Est
enim paradisus, de quo in hoc loco Moyses loquitur,
qui tamen, in quo loco, quæve provincia vel regione
situs fuerit, soli Deo cognitum est, præsertim cum
toto [Z., in toto] orbe terrarum nusquam reperiri
potest. Sed tamen, ut nonnulli autumant, in Oriente
est positus; quia, inquiunt, opportunum erat ut
locus præ cæteris amœnissimus in excellentiori parte
mundi plantaretur. Unde nonnulli transtulerunt: *In*
Eden contra Orientem. Dicitur et paradisus mundus
propter ornatum suum, ut in Ezechiele, ubi Domi-
nus de regno Assyriorum locutus est: *Cedri non*
fuerunt altiores illo in paradiso Dei (Ezech. xxxi, 8).
Legitur etiam et paradisus spiritalis, in quem Pau-
lus se raptum commemorat dicens: *Scio raptum ho-*
minem in paradysum (II Cor. xii, 2), id est in coe-
lestem amœnitatem. Juxta anagogen vero paradisus
Ecclesia est. Unde Salomon in Cantico canticorum
ait: *Hortus conclusus soror mea, hortus conclusus,*
fons signatus, emissiones tuæ paradisus (Cant. iv, 12).
Ait enim: *Plantaverat autem Dominus Deus parad-*
ysum voluptatis a principio. Nam quod ait, *a principi-*

pio, nonnulli intelligi volunt ab initio terræ, id est ab Oriente. Sed quod dicit, *a principio*, id est ab exordio, sive ab initio cœli et terræ, sicuti Symmachus et Theodotion transtulerunt, intelligitur. Et ideo non Orientem, sed exordium, et initium significat. Unde intelligitur quod antequam cœlum et terram faceret Deus, paradisum condiderat. Lege librum Locorum beati Hieronymi. Legitur enim in Hebræo: *Plantaverat autem Dominus Deus paradisum in Eden a principio*. Eden *deliciæ* interpretatur. Bene dicit in *Eden*, id est, in loco deliciarum. Unde et quod hic dicitur *voluptatis*, Symmachus *paradisum florentem* transtulit.

VERS. 9. — *Produxitque Deus de humo omne lignum pulchrum visu, et ad vescendum suave*. Quid est ergo quod hic dicitur produxisse lignum pulchrum de humo, etc., cum supra legitur, *Germinet terra herbam virentem, et lignum pomiferum faciens*, et reliqua? Sed sciendum est non propterea edictum [Z., dicitur] lignum pulchrum productum, ut novum aliquid condiderit, sed ex his generibus quæ jam terra tertia die produxerat, exorta sunt postmodum, et ex illa virtute quam antea terra acceperat, producta sunt. Et hic etiam recapitulatio est, sicuti et de homine superius. Sequitur: *Lignum etiam vitæ in medio paradisi*. Quidam tantum allegorice intelligi volunt lignum vitæ divinam sapientiam, de qua Salomon ait: *Lignum vitæ est his qui apprehenderint eam; et qui tenuerit eam, beatus* (Prov. III, 18). Sed credendum est quia sicut petra percussa a Moyse præbuit aquas, quanquam significaret Christum, historialiter vera petra fuit: ita et lignum vitæ, quamvis eundem significat [Z., significet] Christum, tamen erat corporaliter evidentissime lignum; quod propterea lignum vitæ nuncupatur, quia si inde sumerent primi parentes, nec morbo, nec aliqua senectute deficerent, et si in obedientia permanerent, nec morerentur, sed propter obedientiam corpus eorum in spiritale converteretur, sicut sanctorum in resurrectione erit, et a terreno ad cœlestem transirent immortales paradisum. Denique in cæteris erat alimentum, in isto autem sacramentum, lignumque scientiæ boni et mali. Deus enim omnia bona fecit, nec aliquid mali in paradiso instituere potuit. Sed quare dicitur, *lignum scientiæ boni et mali*, nisi propterea appellatur lignum scientiæ boni et mali, non quod illud lignum in sua natura rationabile existit, ut haberet scientiam boni vel mali, sed quia homo in eo experiri et scire potuerit [Z. potuit], quid interesset inter bonum obedientiæ, et malum inobedientiæ? Et ideo in paradiso lignum vitæ, et lignum scientiæ boni et mali creatum est, ut per illud potuisset immortalis esse, per hoc vero mortalis: ligno vitæ quasi medicina, ut incorruptibilis esset, utebatur; ligno autem scientiæ boni et mali quasi veneno, ut moreretur.

VERS. 10. — *Et fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum, qui inde dividitur in quatuor capita*. Sciendum est quia nec per hoc para-

disus declaratur evidenter ubi sit, quasi per flumina inveniri possit locus ipsius. Qui sicuti nonnulli dicunt, et beatus Augustinus autumat, licet ab uno fonte Scriptura teste procedant, tamen subter terra profluunt, et post longos tractus suis locis erumpunt et celantur interim amnes.

VERS. 11-12. — *Nomen uni Phison, ipse est Ganges fluvius Indiæ, qui circuit omnem terram Evilat, ubi nascitur aurum, et aurum terræ illius optimum est, ibique invenitur bdellium et lapis onychinus*. Bdellium nonnulli dicunt lignum esse pretiosissimum, alii vero lapidem pretiosum. Unde nonnulli pro bdellio et onychino carbunculum et lapidem prasinum transtulerunt. Interpretatur autem Phison *inflatio* juxta historiam, quia vento tumente inflatur: seu *os pupillæ*, quod melius est.

VERS. 13. — *Nomen fluvio secundo Geon, ipse est et Nilus fluvius Ægypti, ipse est qui circuit omnem terram Æthiopiæ*. Qui ab oriente fluens, a radicibus videlicet Atlantis montis, sicut autumat, et ad septentrionem flexus, autumnalibus pluviis auctus, plana Ægypti irrigat, usque dum in littore maris Rubri sub terra celatur, deinde irrumpens Ægyptum ad occidentem fluit. Interpretatur quippe *tenebrosus*, quia per Æthiopiam et Ægyptum currit; sed melius *terre gratia*, vel *fertilitas*, quia felices homines reddit, quod magis ad spiritalem intelligentiam pertinet.

VERS. 14. — *Nomen vero fluminis tertii Tigris, ipse vadit contra Assyrios*. Qui propter velocitatem a bestia nomen accepit, et interpretatur *sagitta*. *Fluvius autem quartus, ipse est Euphrates, fluvius Mesopotamiæ; sed propterea terram quam circumit non nominat Scriptura, quia prope erat terræ Judæorum, et notus erat eis, et interpretatur ubertas*. Hactenus historiam succincte descripsimus. Hinc vero breviter, maxime propter interpretationes nominum, aliqua quæ ad spiritalem significationem pertinent, inserere nitimur, licet contra morem nostræ descriptionis conemur.

Fluvius qui egrediebatur de paradiso significat Dominum ac Redemptorem nostrum, de paterno fonte procedentem, a quo origo est omnium creaturarum. De quo per Psalmistam dicitur: *Apud te est fons vitæ; et de quo Propheta ait: Dominus Deus noster fluvius gloriosus* [Z., gloriosus est], exsiliens in terram sitientem. A quo procedunt quatuor flumina quæ irrigant paradisum. Quatuor ista flumina quatuor significant Evangelia, quæ habent originem ab ipso Domino Jesu Christo, quibus irrigat Ecclesiam suam, quæ per paradisum figuratur, sicut paulo superius prælibavimus, ubi paradisum tripliciter inseruimus. Unde et interpretationes eorum nominum sacris Evangelii congruunt. Phison, qui interpretatur *os pupillæ*, significat Evangelium Joannis; os enim ad locutionem pertinet, *pupilla* ad visum; quia quod ipse per attributam sibi gratiam per oculos mentis de divinitate Salvatoris præceteris altius intellexit, loquendo eruclavit dicens: *In*

principio erat verbum, et reliqua. Qui circuit omnem terram Evilat, id est terram orientalem, quia ibi maxime legitur de excellentia Divinitatis ipsius, qui Oriens vocatur, propheta attestante, qui ait: Ecce vir, Oriens nomen ejus (Zach. vi, 12). Ubi nascitur aurum, etc., quia ibi præ cæteris sensus refulget spiritualis sapientiæ. Aurum namque sapientiam significat, Salomone attestante, qui ait: Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis (Prov. xxi, 20). Ibiq; invenitur bdellium. Bdellium, si ad lignum refertur, significat mysterium crucis, quod in hoc Evangelio plenissime declaratur. Si autem ad lapidem, qui alio nomine carbunculus vocatur, significat Divinitatis excellentiam. Et lapis onychinus, qui in quibusdam codicibus prasinus invenitur, significat humanitatem Salvatoris, quæ inibi evidenter declaratur, de qua plenissime in hoc legitur Evangelio. Geon vero, qui interpretatur terre gratia, præfiguratur Evangelium Matthæi, quia ibidem continetur qualiter Dominus sua gratia, nullis nostris meritis exigentibus, terram carnis nostræ assumere dignatus est, de qua et Isaias ad Judæos loquitur dicens: Interficiet te Dominus Deus tuus, et servos suos vocabit nomine alio, in quo, qui benedicetur super terram, benedicetur in Deo, amen, et qui jurat in terra, jurat in Deo amen (Isa. lxxv, 15).

Tigris, qui vadit contra Assyrios, quem sagittam interpretari dicunt, significat Evangelium Marci, qui veloci et brevi sermone comprehendit Evangelium suum. Qui bene contra Assyrios, qui feroces, et captivantes, vel quasi dæmones interpretantur, ire dicitur, quia contra aereas potestates, quæ genus humanum captivare non cessant, disputat. Euphrates fluvius Mesopotamiæ, qui interpretatur ubertas, significat Evangelium Lucæ, quod in magna prolixitate conscriptum est, in quo non solum Christi natiuitas, verum etiam sui præcursoris tenetur ascripta, et multæ parabolæ inibi leguntur quæ in aliis non habentur.

Nonnulli etiam moraliter hæc quatuor flumina quatuor virtutes principales significare voluerunt, videlicet prudentiam, fortitudinem, temperantiam, justitiam. Per Phison intelligitur prudentia. Prudentia ergo significat ipsam contemplationem veritatis, ab omni ore humano alienam, quia est ineffabilis. Unde Phison *oris mutatio* interpretatur, quam si eloqui velis, parturis eam potius quam parisi [Z., parias], quia ibi audivit Paulus ineffabilia verba, quæ non licet homini loqui (II Cor. xii, 4). Et ideo *Evilat* interpretatur *parturiens*, sive *labor*, quam circuit; quia cum labore per prudentiam magis parturis ipsam contemplationem veritatis quam parias quia plener nullus eam comprehendere valet. Ibi nascitur aurum, disciplina videlicet vivendi, quoniam [Z., quæ] aliena est, atque decocta mitescit ab omni sorde, velut aurum purum. Ibi invenitur bdellium, qui alio nomine carbunculus inscribitur. Significat vero veritatem, quam nulla falsitas vincit, sicut carbunculi fulgur nullis tenebris noctis superatur. Et lapis ony-

chinus, qui alio nomine prasinus [Z., prasius] invenitur, significat vitam æternam sua viriditate propter vigorem vitæ, quia non areseit. Geon, qui circuit omnem terram Æthiopiam calidam ferventemque significat [Z., figurat] fortitudinem calore actionis alacrem atque impigram, quæ superat omnem ægnitiem, et pervenit ad fervorem dilectionis. Tertius Tigris vadit contra Assyrios, et significat temperantiam, quæ resistit libidini, et voluptuosas frenat concupiscentias, quibus immundi spiritus, qui significuntur per Assyrios, qui interpretantur *feroces*, vel *quasi dæmones*, decipere miseros satagunt, sed hæc virtute superantur. Quartus Euphrates non est dictus quo vadat, aut quam terram circumeat. Significat autem justitiam, quæ ad universas animæ pertinet partes; quia ipse ordo, et æquitas animæ est, qua sibi tria ista concorditer copulantur, et in ista tota copulatione atque ordinatione justitia est. Sed notandum est quia philosophi et nonnulli doctores secundum ethicam disciplinam supradictas virtutes ita ordinant: prudentiam, justitiam, fortitudinem, et temperantiam. Prudentia, inquit, in agnitionem veritatis inducit hominem; justitia dilectionem Dei et proximi servat; fortitudo vincit adversa, mortemque contemnit; temperantia vitiosas voluptates reprimat, et omnia moderatur. Hæc sunt quatuor virtutes principales, quæ mores ornant, merita præbent, diabolum vincunt, cælum aperiunt. Prima intelligit, secunda diligit, tertia victoriam dat, quarta modum imponit. Quisquis enim quatuor Evangelii instructus fuerit, et his quatuor virtutibus cor infusum habuerit, ab omni carnalium tentationum æstu temperatur, et habitabit inter ligna paradisi, videlicet sancte Ecclesiæ, et percipiet fructus lignorum atque perveniet ad lignum vitæ. Ligna paradisi fructifera, utiles disciplinæ vel sancti sunt; lignorum fructus, mores vel opera sunt ipsorum; lignum vitæ ipsa bonorum omnium mater sapientia est, de qua Salomon ait: *Lignum vitæ est his qui apprehenderint eam; et qui tenuerit eam, beatus (Prov. iii, 18).* Vel ipse Sanctus sanctorum Christus, ad quem quisquis [Petr., si quisque] porrexerit manum, vivet in æternum. Sequitur:

VERS. 15. — *Tulit ergo Dominus Deus hominem, et posuit eum in paradiso voluptatis.* Hic enim ostenditur quia extra paradysum conditus est. Quidam enim dixerunt quod in Hebron [Petr., quod Hebron] conditus sit, ubi et sepultus jacet, et subito illuc positus. Hoc historia divinæ legis non narrat. *Ut operaretur et custodiret illum.* Quid operaretur, cum nondum erat laboris defectio? vel quid custodiret, cum nullus erat aggressor vel prædo? An propter bestias dicit? Minime. Quia bestie nocivæ non fuerunt, nisi post peccatum. Sed quod ait, *ut operaretur et custodiret illum*, non pertinet ad servilem laborem, sed ad exercitium jucunditatis, et honestam animi voluptatem, sicut potentes, cum nullis indigent, propter jucunditatem tamen laboribus se exercent. Seu etiam propterea dictum est, *ut operaretur,*

et custodiret illum, id est, operaretur præcepta justitiæ, et perseveraret in mandato, et custodiret semetipsum, ne perderet paradisum. Dicunt et aliter: *Tulit ergo Deus hominem, et posuit eum in paradiso, ut operaretur et custodiret illum*, id est ut ipsum hominem Deus operaretur, et custodiret illum; operaretur, ut justus esset; et custodiret, ut tutus esset; sicut terra operari dicitur ab hominibus non creando, sed exercendo, ut fructum ferat, quem sensum nonnulli reprehendere voluerunt, quia, inquit, si eam custodiret, non peccaret. Sequitur:

VERS. 16. — *Præcepitque ei dicens: Ex omni ligno paradisi comede, etc.* Quæritur quomodo loquebatur Adæ Deus? Aut per cœlestem substantiam, quomodo nunc loquitur angelis; aut per corporalem speciem, id est ex aere cœlesti sumpta imagine, sicut olim patriarchis; aut inspirando in mente, quomodo prophetis, sicut scriptum est: *Dixit mihi, qui loquebatur in me?* Sed sciendum est quia prius, antequam peccaret, loquebatur ei per cœlestem substantiam, sicut angelis; postquam vero peccavit, per subjectam creaturam, id est per angelum.

VERS. 17. — *In quacunq̄ die comederitis ex eo, morte moriemini.* Quæritur de qua morte dicatur, utram de morte corporis, an de morte animæ, an de morte gehennæ? Sed sciendum est quia de utraque morte sentiendum est, animæ videlicet et corporis. Animæ mors est, dum propter peccatum quodlibet Deus deseritur [Z., eum Deus deserit], qui est vita ejus. Mors corporis est, dum propter necessitatem quamlibet corpus deseritur ab anima. Quia sicut Deus est vita animæ, ita anima est vita corporis, quam mortem corporis peccando promeruerunt, quoniam immortales forent si non peccassent; et licet non statim fuissent mortui, sed post longum tempus, tamen quia jam spes immortalitatis amissa erat, futura mors præsens dicta est, quoniam hæc cœp̄it in spe haberi. Unde Symmachus transtulit, *mortales eritis.* Et hæc duplam hominis mortem Christus sua simpla morte destruxit. Nam sola carne mortuus est ad tempus, anima vero nunquam, quoniam nunquam peccavit. Possumus etiam mortem gehennæ intelligere, qua nunc cruciatur anima privata societate sanctorum, quæ post judicium recepto corpore pariter pœnam sustinebit. Unde nonnulli, auctoritate Scripturarum fulciti, quatuor mortes ostendunt: prima mors est, inquit, animæ, quæ deserit suum creatorem. Cum enim deserit, peccat. Hinc Dominus in Evangelio ait: *Dimitte mortuos sepelire mortuos suos* (Matth. viii, 22). Hæc namque sententia duas mortes, animæ videlicet et corporis ostendit. Tertia est solius animæ, quam, dum ex hoc corpore [Z., quæ, dum a corp.] exierit, patitur, quam sustinebat dives in inferno, qui guttam aquæ petiit. Quarta, cum anima in futuro receperit corpus suum, et in ignem mittetur, quando Dominus dicturus est: *Ite in ignem æternum* (Matth. xxv, 41). Quando quippe peccavit

Adam, est mortuus in anima. Hæc prima præcessit desertio Dei, tres postea secutæ sunt mortes.

VERS. 18. — *Dixit quoque Deus: Non est bonum esse hominem solum. Faciamus ei adiutorem similem sibi.* Hic enim ostenditur quia uxor propter solatium et adiutorium creata est viro, et ideo solatium ei præbere debet atque subdita esse [Z., ideo ut solatium ei præberet, atque subdita esset], teste Apostolo: *Mulier sui corporis potestatem non habet [Z., habeat], sed vir.* Sed requirendum videtur quare Adam mundi dominus legem acceperit. Ideo, ne se extolleret dominio, sed in observatione mandati sciret se subjectum esse Conditori.

VERS. 19. — *Formatis igitur de humo cunctis animantibus terræ, adduxit ea ad Adam.* Sciendum est non circuitu locali adducens, sicut aucupes et venatores, sed occulto nutu suæ potentia voluit ut venirent, ut videret quid vocaret ea. Videret, id est discerneret et intelligeret quid vocaret ea.

VERS. 20. — *Appellavitque Adam noninibus suis cuncta animantia, et reliqua.* Hic enim juxta litteram ostenditur quanta [Z., in quanta] dignitate homo pecoribus et animalibus irrationabilibus antecellit, qui intellectu suo cuncta distinguere et nominatim discernere potuit, et secundum qualitates, mores et iras bestiarum nomina imposuit; cui hanc dignitatem Dominus ideo conferre voluit, ut intelligeret seipsum et quanto melior esset animantibus, tanto suum auctorem potius diligeret [Z., addit: quo se meliorem aliis viventibus intelligeret]. *Adam vero non inveniebatur adiutor similis ejus*, id est, quia inter omnia animantia nullum rationale inveniebatur nisi ille solus. Adam interpretatur homo, sive terrenus, sive terra rubra, ex terra enim facta est caro, et humus hominis faciendi materies fuit. Nam spiritaliter quod terra rubra dicitur, significat Christum ex ejus semine carnem suscepturum, qui ab Apostolo secundus Adam dicitur, cujus caro proprio sanguine in passione erat rubricanda [Z., rubicanda], juxta quod Isaias interrogat dicens: *Quare ergo rubrum est indumentum tuum?* et reliqua. (Isa. lxiii, 2.)

VERS. 21. — *Inmisit ergo Dominus soporem in Adam, et reliqua.* Quid est quod dicitur: *Inmisit soporem*, ut mulierem formaret? Nunquid non poterat Deus vigilanti costam educere feminamque formare? An forte ne doleret latus, quando costa detracta est, propter hoc oportebat ut ille dormiret? Quis est qui sic dormiat, ut ossa non evigilanti evelantur? An quia Deus evellebat, propterea homo non sentiebat? Poterat ergo vigilanti sine dolore evellere, qui poterat dormienti. Sed causa mysterii actum est. Ideo mulier non de terra plasmata est sicut vir, sed de latere viri dormientis, quia futurum erat ut Christus propter Ecclesiam in cruce dormiret, ex cujus latere fons salutis nostræ emanaret et formaretur Ecclesia. *Et replevit carnem pro ea.* Quid hoc est, nisi quia Christus posuit carnem suam in passione pro Ecclesia? Unde enim Adam infirmatus est, inde mulier fortis effecta [Z., effecta est]; quia

per hoc quod Christus infirmari dignatus est in passione, inde Ecclesia corroborata est.

VERS. 22, 23, etc.— *Et ædificavit Dominus Deus costam quam tulerat de Adam in mulierem, et reliqua, usque quo ait : et vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est.* Quomodo hic feminam ædificatam dicit, qui superius ab omni opere suo requievit? Non enim hic creavit in materia, sed expressit in forma. *Dixitque Adam : Hoc nunc os ex ossibus meis, et reliqua.* Vocavit ergo uxorem suam vir tanquam potior inferiorem, et dixit : *Hoc os ex ossibus meis, etc.* Os de ossibus meis fortassis propter fortitudinem, et caro de carne propter temperantiam. Hæc namque duæ virtutes ad inferiorem animæ partem, quam prudentia rationalis regit, docentur pertinere allegorice. *Hæc vocabitur virago.* In quibusdam codicibus invenitur, *hæc vocabitur mulier.* Non enim videtur in Græco et in Latino resonare cur mulier appelletur, quia ex viro sumpta sit; sed etymologia in Hebræo sermone servatur [Z., servetur]: vir quippe vocatur *Is* et mulier *Issa*. Recte igitur ab *Is* appellata est mulier *Issa*. Et hoc est quod hic ait, *hæc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est.*

VERS. 24. — *Quamobrem relinquet homo patrem suum, et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et reliqua.* Hic primum Adam prophetavit de Christo et Ecclesia. Quod exemplum [Z. om. exemplum] exponens Paulus apostolus ait : *Mysterium hoc magnum est; ego autem dico in Christo et Ecclesia (Ephes. v, 22).* Quod si quis spiritaliter nosse desiderat, Augustini et Isidori dicta strenue legat. Bene ait, *in carne una,* hoc est in una voluntate et consensu, seu quia ex duobus una caro procreatur in prole.

VERS. 25. — *Erant autem uterque nudi [Z., nudus], Adam scilicet et uxor ejus, et non erubescabant.* Non quod eis sua nuditas esset incognita, sed turpis nuditas nondum erat, quia nondum libido membra illa movebat ad concupiscendum. Si enim non peccarent, non erubescerent, quod in parvulis fieri videmus, qui antequam tempus libidinis et motus fragilitatis adveniat, non erubescunt ex nuditate. Et idcirco erant nudi, ut dictum est, sed non erubescabant, quia non videbant *aliam legem in membris suis repugnantem legi mentis suæ, et captivos eos ducentem in lege peccati (Rom. vii, 23).* Nihil enim putabant velandum, quia nihil sentiebant refrenandum. Sed post peccatum erubescabant, quia propter inobedientiam caro quodammodo verecundiæ testimonium perhibebat, et peccando promeruerunt ut eis rebellis esset.

CAPUT III.

VERS. 1. — *Sed et serpens erat callidior cunctis animantibus, et cætera.* Non ut serpens aliquam astutiam aut sapientiam haberet, sed propter astutiam diabolus intelligitur, qui per illum agebat dolium. Nam Aquila et Theodotion interpretati sunt, *nequam et versipellem*; ut per hoc magis versutia et calliditas quam sapientia demonstraretur. Quia

quamvis prævaricator angelus, per superbiam fuisset dejectus de cœlestibus, natura tamen excellentior et callidior est omnibus animantibus; quia si dignitatem amisit, subtilitatem non perdidit. Elegitque sibi diabolus animal naturæ suæ aptum, tortuosum, lubricum, per quod [Petr., quem] loqueretur, ut per hoc sua dolositas et tortuositas designaretur. Verum ipse serpens loqui non poterat, quia hoc a Creatore non acceperat. Assumpsit illum diabolus, utens eo velut organo, per quem articulatum sonum emitteret ad perpetrandam malitiam suam. Per illum quippe verba faciebat. Sed ille nesciebat naturæ rationalis [Petr., rationis] expers, sicut dæmoniacus et mente captus loquitur quæ [Petr., quia] nescit, sed tantum per eum non quantum voluit, sed quantum a Creatore concessum est, peregit. Unde nonnulli quærent si non intellexit, non sensit serpens, quomodo audiunt verba marsorum incantantium, ut ad eorum incantationes de cavernis egrediantur? Quibus respondendum est: Licet intellectum non habeant, tamen sensibus corporis nullatenus carent. Habent enim visum, auditum, odoratum, gustum et tactum. Et ideo quamvis audiant verba marsorum, nequam tamen intelligunt. Non enim obediunt intelligendo, sed ut de antris ad incantationes exeant, permittente Deo, coguntur a diabolo. Sequitur: *Qui dixit ad mulierem: Cur præcepit vobis Deus ne comederetis de omni ligno paradisi? Idcirco ad mulierem loquitur, quia vidit quod mulierem seducere posset, et non virum; seu quia virum tantum ad similitudinem Dei conditum putavit et non illam.* Hic movet aliquos cur tentari Deus hominem permisit, quem consentire præsciebat, nisi quia magnæ laudis homo non esset, si ita condidisset eum ut malum facere non potuisset, sed foret tanquam animal. Sed condidit in proprio arbitrio, ut, si fortiter perseveraret in præceptis, remuneraretur; sin autem consentiendo corrueret, damnaretur, sicuti actum est. Nam et hodie sine intermissione per universum genus humanum ex insidiis diaboli homines tentantur, ut ex eo virtus tentati probetur, et palma non consentientis gloriosius appareat.

VERS. 2, 3. — *Cui respondit mulier: De fructu lignorum quæ sunt in paradiso vescimur, et reliqua.* Cur mulier ad interrogata serpenti [Z., serpentis] respondit? Ut prævaricatio ejus esset inexcusabilis, cum nullo modo dicere potuit se oblitam esse mandati, quod serpenti prodidit.

VERS. 4, 5. — *Dixit autem serpens ad mulierem: Nequaquam morte moriemini. Scit enim Deus quod in quacunque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, et eritis sicut dii, scientes bonum et malum.* Ac si dixisset: Non est ita ut dicitis. Invidit itaque vobis Deus suam gloriam, et dignitatem, propterea vobis ista præcepit. Scit enim quia, si comederitis, similes ei eritis, scientes bonum et malum. Melius consilium dabo: *Comedite, et aperientur oculi vestri, et reliqua.* Magna promittit, ut facilius decipiat. Ait enim: *et aperientur oculi vestri.* Ad hoc persuasit ut

sub Deo esse nollent, sicut ipse esse contempsit. Libet inquirere quare diabolus tam infestus exstitit hominum saluti? Videlicet propter odium in Creatorem, et invidiam in hominem, et desperationem suæ salutis. Sequitur :

VERS. 6. — *Vidit igitur mulier quod bonum esset lignum ad vescendum, et reliqua.* Cur mulier consideravit lignum post serpentis persuasionem? Ut exploraret si quid in eo mortiferum esset, et dum nihil in eo tale aspectu reperit, confidentius gustavit. *Tulit de fructu illius, et comedit deditque viro suo.* Ideo vir consensus femine, ut nonnulli dicunt, quia forte illam mortuam non vidit ex cibo. Et potuit fieri ut putaverint alicujus significationis causa dixisse Creatorem : Si manducaveritis ex eo, morte moriemini, et ideo comederunt.

VERS. 7. — *Qui comedit, et aperti sunt oculi amborum.* Ad quid aperti sunt? Nunquid antea cæci erant? Minime. Sed aperti sunt non ad videndum, sed ad discernendum inter bonum quod amiserant, et malum ad quod ceciderant. Seu etiam aperti sunt oculi eorum ad invicem concupiscendum, quod etiam ad pœnam mox post peccatum evenit. Culpa quippe oculos concupiscentiæ aperuit, quos innocentia clausos tenebat. Hic enim ostenditur qualiter diabolus contra primum hominem in tribus tentationibus se erexit; quia hunc videlicet gula, vana gloria, avaritia, tentavit, sed tentando prostravit. Ex gula tentavit, cum cibum ligni [Z., lignum] vetitum ostendit, atque ad comedendum suasit, cum ait : *Comedite.* Ex vana autem gloria tentavit, cum dixit : *Eritis sicut dii.* Et ex avaritia tentavit, cum subjunxit, *scientes bonum et malum.* Avaritia non solum pecuniæ est, sed etiam altitudinis. In hoc diabolus ad superbiam traxit, quod eum ad avaritiam sublimitatis excitavit. Unde postea secundum Adam, Dominum videlicet ac Redemptorem nostrum, his tentationibus aggredi conatus est, sed eisdem modis devictus succubuit. Nos etiam quotidie his tribus suggestionibus pulsamur : suggestionem, delectationem, consensum; et cum tentamur, plerumque in delectationem, aut etiam in consensum, sicuti parentes nostri, labimur, quia de carnis peccato propagati in nobis ipsis gerimus, unde certamina tentationum toleramus. Sed ideo, ut dictum est, Dominus tentari voluit juxta fidem Evangeliorum, ut nostras tentationes suis tentationibus devinceret, et ipsum quoque hostem humani generis a fastu suæ superbiæ prostraret. Denique hic notandum est quia ante prævaricationem hominis, priusquam se morti manciparet, non erat inimico potestas, ad [Pet., se ad] interiora hominis accedere, et cogitationes adversas inserere. Sed postquam eum per serpentem circumvenit, potestatem in eum accepit ut interius pulsaret. Nam juxta metaphoram, potest callidus serpens hæreticorum astutiam designare, qui illicita curiositate secreta Dei, quæ a nostris sensibus sunt remota, tangenda suadent, tanquam serpens, qui dicebat : Cur præcepit Deus scientiam habere laten-

PATROL. CXV.

tem? Nova semper inquirere, et boni malique scientiam penetrare debetis.

Cumque cognovissent se esse nudos, consuerunt folia ficus, et fecerunt sibi perizomata, vel subcinctoria, vel campestria, sicut alia translatio dicit. Cognoverunt se nudos, a gratia scilicet, qua illis fiebat ut nuditas corporis nulla eorum mentem lege peccati repugnantem confunderet. *Consuerunt folia ficus, utique inobedientia suæ carnis confusi.* Bene itaque ex foliis ficus se tegunt [Z., tenuerunt]; folia ficus quippe designant prurimum carnis, quo jam urebantur post peccatum. Amiserunt enim gloriam simplicis castitatis [Z., simplicitatis et cast.], et ideo ad duplicem libidinis pruriginem confugerunt, id est, quia æstum ardoris quem patiebantur in mente, B ex foliis fici, ex quibus probatur ardor excitari in corpore, tegendo duplicaverunt. Tradunt namque si virgulta, seu folia ficus quis incidit, quod liquor quasi lac emanat in modum virus, hominis etiam incendit cutem atque urit humanam. Et ideo, inquit, significant pruriginem et ardorem libidinis. Unde æstimant quod ex hac arbore vetitum pomum attigerunt. Possunt etiam, juxta nonnullos, folia ficus amara amaritudinem vindictæ significare. Spiritualiter foliis ficus se contegunt, qui sæculum asperum amplectuntur, qui prurigne voluptatis carnalis utuntur, quique decepti hæretica pravitate, et gratia Christi nudati, tegumenta mendaciorum tanquam folia ficus colligunt, facientes succinctoria pravitatis, cum de Domino vel Ecclesia mentiuntur. C Sequitur :

VERS. 8. — *Et cum audissent vocem Domini Dei deambulantis in paradiso ad auram, et reliqua.* Quid est enim quod post peccatum hominis in paradiso Dominus non stare, sed ambulasse [Z., ambulare] dicitur, nisi quod irruente culpa se a corde hominis recessisse ostendebat? Etiam per hoc instabilem ejectionem eorum de paradiso ad mortalitatem demonstrabat. Tropice vero deambulat Deus illis, et non stat, qui stabiles in ejus præceptis non perseverant. Unde consequenter adjunctum est *ad auram post meridiem.* Solet enim sacra Scriptura per statum temporis merita causarum distinguere. Bene enim *ad auram post meridiem,* quia ardor charitatis abundante iniquitate in eis refriguerat, et lux ferventior veritatis abscesserat, appropinquantibus videlicet tenebris errorum, et peccatricem animam jam culpæ suæ frigore constringebant, et sub peccati umbra, quasi sub frigore auræ torpebat; sicut de eodem peccante homine scriptum est quia secutus est umbram. Ecce hic ostenditur quod Adam meridie transgressionis mortem huic mundo intulit. Unde Dominus hora sexta pro mundi vita crucifixus est, hoc est, recessuro a centro mundi sole, quando et latroni ait : *Hodie tecum eris in paradiso (Luc xxiii, 43).* Rationis igitur, imo divinæ pietatis ordo posebat, ut eodem temporis articulo quo tunc Adæ peccanti obcluserat, nunc latroni Dominus poenitenti januam paradisi reseraret, et qua

hora primus Adam peccando huic mundo mortem A invexerat, eadem hora secundus Adam mortem moriendo destrueret.

Sed quaeritur quare Dominus hominis peccatum per seipsum expiare voluit, et non per angelum? Ideo, quia non sufficiebat unius angeli meritum ad redemptionem totius humani generis. Nec tantum sceleris incurrisset diabolus in nece angeli, quantum incurrit in nece Creatoris. *Abscondit se Adam, et uxor ejus in medio ligni paradisi.* Juxta litteram, praenimio pudore vel timore hoc fecerunt. Sed quid est quod post meridiem, nisi quia post lucem paradisi ac felicitatis in hujus saeculi caliginosa miseria se absconderent? [Z., paradisiacae felicitatis hujus saec. se abscon.] Spiritualiter vero in medio ligni paradisi se abscondit, qui aversus a praecipis Creatoris in erroris sui atque arbitrii voluptatibus vivit.

VERS. 9. — *Vocavitque Dominus Deus Adam, et dixit ei: Ubi es?* et reliqua. Nunquidnam divina potentia nesciebat post culpam servus ad quae latibula fugerat? Sed quia vidit in culpam lapsum jam sub peccato, velut ab oculis veritatis absconditum; quia tenebras erroris ejus non approbat, quasi ubi sit peccator, ignorat. Eumque et vocat et requirit, dicens: *Adam, ubi es?* Per hoc quod vocat, signum dat quod ad poenitentiam revocat. Per hoc vero quod requirit, aperte insinuat quia peccatores jure damnandos non ignorat. Et ideo illum increpando admonere voluit, ut attenderet ubi esset et unde cecidisset. Ait enim: *Ubi es?* ac si aperte diceret: Vide a quanta dignitate ad quod malum corruisti? Increpavit ergo Adam Dominus deambulans, ut dictum est, ut caecis mentibus nequitiam suam non clausis sermonibus, sed etiam rebus aperiret, quatenus peccator homo verbis malum quod gesserat audiret; et per ambulationem amisso aeternitatis statu, mutabilitatis suae inconstantiam cerneret, et per auram fervore charitatis expulso, torporem suum animadverteret, et per declinationem solis, quod ad tenebras appropinquaret, agnosceret. Sed notandum est quia si [Z., om. si] prius cum illis loquebatur, fortassis sicut angelis, nunc jam per subjectam creaturam apparuisse eis credendum est. Neque enim Adam post culpam Deum in substantia divinitatis videre potuit, sed increpationis verba per angelum audivit. Sed sciendum est quia *vocavit*, sed non statim ejecit. Hic itaque figuralter ostenditur quia quicumque a fide vel bonis operibus ad mendacia sua et desideria labitur, non debet desperare, licet immensitate criminum sit oppressus. Non despicit Deus peccatores, sed adhuc ut redeant per poenitentiam, vocat, qui *non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat* (Ezech. xxi, 23). Et ideo non desperandum, dum ipsi [Z., desperandum. Ipsi, etc.] impii, qui mortem intulerunt, ad spem indulgentiae provocantur.

VERS. 10. — *Qui ait: Vocem tuam audivi in paradiso, et timui, eo quod nudus essem, et abscondi me.* Miserrimo genere respondit, quasi ideo possit aspicere nudus, sicut eum fecerat. Ante peccatum

enim nuditatem suam non advertibat, quia ejus intentio in supernis erat. Nam quod se a Dei praesentia abscondi posse putabat, ei de insipientia poena peccati accidit, eum latere velle quem latere nihil potest.

VERS. 11. — *Cui dixit Deus: Quis enim indicavit tibi quod nudus esses?* etc. Ideo sic peccatum illius examinare voluit, ut culpam suam respiceret, et confitendo cognosceret quam longe a Conditoris sui facie abesset. Sed adhibere sibi utrique [Z., utique] defensionis solatium quam confessionis elegerunt. Unde et sequitur:

VERS. 12. — *Dixitque Adam: Mulier quam dediisti sociam, dedit mihi de ligno, et comedi.* Heu, ubi peccatum finem habere debuit, ibi augmentum coepit! Non enim culpam ad se retulit, sed quodammodo ad mulierem, quam Dominus dederat, et reatum suum oblique in Auctorem redegit [Z., reddiit], qui ei talem sociam dederat, unde occasio peccati esset. Unde nunc quoque humani generis rami ex hac adhuc radice amaritudinem trahunt, et cum de vitio suo quisque arguitur, sub defensionum umbra, quasi sub quaedam se arborum folia abscondit. In qua videlicet occultatione non se Domino, sed Dominum abscondit sibi.

VERS. 13. — *Et dixit Dominus ad mulierem: Quare hoc fecisti? Quae respondens ait: Serpens decepit me.* Similiter et mulier culpam oblique ad Creatorem retorquere voluit, eo quod illic intrare serpentem permisisset. Ecce! Qui ore diaboli fallentis audierant: *Eritis sicut dii*, peccatum excusant; et quando Deo similes esse in divinitate nequiverunt, ad erroris sui cumulum, Deum sibi similem facere in culpa conati sunt. Sic ergo, ut jam superius descripsimus, dum defendere peccatum suum moluntur, vir per mulierem, mulier per serpentem, auferunt, quod humilitatis confessione delere poterant. Unde nunc usque in usu peccantium agitur, ut culpa cum arguitur, defendatur, et unde finiri debuit, reatus inde cumuletur [Z., peccatum trahitur, ut culpa, dum agitur, defendatur, et unde finiri debuit, reatus inde cumuletur]. Hic notandum est quod omne peccatum quatuor modis perpetratur in corde, quatuor etiam modis consummatur in opere. In corde namque suggestionem, delectationem, consensum, et defensionis audacia perpetratur, sicut hic demonstratur. Fit enim suggestio per adversarium, delectatio per carnem, consensus per spiritum, defensionis audacia per elationem. Culpa enim, quae terrere mentem debuit, extollit, et dejiciendo elevat, sed gravius elevando supplantat. Unde et illam primi hominis rectitudinem diabolus his quatuor ictibus fregit. Nam serpens suasit, Eva delectata est, Adam consensus, qui etiam requisitus confiteri culpam per audaciam noluit. Hoc verum in humano genere quotidie agitur, quod actum in primo parente non ignoratur. Serpens suadet, quia occultus hostis mala cordibus hominum latenter suggerit. Eva delectata est, quia carnalis sensus ad

verba serpentis mox delectationi substernit. Adam vero assensum præbuit, quia dum caro in delectationem rapitur, etiam a sua rectitudine spiritus infirmatus inclinatur. Et requisitus Adam confiteri culpam noluit, quia videlicet spiritus quo peccando a veritate disjungitur, eo in ruinæ suæ audacia nequius obduratur. Iisdem etiam quatuor modis peccatum consummatur in opere: prius enim latens culpa agitur; postmodum vero etiam ante oculos hominum sine confusione reatus aperitur: dehinc et in consuetudinem ducitur; ad extremum quoque vel falsæ spei seductionibus vel obstinatione miseræ desperationis enutritur. Hos itaque peccati modos, qui vel in corde latenter fiunt, vel patenter in opere perpetrantur, hic nobis hystoria primi hominis manifestat [Z., manifestatur].

VERS. 14. — *Qui dixit ad serpentem: Quia fecisti hoc, maledictus eris inter omnia animalia et bestias terræ. Super pectus tuum et ventrem gradieris. Ventrem septuaginta addiderunt Interpretes. Cæterum in Hebræo pectus tantum habetur. Ecce! Serpens non est interrogatus; quia forte non hoc sua natura, vel voluntate fecerat, sed diabolus de illo et per illum fuerat operatus. Ideoque consequenter neque ipse est interrogatus, quia nec confiteri peccatum est diabolo, nec habet omnino unde se excuset. Sed statim excepit pœnam maledictionis, et non eam quæ ultimo iudicio reservatur, quæ præparata est sibi et angelis ejus; sed pœna ejus hoc in loco dicitur, ut in potestate habeat eos qui Dei præcepta contemnunt. Et inde [Z., in die iudicii] major pœna est illi, quia de tali infelicitate lætatur. Ait enim: *Super pectus tuum et ventrem gradieris.* Nomine pectoris significatur superbia mentis, nomine vero ventris significantur desideria carnis. His enim duabus rebus serpit diabolus in eos quos vult decipere, id est aut terrena cupiditate et luxuria, aut superbia et insana doctrina. Dum enim quis luxuriam jam perpetrat actione, huic serpens repit ex ventre. Alius vero dum perpetranda versat in mente, huic serpens repit ex pectore. Sed quia per cogitationem ad opera explenda pervenitur, recte serpens prius pectore, et postmodum reperere ventre describitur. *Et terram comedes.* Id est ad te pertinebunt quos terrena cupiditate deceperis. *Omnibus diebus vitæ tuæ.* Hoc est, omni tempore quo agis hanc potestatem ante ultimam iudicii diem.*

VERS. 15. — *Inimicitias ponam inter te et mulierem, et semen tuum et semen illius.* Semen diaboli perversa est suggestio, semen mulieris est totum genus humanum. Quæ duo semina ex præcepto divino continuam inter se gerere odium debent, ut non faciamus quæ diabolus vult, quia ille nunquam vult nobis profutura. Licet nonnulli velint intelligi mulierem mentem, semen mulieris fructum boni operis. Potest etiam de beata Maria virgine, ex qua natus est Dominus, non incongrue accipi. Lege Augustinum et Isidorum. *Ipsa conteret caput tuum,*

A et tu insidiaberis calcaneo ejus. Caput itaque serpentis est cogitatio illicitæ suggestionis, quam nos omni intentione atque manu sollicitæ considerationis a cordis auditu funditus exstirpare, et ad petram, qui est Christus, allidere debemus. Calcaneum vero mulieris extremum est vitæ nostræ tempus, quo diabolus nos acrius impugnare satagit, qui cum ab initio deprehenditur [Z., reprehenditur], percutere calcaneum molitur. Quia etsi suggestionem primæ intentionis non percutit, decipere in fine intendit. Cui, si viriliter resistimus, victoriam perseverantiæ cum salute nostra accipiemus. Notandum est quia in hoc quod ait: *Maledictus eris inter omnia animalia et bestias terræ,* ad diabolum refertur, qui maledictus dicitur, quia pœnitentiam

B agere non potest. Inter omnia animalia, id est quæ suam servaverunt naturam. *Et bestias terræ,* hoc est inter homines, sive universalem Ecclesiam.

VERS. 16. — *Mulieri quoque dixit: Multiplicabo ærumnas tuas, et cætera usque: et sub viri potestate eris,* et reliqua. Quid est quod ait, *sub viri potestate eris?* Nunquid ante peccatum sub ejus potestate non erat? Fuit utique; sed ea servitute quæ per dilectionem operatur et foras mittit timorem. Postea vero timore conditionalis servitutis, qui [Z., quæ] per disciplinam operatur. Spiritualiter mulier significat mentem, et ideo quod ait, *in dolore paries filios,* hoc designat quia voluptas carnalis, cum aliquam consuetudinem malam vult vincere, patitur in exordio dolores, atque ita per meliorem consuetudinem parit bonum opus quasi filios. Quod vero adjecit, *et sub viri potestate eris,* et reliqua, hoc significat quod illa voluptas carnalis, quæ cum dolore reluctaverat ut faceret consuetudinem bonam, jam ipsis erudita doloribus cautior sit, et ne corruat obtemperat rationi, et libenter paret [Z., servit], quasi viro jubenti.

VERS. 17. — *Adæ vero dixit: Quia audisti vocem mulieris, et comediisti de ligno,* et reliqua. Non enim opera, ut plerique putant, hic ruris colendi, sed peccata significat. Sed libet inquirere quare Creator in delicto Adæ terræ maledixit, et non aquis? Ideo videlicet quia de terræ fructu contra interdictum manducavit homo, non de aquis bibit, et quia prædestinavit Deus in aquis ablueri peccatum quod de fructu terræ contraxit homo. Et terrestria animalia plus maledictionis habent quam aquatilia, quia plus de maledicta terra vivunt quam aquatilia. Et ideo Christus post resurrectionem de pisce manducare voluit, non de aliquo animali terrestri. Ecce! Per peccatum hominis terra maledicitur, ut spinas pareret et venenosas herbas, ad pœnam videlicet vel ad exercitationem mortalium, et ut ante oculos haberet homo originale peccatum, et vel sic admonitus aliquando averteretur a peccatis, sicut longe superius dictum est. Dicit enim, *maledicta terra,* et reliqua. Cum certo novimus quod maledictum Scriptura sacra prohibet, quid est quod nunc peccanti homini

terræ maledictione hoc, quod homo divina voce facere prohibetur, infertur? Sed sciendum est quod Scriptura duobus modis maledictum commemorat: aliud videlicet quod approbat, aliud quod damnat. Aliter enim maledictum profertur iudicio justitiæ, aliter livore vindictæ. Maledictum quippe iudicio justitiæ peccanti homini probatum est, cum audivit: *Maledicta terra in opere tuo*. Maledictum iudicio justitiæ profertur, cum ad Abraham dicitur: *Maledicam maledicentibus tibi*. Rursum quia maledictum non iudicio justitiæ, sed livore vindictæ promitur, voce Pauli prædicantis admonemur, qui ait: *Benedicite et nolite maledicere* (Rom. xii, 4). Et rursum: *Neque maledici regnum Dei possidebunt* (I Cor. vi, 10). Deus ergo maledicere dicitur, et tamen maledicere homo prohibetur, quia quod homo agit malitia vindictæ, Deus non facit nisi [Z., ait, malitia vindictæ est; Deus autem non facit nisi, etc.], examine et virtute justitiæ. Cum vero sancti viri maledictionis sententiam proferunt, non hanc ex voto ultionis, sed ex justitiæ examine erumpunt. Intus enim subtile Dei iudicium aspiciunt, et mala foras exsurgentia, quia maledicto debeant ferri, cognoscunt, et eo in maledicto non peccant, quo ab interno iudicio non discordant. Allegorice quoque spinæ in significatione peccatorum ponuntur. Ait enim:

VERS. 18. — *Terra spinas et tribulos germinabit tibi*. Quod est aperte dicere: Conscientia tua punitiones tibi et aculeos vitiorum procreare non desistet. Verumtamen per sententiam quæ in virum infertur, ratio nostra arguitur, quæ, peccati concupiscentia seducta, a paradiso beatitudinis remota habet maledictiones terrenæ operationis pro concupiscentia peccati: habet et dolores temporalium curarum quasi spinas et tribulos. Sic tamen dimittitur a paradiso beatitudinis ut operetur terram, id est ut in corpore isto laboret et colloct sibi meritum redeundi ad vitam beatam, quæ paradisi nomine significatur, possitque manum porrigere ad arborem vitæ et vivere in æternum. Manus autem porrectio bene significat crucem, vel cruciatum pœnitentiæ, per quem [Z., quam] vita æterna recuperatur. Ait enim:

VERS. 19. — *Pulvis es, et in pulverem reverteris*. Quod alia translatio manifestius ponit: *Terra es, et in terram ibis*. Primus homo ita conditus fuit ut, manente illo, decederent tempora, ne cum temporibus ipse transiret. Stabat enim momentis decurrentibus, quia nequaquam ad vitæ terminum per incrementa tendebat. At ubi vitium contigit, mox offenso Creatore cœpit ire cum tempore, et ideo audivit: *Terra es, et in terram ibis*; statu videlicet immortalitatis amisso, cursus [Z., mox eum cursus, etc.] eum mortalitatis absorbit, et dum in juventute ad senium, a senio traheretur ad mortem, transeundo didicit stando quid fuit. Cujus nos, quia de propagine nascimur, radicis amaritudinem quasi in virgulto retinemus; quia dum infantia ad pueritiam, pueritia ad adolescentiam, adolescentia ad juventutem, ju-

ventus ad senectutem, senectus transit ad mortem, sic suis augmentis ad detrimenta impellitur. *Et comedes herbas terræ, et reliqua*. Hic ostenditur quia hominibus ante diluvium non carnes, sed herbæ fructusque arborum datæ sunt ad edendum. Hinc est quod quidam sapiens versibus alludens ait: *Felix nimium prior ætas contenta fidelibus arvis, nec inertis perdita luxu, facilique sera solebat jejunia solvevere glande*. Hic quoque notandum est quia septem sunt peccata Adæ, et ideo totidem, sicut aliqui describunt, subsecutæ sunt maledictiones. Primum peccatum superbiæ, quia dilexit esse in sua potestate plus quam Dei. Secundum, sacrilegium, quia Deo non credit. Tertium, homicidium, quia semetipsum peccando occidit. Quartum, quod fornicationem spiritaliter [Z., spiritalem] habuit, quia integritatem mentis corruptit. Quintum, furtum, quia cibum prohibitum attingit. Sextum, avaritia, quia plus quam debuit appetivit. Septimum, gula, quia vetitum fructum comedit. Quanquam septem sint vitia, et ideo septem pœnæ subsecutæ sunt. Prima, maledictio terræ ejus. Secunda, ejectio de paradiso. Tertia, adventus in terram vilem. Quarta, mors filii. Quinta, labor. Sexta, mors corporis. Septima, descensio ejus in [Z., ad] infernum. Et quia septies peccavit, septem vindictas recepit. Sed hic placet inquirere quare angelicum [Z., angeli] peccatum silentio in hoc libro absconditum est, et hominis patefactum [Z., esset, hominis vero pate], et cur summi angeli scelus insanabile fuit, et hominis sanabile? Nisi quia angelicum vulnus Deus non prædestinavit curare, hominis vero sanare prædestinavit. Et quia angelus sui sceleris inventor fuit, homo vero alterius fraude seductus. Item quanto sublimior [Petr. om. est hic et infra] est angelus in gloria, tanto major in ruina. Homo vero quanto fragillior est in natura, tanto facillior ad veniam.

VERS. 20. — *Et vocavit Adam nomen uxoris suæ Eva, eo quod mater esset cunctorum viventium*. Eva interpretatur *vita*, sive *calamitas*, sive *væ*. *Vita*, quia origo fuit nascendi, et ideo *mater cunctorum* dicitur. *Calamitas* et *væ*, quia per prævaricationem causa exstitit moriendi; a cadendo enim *calamitas* nomen sumpsit. Alii autem dicunt: Ob hoc Eva *vita* et *calamitas* est appellata, quia sæpe mulier viro causa salutis est, sæpe calamitatis, et mortis, quod est *væ*. Spiritaliter in hoc quod *vita* interpretatur, significat Ecclesiam, quæ mater vivorum, id est recte factorum vocatur, quibus contraria sunt peccata, quæ nomine mortuorum significantur.

VERS. 21. — *Fecit quoque Dominus Deus Adæ et uxori ejus tunicas pelliceas, et induit eos, et ait*. Quid est quod eis tunicas pelliceas contextit? Ut eos [Z., nisi ut eos] mortales fuisse insinuaret.

VERS. 22. — *Ecce Adam factus est quasi unus ex nobis, sciens bonum et malum*. Ait enim, quasi unus ex nobis. Sic loquitur quasi esset Deus, quod pertinet ad irrisionem insultantis, vel deterrentis ad exemplum timoris, ne quis [Z., om. quis] peccaret,

quia non solum ita factus est ut fieri voluit, ^a sed nec illud quod factus fuerat, conservavit. Bene dixit, *quasi unus ex nobis*, pluraliter propter Trinitatem, et illud : *faciamus hominem*, et reliqua. *Sciens bonum et malum*, videlicet per experimentum, quod Deus novit per sapientiam. *Videte ne forte sumat de ligno vitæ, et vivat in æternum*. Ideo noluit sua pietate ut iterum sumeret de ligno vitæ, quia si inde comederet, immortalis cum suo peccato tanquam diabolus, ut aliqui volunt, permaneret, et non rediret per poenitentiam. Unde putant quod nunquam de ligno vitæ comedisset, quia si edisset, inquit, non peccaret. Aliter. Voluit Deus ut sumeret, et per poenitentiam recuperaret; et est ambigua locutio. Loquimur enim sic cum dicimus : Ideo moneo te ne iterum facias quod fecisti, volentes enim ut faciat. Et iterum : Ideo moneo te ne sis bonus, volentes utique ut sit. Ideo moneo te ne desperes quod bonus possis esse. Tali enim modo ait Apostolus : *Ne forte det illis Deus poenitentiam ad cognoscendam veritatem* (II Tim. II, 25), cum hoc utique cupiebat.

VERS. 23. — *Emisit eum Dominus Deus de paradiso voluptatis, ut operaretur terram, de qua sumptus est*. Potest ergo videri [Petr. fieri] ut propterea homo in labore hujus vitæ esset dimissus, ut aliquando manum porrigeret ad arborem vitæ.

VERS. 24. — *Et ejecit Adam*. Haud dubium quin Dominus. *Et habitare fecit ante paradisum voluptatis cherubim, et flammeum gladium atque versatilem ad custodiendam viam ligni vitæ*. Non quod ipsum Adam, quem ejecerat, Deus habitare fecerit contra paradisum voluptatis, sed quod illo ejecto ante fores paradisi cherubim et flammeum gladium posuerit ad custodiendum paradisum, ne quis possit intrare. Bene cherubim, vel flammeum gladium atque versatilem, ad custodiendum posuit, id est per angelicum ministerium igneam quamdam custodiam [Z., ignea quædam custodia], quæ tamen congrue *versatilis* esse dicitur pro eo quod quandoque veniret tempus ut etiam removeri potuisset, videlicet per adventum illius qui suæ incarnationis mysterio iter nobis paradisi aperuit. Cæterum ante adventum ipsius omnes mortui ad inferni claustra descendebant : quoniam [Z., omnes quanquam mundæ probatæque vitæ fuerint, ad inferni cl. desc. Dubium vero non est quoniam, etc.] homo, qui per se cecidit, ad paradisum redire, nisi per Dominum, non potuit. Verumtamen, sicut nonnullis videtur, potest intelligi quia Adam ante paradisum posuit, ante paradisum eolocavit, scilicet propter spem poenitentiae, ut aspiciens semper beatitudinis locum fortassis poeniteret, et per veram emendationem rediret ad beatam vitam, quam spiritaliter paradisum nominavit. Sed, heu! proh dolor! noluit, sed in sua miseria peccator remansit. Porro in hoc quod superius dicitur accepisse tunicam pelliceam, et modo sistitur ante paradisum, ubi positum est cherubim, et framea ignea, allegorice hoc si-

gnificatur [Z., significat], quod a carnalibus sensibus abstractæ voluptates, qui ^b carnaliter viventes sunt; quia sicut pelles abstrahuntur a corpore, ita pravæ voluptates a mente, et divinam legem consequuntur; et dum convertuntur ad Deum per flammam frameam, id est per tribulationes temporales, peccata sua cognoscendo et gemendo, et per cherubim, id est per plenitudinem scientiæ, quod est charitas, perveniunt ad arborem vitæ Christum, et vivunt in æternum. Cherubim namque *plenitudo scientiæ* interpretatur : framea versatilis, posita ad custodiendam viam ligni vitæ, temporales poenæ intelliguntur. Nemo enim potest pervenire ad arborem vitæ, nisi per has duas res, tolerantiam videlicet molestiarum, et plenitudinem scientiæ, id est per charitatem Dei et proximi. *Plenitudo legis*, inquit Apostolus, *est charitas* (Rom. XIII, 10).

CAPUT IV.

VERS. 1. — *Adam vero cognovit Evam, uxorem suam, quæ concepit, et peperit Cain*, et cætera. Cain interpretatur *acquisitio* sive *possessio*, unde etymologiam ipsius exprimens mater ait : *Possedi hominem per Deum*. A nonnullis etiam *lamentatio* dicitur, eo quod post interfectum Abel interfectus sit, et poenam sui sceleris dederit.

VERS. 2. — *Rursumque peperit fratrem ejus Abel*. Abel *luctus* interpretatur. Quo nomine significabatur occidendus. Idem [Z., Item] et *vanitas*, sicut aliqui volunt, quia cito solutus est atque subtractus. Hic notandum est quia duæ dicuntur civitates, diaboli videlicet atque Dei, quæ ab initio mundi, sicut hic ostenditur, construi cœperunt, sicut et duæ generationes, carnalis scilicet et spiritalis. Unde regula Scripturarum est [Z., regulæ Scripturarum dicunt] duas generationes malorum et bonorum [F., esse] nosse, sicut multa exempla constant. Natus igitur Cain prior ex illis duobus generis humani parentibus pertinens ad diaboli civitatem, et ad carnalem generationem, de qua per Salomonem dicitur : *Generatio quæ patri suo maledicit, et matri suæ non benedicit, et generatio quæ sibi mundâ videtur, et non est lota a sordibus suis*, etc. (Prov. XXX, 11); et in Evangelio : *Generatio viperarum* (Matth. III, 7). Et : *Requirentur omnia a generatione ista*. Et multa alia. Posterior Abel pertinens ad civitatem Dei et ad spiritaliam generationem. Unde Apostolus : *Non prius, quod spiritale est, sed quod animale, deinde quod spiritale* (I Cor. XV, 46). Quapropter unusquisque, quoniam ex damnata massa exoritur, primo sit necesse est ex Adam malus atque carnalis. Quod si in Christum renascendo profecerit, postea erit bonus et spiritalis. Sic in universo genere humano primum duæ istæ cœperunt nascendo et moriendo percurrere civitates. Prior qui est natus, cives hujus sæculi designat, unde et civitatem primus construxisse legitur. Posterior autem isto peregrinus in sæculo, et pertinens ad civitatem Dei, de qua Psalmista : *Gene-*

^a Sic uterque codex.

^b Locus mendosus in utroque codice.

ratio rectorum benedicetur (Psal. cxl, 12). Et : *Hæc est generatio quærentium Dominum* (Psal. xxiii, 46); et his similia. Gratia prædestinatus, gratia electus, gratia peregrinus deorsum, gratia civis sursum.

VERS. 3-5. — *Factum est autem post multos dies ut offerret Cain de fructibus terræ munera Domino, et reliqua usque : non respexit Dominus ad Cain, et ad munera ejus, iratusque est Cain vehementer, et concidit vultus ejus.* Unde scire potuit Cain quod fratris munera suscepisset, et sua repudiasset, nisi quia vera est illa Theodotionis interpretatio, qua dicit : *Inflamavit Dominus super Abel et super sacrificium ejus; super Cain vero et sacrificium ejus non inflamavit?* Unde creditur quia ignis missus est de cælo, qui illud sacrificium suscepit, ut sæpissime viris sanctis offerentibus factum legitur, sicut in dedicatione templi sub Salomone legimus, et quando Elias in monte Carmelo construxit altare.

VERS. 6, 7. — *Ait enim Dominus ad Cain : Quare iratus es?* et reliqua. Hoc est, quare irasceris, at invidiæ in fratrem livore iratum vultum dimittis in terram? *Nonne si bene egeris, recipies*, id est si pura mente obtuleris sacrificium, recipies, respiciente Deo ad te et ad sacrificium tuum? vel sicut in quibusdam codicibus invenitur : *Nonne si bene feceris, dimittetur tibi omne delictum?* sive ut Theodotion ait : *acceptum erit?* hoc est : munus tuum suscipiam, sicut suscepi fratris tui. *Quod si male egeris, statim in foribus peccatum tuum aderit.* Vel, sicut quidam codices habent : *illico peccatum ante vestibulum tuum sedebit.* Scilicet intrantem et exeuntem te semper peccatum tuum comitabitur, et desinet Dominus custodire introitum [Z., intr. tuum] et exitum tuum. *Sed sub te erit appetitus tuus, subauditur, si volueris; Et tu dominaberis illius.* Ac si apertius dixisset : Quia liberi arbitrii es, non habet peccatum super te dominium, sed tu [Petr., non habes peccatum super dominium, sed tu, etc.] super illud, et in tua potestate est sive compescere, sive concupiscere illud. Verumtamen moneo te ut non tibi [Z., tui] peccatum, sed tu peccato dominaris. Nam Septuaginta ita transtulerunt : *Nonne si recte offeras, non recte autem divides, peccasti?* *Quiesce* [Z., quiescet a te conversio ejus], *ad te conversio ejus*, et cætera. Sed multo aliter [Z., altius] in Hebræo est quam in his translationibus sensus. Itaque necessitate compellimur in singulis duntius immorari. Recte autem offertur sacrificium, eum offertur Deo vero, cui uni tantummodo sacrificandum est. Non autem recte dividitur, dum non recte discernitur vel loca, vel tempora, vel res ipsa quæ offertur, vel qui offert, et cui offertur. Recte offerunt Judæi Deum Patrem credendo; sed non recte dividunt Filium negando. Recte Vetus Testamentum offerunt recipiendo; sed non recte dividunt Novum respuendo. Sic quoque qui rapacitate, vel de qualibet re fraudulenter acquisita, opus elemosynarum facit, rectum opus facit, sed mala discretione. Datur propterea intelligi, Deum non respexisse in [Z., ad] munus Cain, quia hoc ipse male

A dividebat. Recte namque offerebat Deo, cui soli offerendum est, bonum opus exhibendo; sed non recte dividebat, non bona voluntate faciendo, dans Deo aliquid suum, sibi autem seipsum, quod omnes qui non Dei, sed suam sectantes voluntatem faciunt, id est non recto corde, sed perverso vivent. Vel quia fortassis Cain meliora sibi reservabat, et deteriora Deo tribuebat, et humana inventionem excogitata, ut putatur, et ideo non recte dividebat, Abel vero optima Deo et naturalia offerebat, et ideo sacrificium ipsius susceptum est. Unde in Evangelio singulariter justus inscribitur, quia videlicet tria maxima justitiæ præconia in eo esse leguntur : virginitas, sacerdotium, et martyrium, in quibus Christum præfiguravit. Nos etiam recte offerimus, cum

B bono studio bonum opus agimus, sed recte non dividimus, si habere discretione in bono opere postponamus. Quia nisi discretio fuerit, quod putatur causa virtutis, reatus est criminis [Z., fit reat. crim.]. Ait enim : *Quiesce, peccasti. Sed ad te erit conversio ejus, subauditur, peccati, si pœnitentiam agere volueris* [Z., nolueris], et tibi tribuere quod gessisti. Ex hoc quod ait, *ad te erit conversio ejus*, potest intelligi ad ipsum hominem conversionem esse debere peccati, ut nulli alii quam sibi sciat tribuere quod peccat. Hoc est enim salubris pœnitentiæ medicina et veniæ petitio. Tunc enim dominabitur quisque peccato, si id sibi non differendo præposuerit, sed pœnitendo subiecerit.

VERS. 8. — *Et dixit Cain ad Abel fratrem suum : Egrediamur foras. In dolo namque ei locutus est et non est dominatus peccato suo. Cuiusque essent in agro, consurrexit adversus eum, et interfecit eum.* Ecce ! Qui primum hominem mortem docuit, ipse et istum secundum occisionem. Deumque si obtemperasset Deo quando audivit, *peccasti, quiesce*, vel sicut in nostra translatione legitur : *Si bene egeris, recipies; sin autem, in foribus peccatum tuum aderit, et tu dominaberis illius*, adjutus a Domino non peccaret. In foribus peccatum adest, cum in cogitationibus pulsatur. Appetitus subter est, eique homo dominatur, si cordis nequitia inspecta citius premitur, et priusquam ad duritiam crescat, reluctanti menti subigatur. Quod quia Cain facere contempsit, fratricidium commisit.

D VERS. 9, 10. — *Dixitque ei Dominus : Ubi est Abel frater tuus?* et reliqua. Non tanquam ignarus, sed tanquam iudex, reum quem puniat, interrogat. Cui Cain ad cumulum damnationis suæ fallaciter ac superbe respondit dicens : *Nescio. Nunquid custos fratris mei sum?* *Dixitque Dominus : Quid est, quod fecisti? Ecce vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.* Queritur quomodo sanguis Abel clamat ad Deum? Clamat namque ad Deum, quia homicidii illius reatus in conspectu justis iudicis apparebit.

VERS. 11, 12. — *Nunc igitur maledictus eris super terram, quæ aperuit os suum, etc.* Terra in Adam maledictionem promeruit; sed Cain in peccato suo,

videlicet quia sciebat ipse damnationem prævaricationis primæ [Z., propriæ], et non timuit originali peccato fratricidii superaddere scelus, ideo majore maledictione dignus habebatur.

VERS. 13, 14. — *Dixitque Cain ad Dominum : Major est iniquitas mea quam ut veniam merear.* Ecce desperando locutus est, quod est peccatum maximum. Non enim est confessus scelus suum, sed ad desperationis malum proruit. Unde et subjunxit : *Ecce! Ejicis me hodie a facie terræ, et a facie tua abscondar, et ero vagus et profugus.* Vel sicut Septuaginta transtulerunt : *Gemens et tremens in terra. Omnis igitur qui invenerit me, occidet me.* Ideo taliter se damnavit, ut compendio mortis cruciatus evaderet presentes.

VERS. 15. — *Dixitque Dominus : Nequaquam ita fiet; sed omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur.* Hic oritur valde complexa quæstio, quia alia translatio ait, *septem vindictas exsolvet.* Sed antequam de quæstione disseramus, rectum videtur ut editiones interpretum singulorum digeramus, quibus facilius sensus Scripturæ possit intelligi. Porro Aquila interpretatus est : *Et dixit ei Dominus : Propterea omnis, qui occiderit Cain, septemplex ulciscetur.* Symmachus vero : *Propterea omnis qui occiderit Cain, hebdomadas [Z., Cain post septem hebdomadas, aut, etc.] exsolvet, aut, septimus vindicabitur.* Septuaginta quippe [Z., quoque], ut dictum est, et Theodotus : *Et dixit Dominus : Non sic omnis qui occiderit Cain septem vindictas exsolvet.* Jam tandem ad elucidandam quæstionem stylum vertamus. Postquam enim Cain fratrem interfecit, interrogatus a Domino ubi esset, contumeliose respondit : *Nescio, etc.*; quam ob rem maledictione damnatus est, ut geniens, et tremens viveret super terram, noluit veniam deprecari; sed peccatis peccata congeminans tantum putavit nefas, cui a Domino non possit ignosci. Denique respondit ad Dominum : *Major est iniquitas mea quam ut veniam merear,* id est plus peccavi quam ut merear absolvi. Ejicior, inquit, hodie a conspectu tuo, et conscientia sceleris lucem ipsam ferre non sustinens, abscondar et latitem, eritque omnis qui invenerit me, occidet me; dum ex tremore corporis et furia mentis agitatus eum se esse intelligeret qui mereatur interfici. Verum Deus, nolens eum compendio mortis finire cruciatus, nec tradi pœnæ qua se ipse damnaverit, ait : Non sic, id est, non, ut tu aestimas, morieris, et mortem pro remedio accipies. Verum vives usque ad septimam generationem, et conscientiæ tuæ igne torqueberis, ita ut qui te occiderit secundum duplicem intelligentiam, aut in septima generatione, aut a magno te liberet cruciatus; non quod ipse qui percusserit Cain, septem ultionibus subji-ciendus sit; sed quod septem vindictas, quæ in Cain tanto tempore concurrerunt, solvat in interfecto, occidens eum qui vitæ fuerat derelictus ad pœnam.

Ut autem quod dicimus manifestius fiat, quoti-

dianæ consuetudinis ponamus exemplum : loquatur inter verbera servus ad dominum : *Quia incendi domum tuam, et universam substantiam dissipavi, interfice me; dominusque respondeat : Non ut tu vis, morieris, et finies mortem supplicio; verum longo tempore custodieris ad vitam, et tam infeliciter in hac luce versaberis, ut quicumque te occiderit, beneficium præstet occiso, dum de tam multis te liberet cruciatibus.* Secundum Septuaginta quidem editionem hic nobis sensus videtur. De eo autem quod Aquila posuit, *septemplex*, et Symmachus, *hebdomadas exsolvet*, sive, *septimus ulciscetur*, majorum nostrorum ista sententia est quod putent in septima generatione a Lamech interfectum Cain. Adam quippe genuit Cain, Cain genuit Henoah, Henoah genuit Irat, et Irat genuit Malalehel, Malalehel genuit Mathusalem, Mathusalem genuit Lamech, qui interfecit Cain, ut ipse postea confitetur : *Quia occidi virum in vulnere meo, et juvenem in livore meo, et reliqua.* Et quidem de Cain, quod septima generatione interfectus sit, et juxta aliam translationem pœnam sui sceleris dederit, nihil obscure arbitror remansisse. Alii de septem vindictis Cain varia suspicantur. Et primum asserunt fuisse peccatum quod non recte diviserit; secundum, quod inviderit fratri suo; tertium, quod dolose egerit dicens : *Egrediamur foras; quartum, quod interfecerit eum; quintum, quod procaciter negaverit : Nescio.* Sextum, quod seipsum damnaverit : *Major est iniquitas mea, quam ut dimittat.* Septimum, quod nec damnatus egerit pœnitentiam secundum Ninivitas, et Ezechiam, regem Judæ, qui imminentem mortem lacrymis distulerunt. Et dicunt illud a clementissimo Deo ideo usque ad septem generationes fuisse dilatatum, ut saltem malis ipsis et longæ vitæ mœrore compulsus pœnitentiam ageret ut mereretur absolvi : et hunc esse sensum, quem supra præstrinximus, quod qui interfecerit Cain, ab ingenti eum pœna et omnibus suppliciis liberaret. Cæterum quod noster interpret secundum Hebraicam veritatem posuit, dicens : *Qui occiderit Cain, septuplum punietur*, alii intelligunt [Z., alii sunt qui intelligunt ita] ita : solet enim septenarius numerus sæpissime in Scripturis sanctis pro plenitudine cujuslibet rei poni. Ait ergo, *septuplum punietur*, quasi dixisset : Gravissima ultione puniendus erit ille qui te occiderit, qui nec tanto damnationis comminatione admonitus, a sanguinis effusione voluit manus cohibere. Itaque terrorem intulit Dominus, ne quis homicidium perpetraret. Ecce, quantum ad historiæ superficiem pertinet, ne longius sermo procedat, super hoc enucleatum fore sufficiat. Veruntamen ne modum libelli excedere videremur, ad allegoricam intelligentiam apostropham facere distulimus. At vero si plenius tropice discere volueris, quid duorum filiorum nativitas, quidve Cain Abelque significant, jam sæpe præfati viri cæterorumque tegmine sublato doctorum percurrere libellos. Nos igitur, ut cœpimus,

historiæ vela, Domino favente, pandamus. Ait enim legislator Moyses :

Posuitque Dominus Cain signum [Z., in signum], et reliqua. Varie quippe de hoc signo Hebræi et nonnulli fidelium suspicantur; sed quale posuerit, ne occideretur, Scriptura innuit, videlicet ut semper tremens et gemens, vagus et profugus viveret, nec auderet [Z., audiret] eum uspiam orbis terrarum sedes habere quietas. Et fortassis idcirco civitatem condidit, in qua salvari possit.

VERS. 16. — *Egressusque Cain a facie Domini, habitavit in terra profugus ad orientalem plagam Eden. Septuaginta transtulerunt, habitavit in terra Naid, Quod Septuaginta Naid transtulerunt, in Hebræo non dicitur. Non est igitur terra Naid, ut vulgus nostrorum putat, sed expletur sententia Dei, quod huc atque illuc vagus et profugus oberravit. Unde Naid interpretatur instabilis, et fluctuans, ac sedes incertæ, vel commotio.*

VERS. 17. — *Cognovit autem Cain uxorem suam, et peperit Henoch. Aliqui dicunt in hoc quod dicit, cognovit uxorem suam, significare quod [Z., ut significaret quod] vindicta desineret, si uxorem non accepisset. Et ædificavit civitatem, vocavitque nomen ejus ex nomine filii sui Henoch. Henoch dedicatio interpretatur. In ipsius enim nomine civitatem postea ædificavit Cain. Hic primus civitatem construxisse describitur, ut aperte monstraretur quia ipse in terra fundamentum posuit, qui a soliditate æternæ patriæ alienus fuit. Peregrinus quippe a summis, fundamentum in imis posuit, qui stationem cordis in terrena delectatione collocavit. Unde in stirpe ejus Henoch, qui dedicatio interpretatur, primus nascitur; in electorum vero progenie Henoch septimus fuisse memoratur. Quia videlicet reprobi in hac vita, quæ ante est, semetipsos ædificando dedicant. Electi vero ædificationis suæ dedicationem in fine [Petr., finem] temporis, id est in septimo expectant. Hinc est quod Paulo attestante Abraham in casulis habitavit, quia habentem fundamenta civitatem, quam super nos [Z., supernus] artifex construit, expectabat.*

VERS. 18-22. — *Porro Henoch genuit Irat, et reliqua usque: et Mathusalem genuit Lamech, qui accepit uxores duas, nomen uni Ada, et nomen alteri Sella. Lamech quippe interpretatur percutiens. Ipse percussit et interfecit Cain. Et ipse primus adulterium commisit, eo quod se in duabus uxoribus divisit. Hic notandum est quod in progenie Seth nulla ibi progenita femina nominatim exprimitur, nisi tantum in progenie Cain commemoratur; per quod significatur terrenam civitatem, qua [Z., quæ] Cain cepit [Petr., concepit], usque sui in finem carnales habituram generationes, quæ marium ac feminarum conjunctione proveniunt [Z., quæ per maritorum ac feminarum conjunctiones perveniunt]. Unde ad testimonium Sella umbra ejus interpretatur.*

VERS. 23. — *Et ait Lamech uxoribus suis: Occidi*

virum in vulnus meum, et adolescentulum in livore meo, et reliquis. Tradunt enim Hebræi quod Lamech occiderit Cain, et hoc confitetur uxoribus. Fuit, inquit, Lamech vir sagittarius et gnarus venandi; sed longo senio læsus caligabant oculi ejus, et clare videre non poterat. Habebat quidem præductorem adolescentulum, qui ei ducatum præbebat. Quadam namque die pergens in silvam, ut feras venatu caperet, præibat [Z., præibat ei] puer, viam præbens. Cumque saltum peragrarent, aspexit adolescens Cain a longe, et discernere non valens, putavit bestiam [Z., eum putavit esse bestiam], et ait ad Lamech: Video, inquit, bestiam. Dixitque Lamech: Da mihi arcum, et dirige manus illuc, et sagittam, ut jaciám. Quibus directis jecit et percussit jaculo Cain. Et sentiens quod percussisset corpus, cœpit palpare quid esset quod telo peremerat. Quo palpato intellexit quod Cain occidisset. Tunc furore permotus vertit arcum, et eo percussit puerum. Et hoc est quod ait uxoribus suis: Occidi virum, id est Cain, in vulnus meum, et adolescentulum in livore meo.

VERS. 24. — *Septuplum. ultio dabitur de Cain; de Lamech vero septuagies septies. Sed nos simpliciter virum et adolescentulum ipsum Cain intelligimus; virum propter ætatem et fortitudinem naturæ; adolescentulum propter stultitiam et lasciviam instabilitatis. Verumtamen Lamech spiritaliter Christum interpretatur, qui occidit Cain, id est diabolus. Quo occiso suis uxoribus, hoc est duabus Ecclesiis, annuntiat, quibus imperat, ut suum sermonem auscultent. Unde quodam modo dicit occidisse se virum, quem propter fortitudinem diabolus nuncupat. In vulnus suum, scilicet morte sua; et adolescentulum ipsum ait propter lasciviam et æternitatem. In livore suo, hoc est non [Z., om. non] sine dolore. Sed requirendum est quid est quod legitur dixisse Lamech cum occideret Cain: Septuplum de Cain ulciscetur, de Lamech autem septuagies septies? Quia homicidii peccatum septima generatione diluvio vindicatum esse legitur, ideo dictum est. Seu, ut Judæi tradunt, septuaginta septem animæ ex Lamech progenitæ repertæ sunt in diluvio et deletæ sunt. Et in hoc numero de Lamech factam esse vindictam dicunt quod genus ipsius usque ad cataclysmum perseveraverit. Adulterii vero scelus, quod Lamech primus omnium in duabus commisit uxoribus, non nisi sanguine Christi expiandum esse, qui septuagesima et septima generatione venit in mundum, secundum Evangelium Lucæ, qui tulit peccatum mundi, qui lavit amictum suum in sanguine uvæ, et torcular calcavit solus.*

VERS. 25. — *Cognovit autem Adam uxorem suam, quæ concepit filium, vocavitque nomen ejus Seth. Seth interpretatur resurrectio, seu positio. Resurrectio, eo quod post fratris interfectionem natus sit, quasi resurrectionem fratris ex mortuis suscitaret. Positio vero, quia posuit eum Deus pro Abel. Unde et dicitur: Suscitavit mihi Deus semen aliud pro Abel, quem occidit Cain. Vel sicut Aquila transtulit: Posuit mihi Deus semen alterum pro Abel. Spiritaliter,*

ut quidam volunt, per Adam et uxorem ejus Christus et Synagoga significatur. Unde natus est filius, id est populus gentium in fide. Qui recte Seth nominatur, id est positus in veritate. Quod autem dicit: *Semen aliud pro Abel*, significat bonos Novi Testamenti pro patriarchis, et prophetis, et martyribus, qui occisi sunt a mala parte populi Judæorum. Moraliter vero per Adam et uxorem suam sanctus quisque et caro demonstratur; per filium sensus perfectus; per *semen aliud pro Abel* boni sensus pro bonis intelliguntur.

VERS. 26. — *Sed et Seth natus est filius et vocavit nomen ejus Enos [Z., quem vocavit Enos].* Quomodo Adam homo interpretatur, ita et Enos juxta Hebrææ linguæ veritatem homo vel vir dicitur. Et congrue hoc vocabulum habuit. De eo enim scriptum est: *Iste cepit invocare nomen Domini*; vel, sicut quidam transtulerunt: *Tunc initium fuit invocandi nomen Domini*. Licet plerique Hebræorum arbitrentur quod tunc primum in nomine Domini et in similitudine ejus fabricata sint idola. Aliqui [Z., alii] vero volunt quod ideo dictum sit eo quod unum de Jecem nominibus Domini, quo apud Hebræos vocatur, primum Enos reperisset, quod est HEB. Allegorice [Z., Verumtamen allegorice] successores populi Christiani significantur, qui nomen Domini invocant quod est Deus.

CAPUT V.

VERS. 1-4. — *Hic est liber generationis Adam, in die qua creavit Deus hominem; ad similitudinem Dei fecit illum, et reliqua usque: et vocavit nomen eorum Adam in die qua creati sunt.* Bene ait, et vocavit nomina eorum Adam, id est, homo. Hominis autem nomen tam viro quam femine convenit.

VERS. 5-7. — *Et factum est omne tempus quod vixit Adam, nongenti triginta anni, et mortuus est.* Juxta tropologiam, ut nonnulli interpretantur, anni Adæ nongenti triginta, tres leges, vel fidem, spem et charitatem, vel tempus ætatis Christi significant.

VERS: 8, 9-21. — *Vixitque Seth nongentorum duodecim annorum, et mortuus est. Vixit quoque Enos qui [Z., postquam] genuit Cainan, nongentorum quinque annorum, et mortuus est.* Cainan lamentatio vel possessio eorum dicitur. Sicut enim Cain possessio, ita derivativum nomen, quod est Cainan facit possessio eorum [Z., derivatum est nomen, quod Cainan facit, possessio eorum]. Sed in hoc quod anni filiorum Adam decrescunt, significabat quod minuendi essent anni generis humani post se. Sequitur:

VERS. 21-27. — *Porro Henoch genuit Mathusalam, et ambulavit cum Deo (subauditur in conversatione) et non apparuit, quia tulit eum Deus.* Henoch [Z., Porro Henoch] dedicatio interpretatur, sicut superius ostendimus. Sed quærendum est quare tantopere servatus est a morte? nisi ut ostenderetur quid omnes homines potuissent si non peccassent. Attamen mortuus erit, ut debitum solvat humanæ naturæ, et quod

Christus noluit, nullus posset, id est non mori. *Henoch genuit Mathusalam, et facti sunt omnes dies Mathusalæ nongenti sexaginta novem anni, et mortuus est.* Hic oritur quæstio famosa, et disputatione multorum ecclesiasticorum ventilata, quod juxta diligentem supputationem quatuordecim annos post diluvium Mathusala vixisse referatur. Etenim cum esset Mathusala annorum centum sexaginta septem, genuit Lamech. Rursum Lamech, cum esset annorum centum octuaginta octo, genuit Noe, et fiunt simul usque ad diem nativitatis Noe anni vitæ Mathusalæ trecenti quinquaginta quinque. Sexcentesimo anno autem vitæ Noe diluvium factum est, ac per hoc habita supputatione per partes, nongentesimo quinquagesimo quinto anno Mathusalæ diluvium fuisse convincatur. Cum autem supra nongentis sexaginta novem annis vixisse dictus sit, nulli dubium est quatuordecim annis vixisse post diluvium, sicut in Septuaginta invenitur. Et quomodo verum est quod octo tantum animæ in arca salvæ factæ sunt? Restat ergo ut, quomodo in plerisque, ita et in hoc sit error in numero. Siquidem in Hebræis et in Samaritanis libris, ut beatus Hieronymus scribit, ita scriptum est: *Et vixit Mathusala centum octuaginta septem annis, et genuit Lamech; et vixit Mathusala, postquam genuit Lamech, septingentos octuaginta duos annos, et genuit filios et filias; et fuerunt omnes dies Mathusalæ, ut noster interpret transtulit, anni nongenti sexaginta novem, et mortuus est. Et vixit Lamech centum octuaginta duos annos et genuit Noe.* A die ergo nativitatis Mathusalæ usque ad diem ortus Noe sunt anni trecenti sexaginta novem. His adde sexcentos Noe, quia in sexcentesimo anno vitæ ejus diluvium factum est: atque ita fit ut nongentesimo sexagesimo nono anno vitæ suæ Mathusala mortuus est, et anno quo cœpit esse diluvium. Unde Mathusala interpretatur, mortuus est. Quomodo enim eum cum patre translatum fuisse, et diluvium præterisse putaverunt [Z., putabant]? Ob hoc signanter transferatur *mortuus est* ut ostenderetur non vixisse eum post diluvium, sed in eodem cataclysmo, ut in quodam volumine reperi, fuisse defunctum. Soli enim, Scriptura testante (I Petr. III, 20), octo homines diluvium in arca evaserunt. Sed qui quatuordecim annis eum vixisse referunt post diluvium, magis ad spiritalem intelligentiam tendunt, videlicet super Christo interpretantur; quoniam ipse est solus cuius vita nullam sentit ætatem. In majoribus quoque [F. leg. quippe] suis diluvium Noe sensisse [Z., non sensisse] videtur.

VERS. 28-30. — *Vixit autem Lamech centum pctoginta duobus annis, et genuit filium, vocavitque nomen ejus Noe dicens: Iste consolabitur nos, et reliqua.* Vel sicut aliqui transtulerunt: *Iste requiescere nos faciet ab omnibus operibus nostris.* Unde Noe consolatio vel requies interpretatur. Consolatio, quia homines consolati sunt in diebus ejus, dum a peccato extincti sunt in diluvio. Requies vero pro eo quod sub illo omnia retro opera quieverint per

diluvium, sive quia requiem in arca præstitit animantibus.

CAPUT VI.

VERS. 2. — *Videntes filii Dei filias hominum quod essent pulchræ, et reliqua.* Filios Dei filios Seth, et filios hominum progeniem Cain dicit. Sed postquam filii Seth, concupiscentia victi, ex filiabus Cain semine indignissimo connubia junxerunt, ex tali conjunctione homines immensi corpore, viribus superbi, moribus inconditi, quos Scriptura Gigantes vocat, procreati sunt. Dispicuit Deo, et abbreviavit illis tempus vitæ. Gigantes enim vocant Græci juxta sermonis etymologiam fabulose quasi terrigenas, id est terra genitos, eo quod immensa mole, et similes sibi terra genuerit; *ge* enim terra dicitur. Falso opinantur, qui putant prævaricatores angelos cum filiabus hominum ante diluvium concubuisse, et exinde natos gigantes, id est nimirum grandes et fortes viros de quibus terra completa est.

VERS. 3. — *Dixitque Deus: Non permanebit Spiritus meus in homine in æternum, quia caro est, et reliqua.* In Hebræo scriptum est: *Non judicabit Spiritus meus homines istos in sempiternum quoniam caro sunt.* Spiritus enim iram in hoc loco significat, et caro fragilitatem humanæ naturæ, quasi dixisset: Quia fragilis est in hominibus conditio, non eos ad æternos servabo cruciatus [*Z.*, æternum servabo cruciatum], sed hic illis restituam quod merentur. Ergo ira non severitatem, ut frequenter in nostris libris legitur, significat; sed clementiam Dei sonat, dum peccator hic pro suo scelere visitatur. Unde et iratus Deus loquitur ad quosdam: *Non visitabo filias eorum, cum fuerint fornicatæ, et sponsas eorum, cum adulteraverint (Ose. II, 14).* Et in alio loco: *Visitabo in virga iniquitates eorum, et in flagellis peccata eorum; misericordiam autem meam non auferam ab eis (Psal. LXXXVIII, 33).* Porro ne videretur in eo esse crudelis, quod peccantibus locum pœnitentiæ non dedisset, adjecit, *eruntque dies illius centum viginti annorum, hoc est habebunt centum viginti annos ad agendam pœnitentiam.* Sed quia genus humanum illius temporis agere pœnitentiam contempsit, novit Deus tempus expectare decretum, sed viginti annorum spatiis amputatis, anno centesimo induxit diluvium. Potest etiam spiritus anima intelligi, et ideo quod ait: *Non permanebit spiritus meus in homine in æternum,* tale est quasi dixisset: Non permanebit anima in carne in æternum, quia homo non spiritalis, sed carnalis est. Sequitur:

VERS. 5-8. — *Videns autem Deus quod multa malitia hominum esset in terra, et cætera usquequo ait: Pœnituit eum quod hominem fecisset in terra, et reliqua.* Quæritur quid est quod de Deo dicitur pœnituisse eum hominem fecisse. Et iterum, *tactus dolore cordis intrinsecus?* Nunquid in Deum pœnitentia aut dolor cordis cadere potest? Sed sciendum est quia Deus non de facto suo pœnitet aut dolet, sicut dolet homo, cui est de omnibus rebus omnino tam fixa sententia quam certa præsentia [*F.* præsen-

tia]. Sed utitur Scriptura sacra usitatis nobis verbis intelligentibus, ut coaptet se nostræ parvitatî, quantum ex cognitis incognita cognoscamus.

VERS. 9-12. — *Hæ generationes Noe. Noe vir justus atque perfectus in generationibus suis. Si nullus sine peccato, quomodo aliquis perfectus esse potest? Perfecti aliqui dicuntur, non sicut perficiendi sunt, sicut in illa immortalitate qua æquabuntur angelis Dei, sed sicut esse possunt in hac peregrinatione perfecti.* Unde signanter additum est in *generatione sua*, ut ostenderet non juxta justitiam consummatam, sed juxta generationis suæ justitiam eum fuisse justum. Et hoc est quod in Hebræo dicitur: *Noe vir justus, perfectus erat in generationibus suis, cum Deo ambulabat,* hoc est illius vestigia sequebatur.

VERS. 13. — *Dixitque Dominus ad Noe: Finitis universæ carnis venit coram me. Universæ enim carnis* significatur omnium mortalium, præter illos qui in arca salvandi erant. Illi igitur quasi seminarium secundæ originis servati sunt. Sequitur: *Et disperdam eos cum terra.* Quomodo cum terra, cur terra postea remansit? Tradunt enim doctores terræ vigorem et fecunditatem longe inferiorem esse post diluvium quam ante, et ideo hominibus carnem edere licentiam esse datam, et ante etiam diluvium fructibus terræ solummodo victitasse.

VERS. 14. — *Fac tibi arcam de lignis lævigatis.* Ligna lævigata, fortia et insolubilia, de quibus alia translatio dicit *quadrata*, ut arca nec ventorum vi nec aquarum inundatione solveretur. *Et bitumine facies intrinsecus et extrinsecus.* Bitumen est ferventissimum et inviolatissimum gluten, cujus est virtus ut ligna ex eo limitata nec vermibus exedi, nec solis ardore, vel ventorum flatibus, vel aquarum possint inundationibus dissolvi.

VERS. 15. — *Trecentorum cubitorum erit longitudo arcæ; quinquaginta cubitorum latitudo et triginta cubitorum altitudo illius.* Qualem ergo arcæ speciem vel formam debemus intelligere? Ut videtur, quatuor angulis eam ex imo assurgentem, et eisdem paulatim usque ad sinum in angustum attractis, in spatium unius cubiti fuisse collectam. Sic enim dicitur, quia in fundamentis trecenti cubiti, in longitudine quinquaginta sint, et in altitudine triginta, sed collecta in cacumen angustum, ita ut cubitum sit longitudinis et latitudinis. Et vere nulla potuit tam conveniens et congrua arcæ species dari, quam ut summo velut e tecto quodam angusto culmen defenderet imbrium ruinas, et ima in aquis quadrata stabilitate consistens nec impulsu ventorum, nec impetu fluctuum, nec inquietudine animalium quæ intrinsecus erant, aut inclinari possit aut mergi.

VERS. 16. — *Cœnacula et tristega facies in ea.* Quod alia translatio, videlicet *bicamerata* in inferioribus, *tricamerata* in superioribus dicit; ita ut quinque habitationum distinctiones in ea esse advertamus: inferiora ejus loca stercoreibus et spurcitiis esse deputata, ne animalia, et præcipue homines, flumi felore

vexarentur. Huic autem superior et contigua camera **A** conservandis pabulis animalium deputaretur. In hos ergo usus inferiores partes, quæ bicameratæ dicuntur, tradunt fuisse distinctas. Superiores vero partes, quæ tricameratæ dicuntur, ad habitaculum primo bestiis vel animalibus immitioribus vel serpentibus deputatas esse. Ab his vero congrua in superioribus loca mitioribus animantibus stabula fuisse. Supra omnia vero in excelso hominibus sedem locatam, ut pote sicut honore et sapientia antecellit, ita et loco cunctis præcellere animalibus; et sic quinque mansiones in ea esse intelliguntur. Prima stercorina, secunda apothecaria, tertia feris animantibus, quarta mansuetis, quinta hominibus. *Fenestram in arca facies, et in cubito consummabis summitatem ejus.* **B** Fenestra ideo in consummate [Z., summitate] arcæ fieri jubetur, ut haberet unde emittere potuisset aves ad explorandam terræ siccitatem. *Ostium autem arcæ pones ex latere deorsum.* Tradunt enim etiam ostium quod ex latere factum dicitur, eo loco fuisse, ut inferiora, quæ dixit *bicamerata*, infra se haberet, et quæ dixit *tricamerata* superiora a loco ostii appellata sunt. Et inde ingressa animalia per sua quæque loca secundum quæ supra diximus, congrua discretionem divisa sunt.

Sed forte quærit aliquis si habet aliquod sacramentum mensura istius arcæ? Habet igitur mysterium perfectum corporis Christi. Sexies enim trecenti habent infra se quinquaginta et decies triginta. Sic quippe humanum corpus, si jacentem metieris hominem, sexies habet longitudo latitudinem, et decies **C** altitudinem. Nam longitudo jacentis hominis a vertice usque ad vestigia metienda est, et latitudo a latere usque in latus, et altitudo a dorso ad ventrem. Quæ figura apte Christo convenit propter longanimitatem omnia sufferentis fidei, et amplitudinem charitatis, et sublimitatem spei æternæ. Sequitur:

Vers. 19. — *Ex omnibus animantibus mundis tolle septena et septena in arca, de immundis vero duo et duo, masculum et feminam. Sed et de volatilibus cæli septena et septena, masculum et feminam, ut salvetur semen super terram. Quid sibi vult, duo et duo, septena et septena? An quatuor ex immundis, et quatuordecim ex mundis animalibus intelligere debemus introducta fuisse? Minime. Non duo et duo propter quatuor, sed propter masculum et feminam. **D** Nam de immundis tantummodo duo, et de mundis solummodo septem. Ideo immunda pari numero posuit, munda vero impari, ut haberet unde hostias Deo de mundis immolaret. Et bene plura fuerunt munda quam immunda propter futurum usum humano generi, qui ex mundis debebatur hominibus, ut plura essent quæ prodessent quam quæ nocerent. De quibusque animantibus dictum est, *in quibus erat spiritus vitæ.* Non solum de hominibus, sed etiam de cæteris omnibus qui vitali aura vescuntur. Notandum est quod movere solet quosdam utrum tanta capacitate arca describitur, ut esse animalia tanta et tot cum mansuiculis conventitum sibi et escis*

eorum ferre potuerit? Tradunt enim Hebræi quod Moyses, ut de illo Scriptura dicit, omni sapientia Ægyptiorum eruditus fuit, et secundum artem geometricam, in qua præcipue Ægyptii callent, cubitorum numero in hoc loco posuerit. Asserunt enim cubitum geometricum tantum valere quantum nostra cubita sex valent. Lege Origenem super hac re contra Apellem disputantem. Denique quod refert Scriptura, ingressa fuisse animalia omnia arcam, non Noe colligente, sed jubente Domino actum est, et ejus nutu coæta sponte præfinito numero veniebant ad arcam.

Sed quærent aliqui quid de piscibus vel altilibus [Z., altilibus], quæ in aquis vel super aquas vivere possunt, intelligendum sit? vel si ciniphes minutissimi et muscæ, mures et stelliones, et cætera talia in arcam introducta fuissent? et utrum amplior eorum numerus fuerit quam qui est definitus, et ubi fuissent [Z., si ibi fuissent]? Sed admonendi sunt, quos hæc movent, sic accipiendum quia dictum est, *qui et repunt super terram*, et necesse non fuerit conservari in arca quæ possunt [Z., solent] in aquis vivere, non solum mersa, sicut pisces, verum etiam supernatantia, sicut multæ alites. Deinde cum dicitur, *masculus et femina erunt*, profecto intelligitur ad reparandum dici. Ac per hoc nec illa necesse fuerat ibi esse quæ possunt, sine concubitu, de quibusque rebus vel rerum corruptionibus nasci. Vel si fuerunt, sicut in domibus consueverunt esse, sine ullo numero definito esse potuisse. Aut si mysterium sacratissimum quod agebatur, et tantæ rei figura etiam veritate faciliter [Uterq. cod., facilliter] non posset impleri, nisi ut omnia ibi certo illo numero essent quæ vivere in aquis, illius natura prohibente, non possunt; non fuit illius hominis cura ista, vel illorum hominum, sed divina. Non enim ea Noe capias intromittebat, sed venientia et intrantia permittebat. Ea porro quæ sic habent sexum ut non habeant fetum, sicut muli et mulæ, mirum si fuerint [Z., fuerint] ibi, ac non potius parentes eorum ibi fuisse suffecerit, equinum videlicet atque asinum genus, et si qua alias sunt, quæ commixtione diversi generis genus aliquod gignunt. Sed et hoc ad mysterium pertinebat. Habet enim et hoc genus masculum et feminam. Quid enim de pace, et unde se invicem non debellarent divisi generis animantia, sentiendum est? Sicut enim Dei nutu adducebantur in arcam, ita et Dei nutu conservabantur in arca. Seu enim secundum genera sua mansuiculis dividebantur, aut sejuncti [Z., si junctim] manerent, Dei tamen potentia gubernabantur. Lege librum beati Augustini quintum decimum de *Civitate Dei* de arca desertum.

Solent etiam nonnulli quæstionem facere quomodo leones et aquilæ, et cætera hujusmodi quæ carnibus vivere consueverunt, in arca pasci potuerint? Forte, ut doctores opinantur, et alia animalia præter numerum definitum propter aliorum escam in arcam fuerunt intromissa, vel aliqua cibaria præter carnes

a viro sapienti, vel Deo demonstrante, quæ talium quoque animantium escis convenirent, quod magis credibile est. Nam scimus multa animalia, quibus caro cibus est, etiam pomis vesci [Z., et poma vesci]. Quid [Z., Quid vero] de potu animalium sentiendum, de quo nihil dicit Scriptura? Sunt quidam, qui putant unius diei escam in arca vel potum in multis prodesse dies illatum animantibus, vel forsitan ad totum annum quod verius esse potest. Sed dimittamus incertas conjecturas, et concedamus divinæ potentiæ 'e creaturis suis facere quod voluerit [Petr., voluit].

CAPUT VII.

VERS. 1-19. — *Et inclusit eum Dominus deforis.* Quomodo enim posteaquam clausum est, ut [Z., et] nullus hominum extra arcam fuit, imbituminari extrinsecus ostium potuit? Hoc enim sine dubio divinum opus fuit, ne ingrederentur aquæ per aditum, quem humana non munierat manus. Sequitur:

VERS. 20. — *Quindecim cubitis altior fuit aqua super montes quos operuerat.* Quæritur, si aqua transcendit quindecim cubitis, altitudo [Z., cubitis, cujus altitudo] hunc aerem turbulentum, ut fertur, transcendit, ubi dicitur nec nubes videri, nec ventus [Z., dicuntur nubes videri, nec ventus, etc.] sentiri, sicut de Olympo opinantur? Sed sciendum est, si terra spatium illius tranquillæ ætheris invadere potuit, cur et non aqua crescendo illum montem et aerem etiam transcendere potuit? Sunt tamen quidam qui putant nec terræ inæqualitatem [Z., æqualitatem] talem esse, nec montium altitudinem tantam ante diluvium esse sicut nunc est.

VERS. 21. — *Consumptaque est omnis caro quæ movebatur super terram, et in quibus spiraculum vitæ est in terra, mortua sunt.* Si enim ita est, quid dicendum de animalibus quorum natura nec semper in aridis, nec semper in humidis vivere potest, sicut sunt lutri et vituli marini; et multa avium genera in aquis victum requirunt, sed in arduis dormiunt, nutriuntur et requiescunt? Dicendum est quia potuit virtus divina otramque eorum naturam, donec diluvium transiret, temperare; ut aut in humido tantum, aut in arido vivere possent. Nisi forte extra arcam in aliqua ejus parte loca illis præparata essent unde et in aquis vivere et in aridis requiescere potuissent.

CAPUT VIII.

VERS. 12. — *Recordatus autem Dominus Noe, adduxit spiritum super terram, et imminutæ sunt aquæ.* De illo spiritu intelligi potest de quo dictum est: *Spiritus Dei ferebatur super aquas.* Tunc enim ferebatur ut, congregatis aquis, in suum [Z., in unum] locum terra apparuisset. Nunc autem adductus dicitur, ut ablatis de medio aquis diluvii faciem terræ revelaret. Potest et spiritus nomine ventus intelligi, juxta illud Psalmistæ: *Et stetit spiritus procellæ* (Psal. cvi, 25), cujus flatibus crebris aqua coegeretur recedere.

VERS. 3-5. — *Et reversæ sunt aquæ de terra euntes*

et redeuntes. Dum dicitur: *Reversæ sunt aquæ de terra euntes et redeuntes*, videtur, juxta litteram, quia omnes fluviorum ac rivorum decursus per occultas terræ venas ad matricem abyssi redeunt, juxta illud Salomonis: *Ad locum unde exeunt flumina, revertuntur, ut iterum fluant* (Eccle. 1, 7).

VERS. 6. — *Post quadraginta dies aperuit Noe fenestram, et emisit corvum, qui egrediebatur et non revertebatur.* In Hebræo scriptum est *exiens et revertens, donec siccarentur aquæ de terra.* Sed ideo, ut nostra translatio innuit, non est reversus, quia aut ab aquis est absorptus et interemptus, aut aliquo cadavere supernatante est illectus, et desuper sedere est delectatus, quod columba naturaliter refugit, de qua dicitur: *quæ cum non invenisset ubi requiesceret pes ejus, reversa est ad eum in arcam.* Verumtamen requirendum est cur quadragenario numero pluvia inundabat, et iterum post quadraginta dies dicitur Noe fenestram arcæ aperuisse? Quadragenarius enim iste spiritaliter tribulationem penitentia ostendit. Quod vero post quadraginta dies fenestram aperuit, significat jejunio cælum reserari. Ideo Moyses et Elias, etiam et ipse Salvator, jejunia consecravit, tanquam tribus temporibus necessaria ante legem, sub lege, sub gratia. Sequitur:

VERS. 11. — *At illa venit ad eum ad vesperam portans ramum olivæ, et reliqua.* Quare ramum olivæ portat, nisi quia typum Spiritus sancti adumbrabat? Quæ columba Spiritus sancti, expulso alite teterrimo, ad Noe post diluvium, quasi ad Christum post baptismum devolat, et ramos refectionis ac luminis pacem orbi annuntiat. Sed antequam descriptio hujus arcæ ad calcem perveniat, notandum est: si Deus omnia fecerat bona, etiam et valde bona, quid est quod munda et immunda nominantur in ea animalia? Nunquid immundum bonum potest esse? Sed sciendum est quia etiam quod immundum dicitur, in sua natura bonum est. Ad comparisonem igitur alterius naturæ melioris, quasi immundum putatur. Denique bos est melior leone, videlicet quia magis ejus natura convenit hominis necessitati subvenire, propter quem omnia creata sunt animalia, de quo etiam subditur: *Et ut terror vester, et tremor sit super cuncta animalia terræ.* Ideo homo terrore cæteris animantibus præpositus est, ut esset in solatio vindictæ transactæ, et ne pauci homines a pluribus opprimerentur bestiis, et ut scirent se irrationabilibus dominari debere, non rationabilibus. Unde et primi parentes nostri pastores pecorum, non reges hominum esse leguntur. Cæterum spiritaliter in hoc quod Noe dicit: *Fac tibi arcam*, consilium Patris ad Filium potest intelligi de acceptione carnis. *De lignis lævigatis*, id est de Judæis lege fabricatis. *Noe cum filiis suis* in superiori loco Christus est cum apostolis suis; aves in secundo, sancti designantur; pecora in tertio, innocentes figurantur; bestia in quarto, mundiales innuntantur. Quintus vero locus cum stercore infernus exprimitur. Aliter: per hæc quinque loca quinque ascensiones Ecclesiæ ostenduntur, id

est catechumeni, baptizati, conjugati, poenitentes, A sancti. Quod autem post septem dies pluvia descendit, pluvia voluntaria post veterem legem potest intelligi, de qua dicitur: *Pluviam voluntariam segregabis, Deus*, et reliqua (*Psal. LXVII, 10*). Quod autem dicit, *rupti sunt omnes fontes*, evangelistas; *abyssi magnæ* profunditas Veteris Testamenti; *cataractas cæli* apostolos intellige. Sed in hoc quod dicit: *Inclusit illum Dominus a foris* [*Z., eum Dom. deforis*], ostendit Christum Ecclesiam suam custodire a persecuentibus. Quod igitur intulit omnem carnem consumptam, hæreticos præcavet, existimantes aliquos diluvium evasisse, sicut de Mathusala putatum est. Quodque dicit, *euntes et redeuntes*, significat in persecutores vindictas et hæreses in hæreticos revertentes. Corvus dimissus et non reversus figuram B peccatoris vel diaboli tenet, ad regnum Christi non revertentis. Columba vero, quæ est reversa, Adam, sicut nonnulli volunt intelligi, significat ad paradysum revertentem per Christum, si lector accipere voluerit; vel potius unumquemque justum ad Ecclesiam, cujus pes, id est sensus, in hoc mundo non requiescit. Ramus olivæ in ore columbæ confessionem significat Trinitatis in ore uniuscujusque sancti. *Cum virentibus foliis*, id est operibus perfectis.

VERS. 21, 22. — *Non igitur ultra percutiam omnem animam, sicut feci cunctis diebus terræ. Sementis et messis, frigus et æstus, æstas et hiems, nox et dies non requiescent. Sementis et messis*, id est doctrinæ Scripturarum. Per frigus et æstatem castitatem et fidem C designat; per noctem et diem, Vetus et Novum Testamentum. Aliter, per sementem et messem doctores, et scripturas [*Petr. scriptores*] hæreseos ostendit [*Z., appellat*]; per frigus et æstatem, infidelitatem et fidei claritatem; per noctem et diem hæreses in utroque Testamento volunt intelligi. Subditur:

CAPUT IX.

VERS. 3-4. — *Quasi olera virentia tradidi vobis omnia, excepto quod carnem cum sanguine non comedatis. Sanguinem enim animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum et de manu hominis*, et reliqua. Quanti enim effuderunt sanguinem, et sanguis eorum effusus non est, et alii occiderunt hominem veneno, vel suspendio, et eorum sanguis non est effusus! Quomodo ergo Dominus effusus est sanguinem eorum, cum illius [*Petr. illi, vel ille*] qui occidit, sanguinem effuderit? Et in resurrectione ridiculum est, et in hac vita, et ideo sanguis hominis vitale [*Z., vitalis*], quo vegetatur, et sustentatur, et vivit, debet intelligi; quod qui effuderit sive per scandalum, sive perversitate doctrinæ, in die iudicii effudetur ab eo, qui [*Petr., quod*] sibi videbatur habere vitale. Cæterum, historialiter, post diluvium primum esus carniæ homini conceditur, videlicet propter infecunditatem terræ, ut æstimatur, et hominis fragilitatem.

VERS. 13. — *Arcum meum ponam in nubibus, et*

reliqua. Datur itaque signum securitatis, quia præscivit Creator formidabiles hominum animos, ne iterum diluvio se deleri crederent, dum sæpius inundationes pluviarum cernerent. Et bene idem signum securitatis in cælo positum est, scilicet ut ab omnibus inspicere potuisset, et ut pro quacunque tribulatione oculos cordis ad eum attollamus, qui habitat in cælis. Sed quæritur cur diversi coloris datur hominibus? Propter securitatem et timorem. Unde et in arcu color aquæ et ignis simul ostenditur, quia ex parte est cæruleus, et ex parte rubicundus, ut utriusque iudicii testis sint [*Z., sit*], unius videlicet facti, et alterius faciendi, id est quia mundus iudicii igne cremabitur. Nam aqua diluvii non deletur. Hic enim nonnullos movet an pluvix ante diluvium fuerint? Sed videntur [*Z., videtur*] non fuisse, quia arcus non efficitur nisi ex radiis solis et humida nube. Poterat enim fieri ut ex roris et fontium, sicut Ægyptus, irrigatione terra fecundaretur.

VERS. 18-19. — *Erant igitur filii Noe Sem, Cham et Japheth*, et reliqua usque, *ab his disseminatum est omne hominum genus super universam terram*. Ab his enim et nepotibus eorum divisus est orbis. Sem, ut æstimatur, Asiam. Dicamus interpretationes singulorum historialiter. Sem dicitur nominatus, quod nomen præsigio posteritatis accepit. Ex ipso enim patriarchæ et apostoli, et populus Dei, ex ejus quoque stirpe et Christus, cujus ab ortu solis usque ad occasum magnum nomen ejus in gentibus. Cham Africam calidam, et ipse ex præsigio futuri cognominatur. Posteritas enim ejus eam terræ partem possidet [*Z., obsidet*], quæ vicino sole calentior est. Unde et Ægyptus usque hodie Ægyptiorum lingua *Cam* dicitur. Et Japheth Europam sortitus est. Japheth, *latitudo*. Ex eo enim populus gentium nascitur, et quia lata est ex gentibus multitudo credentium, ab eadem latitudine Japheth dictus est. De Japheth nati sunt quindecim, de Cham triginta, de Sem viginti septem; simul septuaginta duo sunt: de quibus ortæ sunt gentes septuaginta duæ, inter quas misit Dominus totidem discipulos ad prædicandum.

VERS. 20-23. — *Cæpitque Noe vir agricola exercere terram, et plantavit vineam, bibensque vinum inebriatus est, et nudatus in tabernaculo suo*. Et reliqua. Quare tantus vir inebriatus esse legitur? Forte, ut beatus Hieronymus, cælestis Bibliothecæ interpret, dicit, quia inebriari vino nesciebat. Nec enim ante diluvium leguntur homines vino usi fuisse [*Petr., legitur vino homines uti*]. Ideo specialiter de Noe dicitur: *Plantavit autem vineam*. Ut aliquibus videtur, nudatio femorum post ebrietatem secuta est, quia sæpius satietatem libido sequitur. Sed quod filii Noe *incedentes retrorsum operuerunt verenda patris, faciesque eorum aversæ erant*, et reliqua, moraliter intelligi valet. Aversari dicimus quod reprobamus. Quid est ergo quod filii verenda patris superjecti dorsis pallio aversi venientes operiunt, nisi quod bonis subditis sic præceptorum suorum mala displicent, ut tamen hæc aliis occultent? Ope-

rimentum aversi deferunt, quia dijudicantes factum, et venerantes magisterium nolunt videre quod tegunt. Sequitur :

VERS. 24. — *Evigilans autem Noe ex vino, cum didicisset quæ fecerat ei filius suus minor ait : Maledictus Chanaan.* Chanaan ipse est filius Cham, ut Scriptura refert. Porro Cham, inquit, ipse est pater Chanaan. Servus servorum erit fratribus suis. Hic a multis requiritur cur Cham in filiis maledictionem accepit? Videlicet, quia peccantibus et non pœnitentibus futura imminet pœna. Sæpe quidem reprobos nequitiae hic quidem inultæ proficiunt, sed in posterum feriuntur. Nequaquam enim divina severitas inulta remanere peccata permittit, sed ira iudicii a nostra hic correptione inchoat, ut in reprobos damnatione conquiescat. Sed juxta historiam prophetarum quoque est, quia terram [Z., a terra] Chanaan, ejectis Chanaanæis et debellatis, accepturos fuisse filios Israel, qui venirent de semine Sem, sicut historia sacra postmodum actum narrat. Unde et dicitur :

VERS. 26. — *Benedictus Dominus Deus Sem. Sit Chanaan servus ejus.* Chanaan, filius Cham, interpretatur motus eorum, quod quid est aliud nisi opus eorum? Pro motu enim patris, id est pro opere ejus, maledictus est.

VERS. 27. — *Dilatet Deus Japheth, et habitet in tabernaculis Sem, sitque Chanaan servus ejus.* Cur hoc intulit? De Sem Hebræi, de Japheth gentium populus nascitur. Quia igitur lata est multitudo credentium, a latitudine, quod Japheth interpretatur, nomen accepit. Quod autem ait, habitet in tabernaculis Sem, de nobis prophetatur, qui in eruditione scientiæ Scripturarum ejecto Israele versamur. Sed tunc completum est historialiter quando Romani Judæam ceperunt.

VERS. 28. *Vixit autem Noe post diluvium trecentis quinquaginta annis, et impleti sunt omnes dies ejus nongentorum quinquaginta annorum, et mortuus est.* Cum enim dicit eum vixisse post diluvium trecentis quinquaginta annis, perspicuum ostendit centum viginti annos generationi illi, ut supra diximus, ad pœnitentiam datos, et non vitæ mortalium constitutos.

CAPUT X.

VERS. 1, 2. — *Hæ sunt generationes filiorum Noe, Sem, Cham et Japheth. Filii Japheth Gomer, et Magog, et Madai, Jaban, et Tubal,* et cætera. Jam incipit describere, qualiter a filiis et nepotibus Noe gentes exortæ fuerunt. Sed sciendum est quia non hodie ita reperiuntur sicut in exordio ab eis progenitæ singulæ fuerunt et nomina acceperunt. Quoniam, ut beatus Augustinus ait, aut ab hostibus interemptæ penitus fuerunt, aut a propriis sedibus ad alia loca transierunt et antiqua quoque vocabula perdidit. Verumtamen ne indiscusse præterisse videremur, multa ex eis, sicut in doctoribus reperimus, et nobis tradita etiam fuerunt, qualiter ab hominibus vocabula sumpserunt, inserere conati su-

mus. Japheth, filii Noe, prout superius innoimus, nati sunt septem filii, qui possederunt terram in Asia ab Amano, et Tauro, Syriæ-Cœles, et Ciliciæ montibus usque ad fluvium Tanain, sicut in libris Locorum beati Hieronymi comperi. In Europa vero usque ad Gadira nomina locis et gentibus relinquentes, e quibus postea immutata sunt plurima, et cætera permanent ut fuerunt. Sunt autem Gomer Galatæ, Magog Scythæ, Madai Medi, Jaban Iones, qui et Græci, unde et Mare Ionicum; Tubal Iberi, qui et Hispani, qui et Celtiberi, licet quidam Italos suspicentur, Mosoch Cappadoces. Porro Septuaginta interpretes Capturim Cappadocas arbitrantur, Iras Thraces. Nonnulli quidem Gog et Magog ad Gothorum gentem transtulerunt, quia Gothos omnes retro eruditi magis Getas quam Gog appellare consueverunt.

VERS. 3. — *Filii Gomer Ascenez, et Riphath, et Togorma.* Ascenez Græci Regnos [Z., Rennos] vocant, Riphath Paphlagones, Togorma Phrygas.

VERS. 4, 5. — *Filii Jaban Elisa, et Tharsis, Cethim, et Dodanim.* Ab his divisæ sunt insulæ nationum in terris suis, vir secundum linguam suam, et cognitionem, et gentem suam. De Ionibus, id est Græcis, nascuntur Helisei, qui vocantur Æolides, unde et quinta lingua Græciæ Æolis appellatur. Denique Tharsis Josephus Cilicias arbitratur. Unde et metropolis civitas eorum Tharsis appellatur Paulo apostolo gloriosa. Cethim Cithii [Z., Scitii] a quibus hodieque urbs Cypri nominatur. Dodanim, Rhodii. Denique, sicut in Antiquitatum libris invenitur, omnes pene insulas et totius orbis littora, terrasque mari vicinas, a Græcis accolis occupatas usque Oceanum possedere Britannicum, videlicet a Tauro et Amano montibus, ut supra diximus.

VERS. 6. — *Filii Cham, Chus et Mesraim, et Fut et Chanaan.* Chus hodieque ab Hebræis Æthiopia nuncupatur, Mesraim, Ægyptus, Fut Libyes, a quo et Mauritanæ fluvius usque in præsens Fut dicitur. Porro Chanaan obtinuit terram quam Judæi deinceps possederunt.

VERS. 7. — *Filii Chus : Saba, et Evila, et Sabatha, et Regma, et Sabathaca.* Saba, a quo Sabæi, de quibus Virgilius :

... Solis est thurea virga Sabæis.

Evila, Getuli in parte remotioris Africae, eremo coherentes. Sabatha, Sabathem, qui nunc Astabari nuncupantur. Regma vero et Sabathaca paulatim antiqua vocabula perdidit. et quæ nunc pro veteribus habeant, ignoratur.

Filii Saba, et Dadan [Z., filius Saba, Dadan. Vulg., *Filii Regma : Saba et Dadan*]. Hic Saba per sin litteram scribitur, supra vero per samech, a quo diximus appellatos Sabæos. Interpretatur ergo Saba Arabia. Nam in septuagesimo primo psalmo, ubi nos habemus : *Reges Arabum et Saba munero offerent*, in Hebræo scriptum est : *Reges Saba*, primum nomen per sin, ut Hieronymus ait, secundum

per *samech*. *Dadan* quippe *geas* est *Æthiopiæ* in occidentali plaga.

VERS. 8. — Porro *Chus* genuit *Nemrod*. *Iste cepit esse potens in terra, et erat robustus venator coram Domino*, et reliqua. *Nemrod* iste arripuit insuetam prius in populos [Z., populis,] tyrannidem, regnavitque in *Babylon* [Z., *Babylone*,] quia ab eo ibi confusæ sunt linguæ turrem ædificantium, et *Babel* appellata est, quæ interpretatur *confusio*. Regnavit autem et in *Arach*, hoc est in *Edissa*, et in *Archad*, quæ nunc dicitur *Nibisis* [Z., *Nobilis. Leg. Nisibis*], et in *Chalanne*, quæ postea a *Selenco* rege dicta est *Selencia*. Qui congrue *robustus venator coram Domino* dicitur, seu, sicut in quibusdam codicibus invenitur, quod melius nobis videtur, *robustus venator contra Dominum*, id est hominum terrenorum suppressor et extingtor. Erigebat ergo [Z., iste igitur erig.] cum suis populis turrem contra Dominum, in qua est impia significata superbia; quoniam dominatio imperantis in lingua est, et ibi est damnata superbia, ut non intelligeretur jubens homini, quæ noluit intelligere, ut obediret Deo jubenti. Sic illa conjunctio dissoluta est, cum quisque ab eo quem intelligebat, abscederet, nec se nisi ei cum quo loqui poterat aggregaret, et per linguas divisæ sunt gentes dispersæque per terras. Sequitur :

VERS. 11. — De terra illa egressus est *Assur*, et ædificavit *Niniven*, et *Roboot civitatem*, sicut in quibusdam codicibus invenitur. De hac terra *Assyriorum* pullulavit imperium, qui ex nomine *Nini*, *Belis filii*, *Ninum* condiderunt, urbem magnam, quam *Hebræi* appellant *Niniven*. Quod autem ait, *ædificavit Niniven et Roboot civitatem*, non putemus duas esse urbes; sed quia *Roboot plateæ* interpretantur, ita legendum est, et *ædificavit Niniven et plateas civitatis*.

VERS. 13, 14. — At vero *Mesraim* genuit *Ludim*, et *Ananim* [Z., *Ananim*], et *Laabim*, et *Neptuim*, et *Petrosim*, et *Cesloim*, de quibus egressi sunt *Philistim*, et *Capturim*. Exceptis *Laabim*, a quibus *Libyes* postea nominati sunt, qui prius *Futei* vocabantur, et *Cesloim*, qui deinceps *Philistim* appellati sunt, quos non corrupte *Palæstinos* dicimus, cæteræ gentes sex ignotæ sunt, quia bello *Æthiopico* subversæ usque ad oblivionem prætorum [Z., prætorum] nominum. Possederunt autem terram a *Gaza* usque ad extremos fines *Ægypti*.

VERS. 15-18. — *Chanaan* genuit *Sidonem primogenitum suum*, et *Hethæum*, et *Gebusæum*, et *Amorrhæum*, et *Gergesæum*, et *Hevæum*, et *Aracæum*, *Asinæum*, et *Aradium*, et *Samariten*, et *Amathæum*. De *Chanaan* primus natus est *Sidon* [Z., *Sidona*], a quo urbs *Phœnicæ* *Sidon* vocatur. Dein *Aracæus*, qui *Arcas* condidit, oppidum contra *Tripolim* in radicibus *Libani*. *Aradii* sunt qui *Aradum* insulam possederunt, angusto freto a *Phœnicis* littore separatam. *Samariten*, emissa nobilis *Syriæ* *Cœles* civitas. *Amathæum* a *Syris* quam ab *Hebræis*, ita ut apud veteres dicta fuerat, appellatur. Hanc *Macedones* *Epipha-*

niam vocant. Nonnulli *Antiochiam* ita appellatam putant.

VERS. 19-21. — Et fuit terminus *Chananeorum* venientibus a *Sidone* *Geraram* usque *Gazam*, donec egressi *Sodomam*, et *Gomorrhæam*, et *Adamam*, et *Seboim*, usque *Lesam*. Cæteræ propria nomina retinent. Hoc tantum adnotandum videtur quod *Lesu* ipsa sit quæ nunc *Callirhoe* dicitur, ubi aquæ calidæ prorumpentes in mare Mortuum desfluunt.

VERS. 22. — Filii *Sem*: *Elam*, et *Assur*, et *Arphaxad*, et *Lud*, et *Aram*. Hi ab *Euphrate* fluvio partem *Asiæ* usque ad *Indicum* oceanum tenent. Est autem *Elam*, a quo *Elamitæ*, principes *Persidis*. De *Assur* jam dictum est, quod *Ninum* urbem condiderit. *Arphaxad*, a quo *Chaldæi*, *Lud*, a quo *Lydia*. *Aram*, a quo *Syri*, quorum metropolis est *Damascus*.

VERS. 23. — Filii *Aram* *Hus*, et *Hul*, et *Gether* et *Mes*. *Hus*, *Trachonitidis* et *Damasci* conditor, inter *Palæstinam* et *Cœle-Syriam* tenuit principatum, a quo *Septuaginta* interpretes in libro *Job*, ubi in *Hebræo* scribitur, *terram Hus*, regionem *Ausitidem* transtulerunt. *Hul*, a quo *Armenii*. *Gether*, a quo *Arcanii* sive *Carii*. Porro *Mes*, pro quo *Septuaginta* interpretes *Mosoch* dixerunt, hi sunt qui nunc vocantur *Mæones*.

VERS. 24, 25. — At vero *Arphaxad* genuit *Sala* [Z., *Sela*], et *Sala* genuit *Heber*. Et *Heber* nati sunt duo filii; nomen uni *Phaleg* et nomen fratris ejus *Jectan*. *Heber*, a quo *Hebræi*, vaticinio quodam filio suo *Phaleg* nomen imposuit, qui interpretatur *divisio*, ab eo quod in diebus ejus linguæ in *Babylone* divisæ sunt.

VERS. 26, seq. — *Jectan* genuit *Elmodad*, et *Saleph*, et *Asarmoth*, *Jare*, et *Aduram*, et *Uzal de Daebal* [Z., *Dedabal*], et *Abimalech*, *Seba*, *Ophir*, *Evila*, *Jobab*. Harum gentium posteriora nomina invenire non potui; vel ita vocantur ut primum, vel quæ immutata sint, ignoratur. Possederunt autem a *Cofene* fluvio omnem *Indiæ* regionem quæ vocatur *Heria*.

CAPUT XI.

VERS. 1-4. — Erat autem terra labii unius, et sermonum eorumdem, et reliqua, usque et dixerunt: Venite, faciamus nobis civitatem, et turrem, cujus culmen pertingat ad cælum, etc. Ideo turrem sua superbia construere voluerunt, ut celebrarent nomen suum antequam dividerentur, sicut Scriptura testatur, seu ut explorarent quid esset super cælum, sive, ut quibusdam videtur, ut haberent ubi fugerent, quia putabant iterum cataclysmo mundum deleri sicuti prius. Sed quaeritur utrum credibile sit tantæ stultitiæ esse homines, ut in cælum altitudinem ædificii cujuslibet exigere se posse putarent? Quia solet superbiæ stultitia sequi, et humilitatem sapientia, ideo turris hic superbiæ loco posita est, et quia sua stultitia atque superbia alta penetrare studuerunt, ideo confusi sunt. Fecit ergo superbia diversitates linguarum; humilitas Christi congregavit diversitates linguarum, ut quos turris dissociaverat, Ecclesia colligeret; et

qua dissolutione superius prælibavimus, ubi de Nem-
brot mentionem fecimus, qui [Z., quia] ipse quidem
auctor hujus turris existit, et primo omnium homi-
nibus dominari et regnum dilatare studuit. Solet
enim multos movere, an unum opus fuerit turris, et
civitatis, vel duo? A multis enim æstimatur arcem
esse et civitatis Babylonæ turrem illam. Hujus enim
civitatis mirabilem constructionem gentium com-
mendat historia, cujus nimia disponebatur altitudo,
quæ in campestribus per situm quadratum ab argu-
lo usque ad angulum muri sedecim millia tenuisse
passuum, simul per circuitum sexaginta quatuor
[Z., sexaginta tres], ut Herodotus historiographus
dicit. Aliqui vero turrem unam volunt intelligi, quam
præcipuam [Z., præcipue] inter alias erigere molie-
bantur, quæ in altitudine quatuor millia dicitur te-
nuisse passuum, quod capitolium, ut idem doctor di-
cit, de lato in angustias coarctatur, ut pondus immi-
nens facilius a latioribus sustentaretur, in qua
describitur templa marmorea, aureas statuas, plateas
lapideas auroque fulgentes, et multa alia, quæ pene
videntur incredibilia. Unde ait Scriptura :

VERS. 5. — *Descendit autem Dominus ut videret
civitatem et turrem quam ædificabant.* Nonnulli autem
omnes turres illius civitatis dixerunt, quæ per nu-
merum singularem ita significatæ sunt, ut dicitur
millies, et intelliguntur millia millium. Hinc Scri-
ptura subinfert: *et cessaverunt ædificare civitatem.*
Sequitur :

VERS. 7. — *Venite igitur et descendamus, et con-
fundamus ibi linguam eorum.* Descendere Dei est hu-
manos actus inspicere, vel eorum sensibus propin-
quare [Z., appropinquare]. Sive descendere dicitur
tam ad auxilium quam ad vindictam, quando curam
humano generi præstat per obsequia angelorum. An-
gelis enim qui aderant, ut beatus Gregorius dicit,
Dominus ait: *Venite, descendamus,* et reliqua. Qui
ascendunt in eo quod Creatorem conspiciunt, de-
scendunt in eo quod creaturam sese illicitis erigen-
tem examine distractionis premunt. Dicere ergo est:
Descendamus et confundamus linguam eorum, in
seipso eis hoc quod recte agatur, ostendere, et per
vim internæ visionis eorum mentibus exhibenda ju-
dicia occultis motibus inspirare. Quod vero plurali
numero dixit, *descendamus,* et iterum singulari,
confudit Dominus labium universæ terræ, distinc-
tione personarum sanctam Trinitatem, et operatio-
nis unitatem in majestate divina voluit ostendere,
sicut in exordio humanæ creationis dictum est: *Fa-
ciamus hominem ad imaginem et similitudinem no-
stram;* ut trinitas in personis, et unitas in potentia
divinitatis esse credatur.

VERS. 9. — *Et idcirco vocatum nomen ejus Babel,
quia ibi confusum est labium universæ terræ,* et reli-
qua. Si Deus requievit ab omnibus operibus suis die
septimo, unde subito tanta apparuit diversitas linguarum?
Sed sciendum est quia non in hac divisione
inguarum novum aliquid condidit Creator, sed di-
cendi modos et formas in diversis loquelarum gene-

ribus divisit. Unde easdem syllabas et ejusdem pote-
statis litteras aliter conjunctas, a diversis invenimus
gentium linguis; sæpe etiam et eadem nomina, vel
verba aliud aliquid significantia in alia lingua, atque
aliud in alia. Ubi dicimus in psalmo: *In virga ferrea*
(Psal. 11, 9), in Græco habetur: *en rabdo sidera* [*ἐν
ράβδῳ σιδερά*]. Igitur in Latino *sidera* non *ferrea* si-
gnificat sicut in Græco, sed *astra*. Sed notandum est
quia illa lingua in sola familia Heber remansit, ex
quò Hebræi dicti sunt, in ea parte hominum quæ
Dei portio permansit, in qua et Christus nasciturus
erat. Oportebat enim ut in ea lingua salus mundo
primo prædicaretur, per quam primum mors intravit
in mundum. Ostendit quoque titulus in cruce Salva-
toris scriptus, hanc esse omnium linguarum pri-
mam.

VERS. 10. — *Hæ generationes Sem: Sem centum
erat annorum, quando genuit Arphaxad,* et reliqua.
Idcirco Sem repetit, ut ostenderet Abraham ex se-
mine ejus duxisse originem, quia Hebræorum con-
suetudo est ut tantummodo primogenitos nominent.

VERS. 14-28. — *Sale quoque genuit Heber,* et reli-
qua, usquequo ait: *mortuusque est Aran ante
Thare patrem suum in terra nativitatibus suæ in Ur
Chaldæorum.* Heber interpretatur *transitor,* quod
significabat Ecclesiam futuram, quæ transit ab infi-
delitate ad fidem, a vitiis ad virtutes. Sed requiren-
dum est quid est quod de Aran legitur fratre Abra-
ham; *mortuusque est Aran ante Thare patrem
suum in Ur Chaldæorum;* Ur enim ignis dicitur.
Unde et in Hebræo legitur: *in Ur Chesdi* (*F. cas-
dim. Z., cesi.*), id est: in igne Chaldæorum. Et
Chaldæi ignem colunt pro Deo. Thare vero, ut Chal-
dæi tradunt (Z., Thare quoque ut Hebræi trad.),
cum filiis suis missus est a Chaldæis in ignem, quia
ignem adorare volebat, in quo igne Aran consump-
tus est. Et hoc est quod ait mortuum eum esse ante
conspicuum Thare patris sui, quod in sequentibus
plenius dicemus.

VERS. 29. — *Duxerunt autem Abram et Nachor
uxores. Nomen autem uxoris Abram Sarai, et nomen
uxoris Nachor Melcha filia Aran, patris Melchæ et
patris Jeschæ.* Jescha ipsa est Sarai. Denique Aran fi-
lius Tharæ frater Abram, et Nachor duas genuit filias:
Melcham, et Sarai cognomento Jescham, e quibus Mel-
cham accepit uxorem Nachor, et Sarai Abram. Nec-
dum quippe inter patruos, et fratrum filios nuptiæ
fuerant lege prohibiti, quæ in primis hominibus
etiam inter fratres et sorores initæ sunt.

CAPUT XII.

VERS. 1. — *Dixit autem Dominus ad Abram: Egredere
de terra tua, et de cognatione tua, et de domo
patris tui, et reliqua.* Queritur cur eum præcepit de
terra sua egredi, cum ipse de terra nativitatibus, id est
de terra Chaldæorum, egressus fuerat cum patre?
Nisi, ut quibusdam videtur, hæcegressio non ad egres-
sionem corporis pertinet, sed ad egressum mentis, ne
illuc voluntatem mentis haberet redeundi unde cor-

poraliter jam exierat. Moraliter ad exemplum illius nobis exendum est de terra nostra, id est de facultatibus hujus mundi, vel de terreno homine; et de cognatione nostra, de conversatione (Z., nostra, id est, de conv.) et moribus, vitiiisque prioribus, quæ nobis a nativitate velut consanguinitate conjuncta sunt. Et de domo patris nostri, videlicet de omni memoria mundi hujus, quæ domus diaboli dicitur, ut in psalmo: *Obliviscere populum tuum et domum patris tui* (Psal. XLIV, 14), veluti gentilitati renuntiantes possimus dilatari in terra quam monstrat nobis idem in populo Dei, et in congregatione fidelium, et in terra celestis re promissionis, cum advenerit tempus introduci. Sed notandum est quia duæ re promissiones ad Abraham factæ sunt; una, quod terram Chanaan possèssurus esset in semine suo, quod significatur ubi dictum est: *Vade in terram quam monstravero tibi*, etc. Alia vero, longe præstantior, quod pater esset non unius gentis Israeliticæ, sed omnium gentium quæ fidei ejus vestigia sequuntur, quod his verbis promittitur: *Et benedicentur in te omnes gentes*. Illi scilicet in semine Abraham benedicentur, qui Abraham fidem imitantur. Sed juxta historiam ostenditur quod multi in exemplis sanctorum benedictionem consequuntur. Cæterum quod ait: *faciamque te in gentem magnam*, virtutes ostendit. Magna gens est numerus virtutum. Verumtamen quod dicitur: *Egredere de terra tua*, etc., in cujusdam dictis ita reperi: *Egredere de terra tua*, id est de lege naturæ, de cognatione vero, de lege litteræ; de domo quippe patris, hoc est de lege Novi Testamenti; in *terram quam monstravero tibi*, id est in cælum, de qua Isaias ait: *Oculi tui cernent terram de longe* (Isa. xxxiii, 47).

Animadvertendum est quod instabilitas Abram instabilitatem gentis illius significat (Z., significabat). Gens enim ipsius major futura erat de instabilitate sua quam quando habitavit in terra sua. Ita et Ecclesia de itinere suo, videlicet de carnali habitatione et resurrectione, ut aliquibus videtur, majora præmia habebit.

VERS. 4. — *Septuaginta quinque annorum erat Abram cum egrederetur de Charran*. Hic indissolubilis nascitur quæstio: si enim Thara, pater Abram, cum esset in regione Chaldæa, septuaginta annorum genuit Abram, et postea in Charan (Petr. semper, Charran) ducentesimo quinto ætatis suæ anno mortuus est, quomodo nunc post mortem Tharæ Abram exiens de Chara septuaginta quinque annorum fuisse memoratur, cum a nativitate Abram usque ad mortem patris ejus centum triginta quinque annorum fuisse doceantur (Z., doceatur)? Nisi quia vera est illa traditio Hebræorum, quam supra diximus, quod egressus sit Thara cum filiis suis de igne Chaldæorum, et quod Abram Babylonio vallatus incendio, quia illud adorare volebat, Dei sit auxilio liberatus. Unde et Dominus postea ait: *Ego Dominus, qui eduxi te de Ur Chaldæorum*, et ex illo tempore ei dies vitæ et tempus reputatur ætatis, ex quo con-

PATROL. CXV.

fessus est Dominum, spernens idola Chaldæorum. Potest autem fieri ut, quia Scriptura reliquit incertum, ante paucos annos Thara de Chaldæa profectus, venerit in Charran, quam morte obiret, vel certe statim post persecutionem Charran veniret, et ibi diutius sit moratus. Si quis ergo huic solutioni contrarius est, quærat aliam solutionem, et tunc recte ea quæ a nobis dicta sunt, improbabat.

VERS. 5, 6. — *Et egressus ut iret in terram Chanaan*, et reliqua. Hoc enim in figura Christi, cujus typum tenuit, actum est, qui obediens Patri usque ad mortem pervenit. Quodque dicitur: *Pertransiit Abram usque ad locum (Z., lucum) Sichem, et usque ad convallem illustrem*, ipsum Christum ostendit per patriarchas et prophetas ad Ecclesiam pervenisse, quæ vallis est illustris, videlicet fertilis vel egregia virtutibus, atque in humilitate sita. Unde et congrue subjungitur: *Chanaanæus autem tunc erat in terra*, mundiales videlicet atque gentiles; quamquam super diabolo possit intelligi. Chanaan quoque *motus eorum* interpretatur.

VERS. 7-9. — *Semini tuo dabo terram hanc*. Juxta illud Psalmographi [Z. Psalmigraph]: *Postula a me, et dabo tibi gentes*, et reliqua (Psal. II, 8), ubi ædificavit altare, unitatem scilicet fidei in Ecclesia. Tetendit igitur tabernaculum suum, ab occidente habens Bethel, et ab oriente Hai. Bethel interpretatur *domus Dei*. Significat Judæos, qui aliquando fuerant domus Dei per cognitionem, et quasi in oriente, dum sub lege fuerant, hoc est usque ad adventum Christi, sed [Z., et] propter incredulitatem suam deciderunt ad occidentem non credendo in Christum. Hai interpretatur *chaos*, id est *vorago intransmeabilis*. Significat gentes quæ in voragine et profunditate peccatorum detinebantur usque ad adventum Christi, quæ relicto errore crediderunt in Christum [Z., in Deum], qui est yerus Oriens.

VERS. 10-20. — *Descenditque Abram in Ægyptum*. Christus videlicet in hunc mundum, juxta quod scriptum est: *Ecce enim Dominus ascendet super nubem levem, et ingreditur Ægyptum* (Isa. xix), — *ut peregrinaretur ibi*. Sicut ipse ait in Evangelio: *Vulpes foveas habent, et volucres cæli nidos; Filius autem hominis non habet ubi caput roclinat* (Matth. VIII, 20). — *Prævaluerat enim fames in terra illa*, de qua dicitur: *Mittam in vobis famem, non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Domini* (Amos. VIII, 8). Deinde sequitur qualiter Abram descendens in Ægyptum Sarai uxorem sororem suam esse dixit; nec mentitus, quia propinqua erat sanguine, sicut ipse ait. Quam tamen Pharaos, rex Ægypti, uxorem volens accipere, sed territus nimis, ubi ejus esse cognovit uxorem, illasam reddidit. Hic enim innuendum est utrum conveniret Abram, tam sancto viro, ut celaret Sarai uxorem suam esse, et cur non magis poneret in Deo spem suam ne occideretur a rege? Ostenditur itaque in hoc ejus factio quod homo non debet tentare Dominum Deum suum, quando habet quod faciat ex rationabili [Petr., rationali]

censilio pro anima sua. Fecit enim quod potuit pro vita sua; quod autem non potuit, illi commisit in quem speravit, cui et pudicitiam conjugis commendavit. Nec eum fides ac spes fefellit. Namque Pharae a Deo territus, multisque propterea malis afflictus, ubi ejus uxorem divinitus didicit, illasam cum honore reddidit viro suo. Sed movet forte quomodo, cum Sarai a Pharaone rapta fuerit, inviolata permanserit, licet corpus sanctarum mulierum non vis maculat [Z., maculet], sed voluntas et excusare possit [Z., posset] Sarai, quod famis tempore sola regi in peregrinis locis, marito convivente [Z., vivente], resistere nequiverit; tamen potest et aliter foeda necessitas excusari, quod juxta librum Esther quaecunque mulierum placuisset regi apud veteres, sex mensibus ungebatur oleo myrteo, et sex mensibus in pigmentis variis erat, et curationibus feminarum, et tunc demum ingrediebantur ad regem. Itaque ita potest fieri ut Sarai, postquam placuerat regi, dum per annum ejus ad regem praeparatur introitus, et Abrahæ multa donaverit, et Pharae postea sit percussus a Domino, illa adhuc intacta ab ejus concubitu permansit. Sequitur :

CAPUT XIII.

VERS. 1-3. — *Ascendit ergo Abram de Ægypto, ipse et uxor ejus, et omnia quæ habebat, et Lot cum eo ad australem plagam. Erat autem dives valde in possessione argenti et auri; reversusque per iter quo venerat a meridie in Bethel. Pulchre de Ægypto liberatus ascendisse dicitur ad australem plagam, id est ad meridiem; non enim legitur declinasse aliquando ad occidentem. Sed occurrit huic sensui illud quod sequitur, quomodo potuerit exiens de Ægypto fuisse dives valde? Quod solvitur illa Hebraica veritate, in qua scribitur: *Abram gravis vehementer. Ægypti enim pondere gravabatur.* Et licet videantur esse divitiæ pecoris, auri et argenti, tamen si Ægyptiæ sint, viro sancto, cujus typum tenuit, graves sunt. Denique non, ut in LXX legitur, *abiit unde venerat, in desertum usque Bethel*, sed sicut in Hebræo scriptum est, *abiit itinere suo per austrum usque Bethel.* Idcirco enim de Ægypto profectus est, ut non desertum ingrederetur, quod cum Ægypto reliquerat, sed per austrum, qui aquiloni contrarius est, veniret ad domum Dei, ubi fuerat tabernaculum ejus inter Bethel et Hai. Igitur Abram in hoc quod ascendit de Ægypto, Dominum ac Redemptorem nostrum significat, qui, ut superius diximus, descendit in Ægyptum, videlicet in hunc mundum, expleto mysterio nostræ redemptionis, ascendit ad Patrem. Unde bene dicitur de Abram quod reversus sit per iter quo venerat in Bethel a meridie; quia ipse unigenitus Filius in suis prædicatoribus in fine sæculi reversurus est ad Judaicam plebem juxta illud: *Cum plenitudo temporis subintraverit, tunc omnis Israel salvus fiet* (Rom. xi, 25).*

VERS. 5-12. — *Sed et Lot, qui erat cum Abram, fuerunt greges ovium, et armenta, et tabernacula; nec po-*

terat eos capere terra, et cætera, usquequo ait, divisi sunt alterutrum a fratre suo. Lot, qui interpretatur *declinans*, significat Judæos qui non credendo declinaverunt a Deo. Abram, prout sæpe descripsimus, Dominum significat. Greges Lot et armenta, plebes et diversa conventicula Judæorum infidelium interpretantur. Unde et bene dicitur: *Et facta est rixa inter pastores gregum Abram et Lot.* Per pastores Abram significantur apostoli Christi. Per pastores Lot Sadducæi intelliguntur et Pharisei, qui multum inter se altercati sunt. Sed in hoc quod ait: *Chanaanus autem et Pherezæus habitabant in terra illa, super immundis spiritibus interpretantur, qui potestatem habebant in Judæis.* Seu etiam Lot significat hæreticos, quos cum Christiano populo terra, id est Ecclesia, non capit. Sed pastores Christi et hæreticorum seductores, qui pastores se dicunt esse, suis ovibus rixas et contentiones semper excitant in Ecclesia, et ideo dividuntur ab invicem. *Recede a me, inquit Abram, obsecro, ad Lot. Si ad sinistram ieris, ego dexteram tenebo; si dexteram elegeris, ego ad sinistram pergam.* Proprium itaque concedit in hoc Dominus, tanquam Abram arbitrium [Z., om. arbitrium] fratri suo, Judaico videlicet populo, ex qua carne assumere dignatus est. Deique per dexteram fides vel vita futura, de qua Ecclesia ait: *Lava ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me* (Cant. ii, 6). Per sinistram vita præsens, quam elegerunt Judæi. Unde et dicitur: *Elevatis autem Lot oculis vidit omnem circa Jordanis regionem, et reliqua.* Aliter. Bene ait: *si tu ad sinistram ieris, ego dexteram tenebo, etc.*; quia in die judicii multi ex Judæis credituri erunt in Deum, et multi ex creditibus recessuri. Et hoc est quod ait, *ego ad sinistram pergum.* Tunc enim Christus tanquam Abram in creditibus, qui videbantur esse ejus membra, ad sinistram declinabit. Si autem ad hæreticos referre volueris, tunc adimplebitur hoc quod Scriptura dicit, *recede a me, obsecro, quando dicturus est eis: Discedite a me, maledicti, in ignem æternum* (Matth. xxv, 41). Unde consequenter subjungitur, *si ad sinistram ieris, ego dexteram tenebo, etc.* Per dexteram prosperitatem mundialem, quam hæretici eligunt, interpretantur; per sinistram infidelitatem vel infernum. Quod vero Abram dexteram plagam elegit, fidem, vel regnum sanctorum; quod autem sinistram, contractionem voluntatis, qua in membris suis condescendit his qui in amore præsentis vitæ, quæ significatur, ut supra diximus, per sinistram, commemorantur. Unde et Jordanis, ut quidam volunt, in hoc loco doctrinam hæreticorum ostendit, a quo irrigabantur universa, quia sic videtur suis, ut bene doctrina ipsorum irrigetur. Quapropter rite [Z., recte] subinfertur, *venientibus in Segor.* Segor parvula interpretatur, quia illi qui ab hæreticis decipiuntur, in magnis videntur esse, sed in exiguitate ac miseria detinentur et ad nihilum tendunt.

VERS. 13. — *Homines autem Sodomitarum pessimi erant, et peccatores coram Domino nimis. Superflue*

additum est, *coram Domino*, sicut in LXX etiam invenitur; siquidem Sodomorum coloni apud homines mali et peccatores erant. Ille autem dicitur in conspectu Dei peccator, qui potest apud homines justus videri, quomodo de Zacharia et Elisabeth in præconio ponitur, quod fuerint justus ambo in conspectu Dei, et in psalmo dicitur: *Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens* (Psal. CXLII, 2).

VERS. 14-17. — *Dixit ergo Deus ad Abram: Leva oculos tuos, et vide a loco in quo tu nunc es, ad aquilonem, et ad austrum, ad orientem, et ad mare, quia omnem terram quam tu vides, tibi dabo et semini tuo.* Si enim terra tantum promittebatur ei, quam tunc in uno loco stans videre potuit per quatuor climata mundi, angusta videtur esse terra repromissionis. Non hoc solum terræ promissum est quam videre potuit. Non enim dictum est: *Tantum terræ tibi dabo quantum vides*; sed, *Tibi dabo terram quam vides, cum et ulterior undique dabatur.* Et idcirco subjunxit: *Surge et perambula terram in latitudine et longitudine*, ut perambulando perveniret ad ea quæ oculis uno loco stans videre non posset. Significabatur autem ea terra, quam carnale semen ejus accepturum erat. Nam illud spiritale totius mundi latitudinem possessurum erat. Dum dixit, *ad orientem et ad mare*, quid dictum est? Solet enim Scriptura sancta, dum de plagis terræ repromissionis loquitur, mare pro occidente ponere, ab eo quod Palestina regio mare occidentis plagæ habeat. Verumtamen, ut quibusdam placet, spiritualiter Christus cum Ecclesia dicitur levare oculos a mundo ad quatuor partes terræ, per quas quatuor Evangelia figurantur, cuique omnis terra datur, ut alibi: *Postula a me, et dabo tibi gentes*, et cætera (Psal. II, 8). *Usque in sempiternum*, id est in longitudine temporis.

CAPUT XIV.

VERS. 1-6. — Deinde sequitur qualiter reges gentium percusserunt Raphaim in Astarothcarnaim quoque, et Zozim cum eis, et reliqua. Raphaim gigantes interpretantur; Zozim, *terribiles et horrendi*; Astaroth civitas, quæ usque hodie sic vocatur, significat quod quatuor reges interfecerunt gigantes, et robustos quoque Arabiæ; Astarothcarnaim, terram gigantum quamdam in supercilio Sodomorum.

VERS. 7. — *Et reversi venerunt ad fontem Mesfat, ipsa est Cades.* Fons Mesfat fons est iudicii, hoc est Cades; per anticipationem dicitur quod postea sic vocatum est. Significat autem locum apud petram, qui fons iudicii nominatur, quia ibi Deus populum judicaverit. *Et percusserunt omnem regionem Amalecitarum, et Amorrhæum sedentem in Assasonthamar.* Hoc est oppidum quod nunc vocatur Engaddi, balsami et palmarum fertile, sicut in libris Locorum reperi. Assason autem thamar interpretatur *urbs palmarum*. Thamar quippe *palma* dicitur. Sequitur:

VERS. 8, 13. — *Et egressi sunt rex Sodomorum, et rex Gomorrhæ, rexque Adamæ, etc., usquequo ait: Quatuor reges adversus quinque. Vallis autem silvestris*

A habebat puteos bituminis multos. Itaque rex Sodomorum, et Gomorrhæ terga verterunt, cecideruntque ibi, et qui remanserunt, fugerunt ad montes, tuleruntque omnem substantiam eorum, nec non et Lot, et substantiam ejus, et reliqua. Notandum est quod *Bala*, quæ et Segor, tradunt Hebræi, quia sicut in alio loco ostenditur Scripturæ hanc eandem esse *Saisia*, et interpretantur *vitulam consternantem*, quod scilicet tertio motu terræ absorpta sit, et ex eo tempore quo Sodoma et Gomorrha, Adama, et Seboim divino igni subversæ sunt, illa parvula nuncupatur; si quidem Segor transfertur in *parulam*. Vallis autem Salinarum, quæ et vallis silvestris dicitur, sicut in hoc eodem libro scribitur, in qua fuerunt antea putei bituminis, post Dei iram et sulphuris pluviam in mare Mortuum versa est, quod a Græcis stagnum bituminis appellatur. Idipsum est asphaltum. Mortuum autem appellatur mare, quod nihil recipit generum viventium, neque assuetas aquis aves, tauri camelique fluitent. Denique si Jordanis auclus imbribus pisces illuc influens rapuerit, statim moriuntur et pinguibus aquis subnatant. Lucernam accensam fertur supernatare sine ulla conversione, extincto demergi lumine, et vas demersum arte, quod bibat, difficile hæere in profundo, omniaque viventia, demersa licet et vehementer illisa, statim resiliere. Denique Vespasianæ præcepisse natandi ignaros revinctis manibus in profundum dejici, eosque omnes illico supernatasse. Aqua ipsa sterilis et amara, cæterisque aquis obscurior, et quasi adustæ [Z., adustam] præferens similitudinem. Vagari super aquas bituminis glebas certum est atro liquore, quas scaphis appropinquantibus colligunt, hærent bitumen, et nequaquam ferro præcidi fertur. Sanguine tantum mulierum menstruo vel urina cedere, utilis ad compagem naviam, vel corporibus hominum medendis. Servat adhuc regio speciem pœnæ. Nascuntur enim poma pulcherrima, quæ et edendi cupiditatem exspectantibus generent; si carpas, fatiscunt ac resolvuntur in cinerem, fumumque excitant quasi assidue ardeant. Sane in diebus æstatis immodicus [Z., non modicus] per spatia campi exstuat vapor, unde et coalescente vitio nimis siccitatis, atque humi arido [Z., humo arida] corruptior aer miserandas incolis conficit ægrotadines. Denique quinque isti reges, allegorice, a quatuor regibus devicti qui venerunt de Babylone, significant quinque sensus corporis, videlicet visum, auditum, gustum, odoratum et tactum. Quatuor reges quatuor vitia principalia intelliguntur, id est cupiditas, gaudium, timor et tristitia. Per hæc quatuor vitia expugnavit diabolus non solum Sodomitas, per quos significabantur gentiles, sed etiam et Lot, qui interpretatur *declinans*, per quem significantur Judæi, qui declinaverunt a rectitudine fidei. Per valem silvestrem præsentem mundum interpretantur [Z., præsens mundus interpretatur]; per puteos homines in profunditate vitiorum demersos; per bitumen congluti nationem peccatorum, qua sunt unii in iniquitate.

Potest et aliter intelligi : quatuor reges qui quinque superaverunt, possunt nimirum contraria vitia virtutibus significare : hæresim scilicet, gentilitatem, hypocrisin, avaritiam, quæ est idolorum servitus. Quæ reges nuncupantur, quia in multo jus regni [Z., regis] exercent. Quinque autem reges qui superantur ab his, quinque sensus possunt intelligi, ut diximus; quia et ipsi reges, quia ex his homo noster exterior regitur, terga vertuntur, donec Abram, pater excelsus, victis quatuor regibus supradictis, spolia revocet, et Lot propinquum suum, declinantem utique a malo, ex eorum potestate eripiat.

Quod autem recedere quinque reges a quatuor dicuntur, significat quod illos maxime persequitur contraria potestas, quos ante in servitutem retinuit. Quod autem in trecentis decem et octo Pater ille excelsus, cui in Oratione Dominica dicimus. *Pater noster*, significat quod per electos, qui in persecutione virtutum constituti sunt, fundati fide Trinitatis, et habentes plenitudinem Decalogi octava die quæ sabbato sequitur, cum Christo resurgentes ^a.

VERS. 14. — *Quod cum audisset Abram, captum videlicet Lot fratrem suum, numeravit expeditos vernaculos trecentos decem et octo.* Expeditos dixit juvenes, ad bellum promptos, et qui non fuerunt uxorati, de quibus in sequentibus dixit, *exceptis his, quæ comederunt juvenes. Et persecutus est usque Dan.* Dan Phœnicis oppidum est, quod nunc Paneas dicitur, ubi unus de fontibus Jordanis oritur, qui dicitur Dan, alter vero Jor. Ex his duobus fontibus, qui haud procul a se distant, in unum rivulum federatis, Jordanis appellatur, sicut ex duobus fontibus unus fluvius, ita ex nominibus una appellatio creatur [Z., procreatur].

VERS. 18. — Deinde legitur qualiter Abram occurrit Melchisedech rex Salem [Z., regi Salem]. Movere solet quosdam quis fuerit iste Melchisedech, rex Salem, quem Apostolus dicit (*Hebr. vii, 3*) *sine patre et matre*, esse? Ideo Apostolus eum dixit absque patre et absque matre esse, quia genealogiam ejus sacra Scriptura non narrat. Verumtamen, ut in cujusdam [Z., quodam] reperi vetusto volumine, tradunt Hebræi non absque patre et matre fuisse; sed quia nomen ejus non commemoratur, nisi quando occurrerit Abram, et nec pater nec mater legitur in divinis Scripturis. *Melchi* videlicet pater, et *Sedech* mater. Et inquirunt; quia pater ejus Melchi mortuus fuit, antequam fuisset Melchisedech natus. Item mater ejus Sedech mortua fuit de parturiendo habens in utero Melchisedech, et ex his duobus nominibus Melchisedech filius eorum sit dictus. Propterea, ut Hebræi aiunt, sine patre et matre fuerit, quia mortui fuerunt antequam natus esset. Tradunt etiam huic, mutato nomine, Sem esse filium Noe, et supputantes annos vitæ ipsius, ostendunt eum ad Isaac usque vixisse, omnesque primogenitos pontifices fuisse, hostias Deo immolasse usque ad tempora

^a Locus in utroque codice corruptus.

A Aaron, et legis cærimonias, et hæc esse primogenita quæ vendidit Esau fratri suo Jacob, qui etiam Melchisedech jure de triumphis abnepotis sui decimas accepisset.

Porro Salem ipsam esse volunt quæ postea Hierusalem dicebatur. Hæc etiam primo Jebus, ut ferunt, postea Salem, deinde Hierusalem, sed postea a Salomone plenius instaurata Jerosolymis est dicta, quasi Hierosolymonia. Cæterum, ut quidam dicunt, Salem non Hierusalem, sed oppidum Satophoim [Z., Socaphoim], quod usque nunc dicitur Salem, et videtur ibi palatium esse Melchisedech. Unde agitur: transivit Jacob in Salem, civitatem regionis Sichem, quæ est in terra Chanaan. Inde dicit Joannes evangelista: *Erat Joannes baptizans in Ennon juxta Salim, quia multæ sunt ibi aquæ* (*Joan. iii, 23*). Nec differt utrum Salem an Salim dicatur, cum vocalibus in medium perraro utuntur Hebræi, et pro voluntate lectorum ac diversitate regionum eadem verba diversis sonis et accentibus proferunt [Z., proferuntur]. Nos enim opinionones diversorum ponimus; sed prudenti lectori, quid horum verius elegerit, derelinquimus. Sed quantum ad figuram pertinet, iste Melchisedech Christum significat secundum Apostolum, quia Christus sine matre in cælis, sine patre in terris, offerens Deo pro nobis in terris sui corporis panem et sui sanguinis vinum, ad quem dicitur: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech* (*Psal. cix, 4*). Quod si quis plenius nosse desiderat, beati Hieronymi et Isidori dicta perlustret. Sequitur:

CAPUT XV.

VERS. 2-4. — *Dixitque Abram: Domine Deus, quid dabis mihi? ego vadam absque liberis, et filius procuratoris domus meæ iste Damascus Eliezer, et reliqua.* Non quasi dubius, an fieret, de promissione Dei, cum ait: *Domine Deus, quid dabis mihi? sed quomodo futurum [Z., venturum] esset, exquirens.* Sed requirendum est quis fuerit iste Eliezer Damascus, de quo dixit Abram, *heres meus erit?* Ille utique fuit filius procuratoris Abrahæ, qui postea, ut aiunt Hebræi, Damascus condidit, et nomen civitatis dedit regnumque in ea obtinuit. Attamen notandum, ubi nos habemus, *filius procuratoris*, nonnulli transtulerunt: *filius Masech vernaculi mei.* Aquila vero, *filius potum dantis domui meæ.* Theodotion, *filius ejus qui super domum meam est*, id est villici, qui universa dispensat, et distribuit cibaria familiæ; vocaturque *Damascus Eliezer*. Porro Eliezer *Deus meus adjutor* interpretatur, qui, ut diximus, Damascus condidit. Sequitur:

VERS. 5, 6. — *Suspice cælum, et numera stellas, si potes. Et dixit ei: Sic erit semen tuum.* Unde in consequentibus dicit: *Sicut stellæ cæli, et sicut arena quæ est in littore maris.* In stellis cæli pauciores, firmiores, clariores intelliguntur; in arena autem maritimi littoris magna multitudo infirmorum atque carnalium.

VERS. 7. — *Ego Dominus qui eduxi te de Ur Chaldæorum.* Hoc est quod paulo ante diximus, in Hebræo haberi, *qui eduxi te aë Chesdim*, id est de incendio Chaldæorum,

VERS. 8, 9. — *At ille ait : Domine Deus, unde scire possum quod possessurus sim eam? Respondens Dominus : Sume, inquit, mihi vaccam triennem, et capram trimam [Cod., trinam], et arietem annorum trium : turturem quoque et columbam. Qui tollens universa hæc, divisit ea per medium, et reliqua. Quid igitur in illo mystico signo de posteritate generis sui Abrahæ intelligendum erat, vel cur trium annorum animalia illi erant sumenda? vel cur animalia dividit, et volucres non dividit? Trium enim annorum animalia tres temporum articulos designant, quibus populus ad summum honoris culmen adolevit. A temporibus vero patriarchæ Abraham per repermissiones usque ad tempora Moysi conjunctus est Deo; a tempore autem Moysi legislatoris, a Deo legis acceptione, et miraculorum ostensione, triumphis et terræ repermissionis ingressione glorificatus; a temporibus vero David regio honore et templi civitatisque Hierusalem instructione elevatus est: Aries autem regiam et sacerdotalem dignitatem; vacca sub legis littera servientem; capra etiam eundem populum peccatorem esse designat. Aves vero spirituales et Deo electos præfigurabant. Divisiones namque animalium schismata inter carnales semper esse ostendunt. Ideo vero quod aves non divisit, pax et unitas spiritualium intelligitur. Quod circa vesperam pavor irruit super Abram, terrorem in die iudicii, qui separabit ad invicem spirituales et carnales, alios statuens in dexteram, alios in sinistram. Aves vero, quæ super cadavera volitant, dæmoniæ sunt potestates, quæ carnalibus insidere quærunt, quas devotus doctor sedula admonitione abigere debet.*

Intelligitur et aliter iste modus figuræ. Per vaccam enim significata est plebs posita sub iugo; per capram criminatrix multitudo gentium; per arietem duces populi gentium. Trium enim annorum animalia tria tempora significant, quia in tertium tempus [Z., tertio tempore] ista divisio facta est, segregatio videlicet fidelium ab infidelibus. Per turturem enim et columbam spirituales et hæredes ex utroque populo regni futuri [Z., regni Dei futuri] præfigurati sunt. Volucres autem descendentes super cadavera immundi sunt spiritus, qui mentibus carnalium semper insidere quærunt, quos devotus doctor sedula admonitione abigere debet, ut supra ostendimus. Unde et sequitur :

VERS. 10-12. — *Et abigebat eas Abram.* Quod hoc moraliter intelligi volunt. Sæpe corda justorum subortæ cogitationes polluunt, et terrenarum rerum delectationibus tangunt; sed dum citius manu sanctæ discretionis abiguntur, quasi aves repelluntur, ne cordis faciem caligo tentationis operiat, quæ hanc jam ex illicita delectatione tangebatur. Nam sæpe in ipso orationis nostræ sacrificio importunæ cogita-

tiones se ingerunt, quæ hoc rapere vel maculare valeant, quod in nobis Deo sientes immolamus. Unde et Abram, cum ad occasum solis sacrificium offerret, insistentes aves pertulit, quas studiose, ne oblatum sacrificium raperent, abegit. Sic nos, dum in ara cordis holocausta Deo offerimus, ab immundis hæc volucris custodimus, ne maligni spiritus et perversæ cogitationes rapiant quod mens nostra offerre Domino utiliter poterat.

VERS. 13-17. — *Dixitque Dominus ad eum : Scito prænosces quod peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua, et subjicient eos servituti et affligent quadringentis annis, et reliqua.* Non sic accipiendum est tanquam in illa durissima servitute quadringentis annis Dei populus fuerit; sed quia scriptum est : *In Isaac vocabitur tibi semen*, ex anno nativitatis Isaac usque ad annum egressionis ex Ægypto computantur anni quadringenti quinque. Cum ergo de quadringentis triginta detraxeris viginti quinque, qui sunt a promissione usque ad natum [Z., nativitatem] Isaac, non mirum est si quadragintos et quinque annos summa solida [Z., solidate] quadringentos voluit appellare Scriptura, quæ solet tempora ita nuncupare, ut quod de summa perfectionis numeri paululum excrescit, aut infra est, non computetur. Non itaque quod ait, in servitute redigent eos, et nocebunt illis, ad quadringentos annos referendum est, tanquam per tot annos eos habuerint in servitute; sed referendi sunt quadringenti anni ad id quod dictum est, *peregrinum erit semen tuum in terra non propria.* Quia sive in terra Chanaan, sive in Ægypto peregrinum erat illud semen, antequam hæreditatem sumerent in terra, ex promissione Dei, quod factum est posteaquam ex Ægypto liberati sunt, ut hyperbaton hic intelligatur, ut ordo verborum sit : *Sciendo scies quia peregrinum erit semen tuum in terra non propria quadringentis annis; illud autem interpositum intelligatur, et in servitute redigent eos, et nocebunt illis, ita ut in quadringentos annos ista interpositio non pertineat.* In extrema enim parte summæ hujus, hoc est post mortem Joseph, factum est ut in Ægypto populus Dei duram perageret servitute. Sed quare dictum est de filiis Abram : *Quarta progenie revertentur huc? et in Exodo legitur : Quinta generatione ascenderunt filii Israel de terra Ægypti?* Replica genealogiam Levi. Levi genuit Cath, Cath genuit Amram, Amram genuit Aaron, Aaron genuit Eleazar, Eleazar genuit Phinees. Cath cum patre suo Levi ingressus est Ægyptum. Rursum Eleazar cum patre suo Aaron egressus est ab Ægypto. A Cath usque ad Eleazar computantur quatuor. Quod autem secundum Exodum quinta generatione egressi sunt filii Israel de terra, tribus tibi Judæ ordo numeretur. Juda genuit Phares, Phares genuit Esrom, Esrom genuit Aran, Aran genuit Aminadab, Aminadab genuit Naason, Naason genuit Salmon. Phares cum patre suo Juda ingressus est Ægyptum. Naason princeps Juda in deserto descri-

bitur, cujus filius Salmon terram repromissionis Introiit. Computa a Phares usque ad Naason, et invenies generationes quinque.

VERS. 18. — *Semini tuo dabo terram hanc a flumine Ægypti usque ad flumen Euphratem.* De quo flumine Ægypti dixit? Non ergo a flumine magno Ægypti, hoc est, Nilo, sed a parvo, quod dividit inter Ægyptum et Palæstinam [Z., dividit Ægypt. et Pal.], ubi est civitas Rhina curura [Rhinocorura]. Quod vero adjungitur: *Cum sol occubisset, facta est caligo tenebrosa, et apparuit clibanus fumans, et lampas ignis, transiens inter mædia illa, quæ divisa erant,* significat post finem sæculi futurum diem judicii, quando per ignem segregabuntur sanctorum populi et iniquorum.

CAPUT XVI.

Deinde legitur qualiter Abram ad Agar ancillam Ægyptiam ingressus est, et genuit ex ea filium, vocavitque nomen ejus Ismael, de quo dicitur: *Hic erit ferus homo: manus ejus contra omnes,* et reliqua.

Quomodo defenditur Abram adulterii reus non esse, dum vivente legitima uxore conjunctus sit ancillæ suæ? Necdum promulgata erat unius uxoris Evangelica lex. Habebat quoque promissionem a Deo multiplicandi [Petr., multiplicati] seminis sui; sed necdum sciebat ex qua uxore, quia postea dictum ei de Sara habere filium. Nam propterea sic propagandi voluntas pia fuit, quia concumbendi voluntas libidiosa non fuit, etiam et Sarai prolem, quam de se habere non potuit, de ancilla habere voluit, consentiebat uterque in facto, quia uterque Sarai sterilem esse sciebat. Sed quomodo *manus omnium contra Ismael, vel manus ejus contra omnes?* Invenit enim angelus Domini Agar super fontem aquæ in Jeserto ad fontem in via Assur, quæ per eremum Jucit, quando ad Ægyptum ire festinabat, et vocavit nomen ejus Ismael; quia exaudivit Dominus numilitatem ejus. Ismael interpretatur *exauditio Dei.* *Hic erit ferus homo; manus ejus super omnes, et manus omnium super eum, et contra faciem omnium fratrum suorum habitabit.* Significabat autem semen ejus habitaturum in eremo, id est, Saracenos vagos incertisque sedibus, qui universas gentes quibus desertum ex latere jungitur, incursant, et impugnantur ab omnibus. Potest et in loco Judæorum et hæreticorum e regione Ecclesiæ tabernacula figentium, ferox et vaga infidelitatis incursio intelligi.

VERS. 13. — *Dixitque Agar: Profecto hic vidi posteriora videntis me.* Id est angeli, per quæ intellecta [Z., intelligitur] est incarnatio Domini, sicut et Moysi dictum est: *Posteriora mea videbis.*

VERS. 14. — *Propterea appellavit puteum illum viventis, et videntis,* et reliqua. Hic enim puteus significat gratiam baptismi, sive scientiam Scripturarum. Quicumque enim regenerantur ad vitam, per gratiam baptismatis vivunt et vident gratia Dei il-

* Forte leg. JOT, HE, VAU, HE.

lustrati. Quidam codices habent, *bibentis et videntis,* quia unusquisque quanto magis sorberit scientiam Scripturarum bibendo, tante magis videt intelligendo.

CAPUT XVII.

VERS. 1-14. — *Dixitque Dominus ad Abram: Ecce testamentum meum tecum, et eris pater multitudinis gentium, et non vocabitur nomen tuum Abram, sed erit nomen tuum Abraham, quia patrem multarum gentium posui te.* Dicunt autem Hebræi quod ex nomine suo Deus, quod apud illos tetragrammum est, id est: *Jot, et he, vau,* a e litteram Abræ et Saræ addiderat. Dicebatur enim primum Abram, quod interpretatur *pater excelsus,* et postea vocatus est Abraham, *pater multarum;* nam quod gentium non habetur, in nomine subauditur. Nec mirandum quare, cum apud Græcos et quosdam a littera videatur addita, nos e litteram Hebræam additam dixerimus. Idioma enim linguæ est per e quidem scribere, sed per a legere; sicut e contra per a scribere et per e legere.

VERS. 15. — *Et dixit Deus ad Abraham: Sara uxor tua, non vocabis eam Sarai, sed Sara erit nomen ejus.* Erant qui putant primum Saram, per unum r scriptum fuisse, et postea ei alterum r additum, quia r apud Græcos centenarius numerus est. Sari igitur primum vocatam est per sin, res, jod; sublato jod, id est i elemento, addita est e, quæ per a legitur, et vocata est Sara. Causa autem nominis mutati hæc est, quod antea dicebatur, *princeps mee,* unius tantummodo domus materfamilie; postea vero dicitur absolute *princeps.* Sed notandum est quia de vocabulo istius nominis Saræ diversi diverse legunt. Nonnulli Sari prius vocatam, et postmodum Saram dicunt, eo quod per sin, res, et jod, sicut supra descripsimus, beato Hieronymo propalante, apud Hebræos describatur, quasi sine uno r, quia non dicit duo res, sed unum; et ideo legendam putant Sari, atque post mutationem Saram. Unde existimant, si ita fuerit, antiquam [Z. om. antiquam] permansisse consuetudinem in Ecclesia, ut Sarra vitio scriptorum unum r additum diceretur, quod et in authenticis libris semper ita scriptum reperies. Hinc est etiam quod sedulus poeta in carmine Paschali ait:

Sarcia jam estole marcebant viscera Sarrae.

At vero nonnulli Sarai, sicut in vetustissimis invenies tomis, non tantum Sari pronuntiare contendunt, et addita littera e, quæ per a legitur, postmodum Saraam nominatam autumant; quia inquirunt, sicut Abrahæ una littera, ita Saræ est altera addita, prout supra ostenditur. Unde siquidem ferunt quod Pater Albinus in Bibliotheca quam Carolo principi correxerat, quod nos etiam oculis diligenter inibi inspeximus, emendare curavit, videlicet sine uno r Saraam, et duo a; et in nostris quibusdam voluminibus ita legitur, quod et nos similiter legendum putamus.

Veruntamen prudentis lectoris arbitrio derelinquimus quid horum magis placuerit, quoniam potius alieno sensui cedere quam contentionebus volumus deservire. *Dixitque ad Abraham: Et tu ergo custodies pactum, et reliqua usquequo ait: Circumcideretur ex vobis omne masculinum, et circumcideretur infans octo dierum. Quare Abraham circumcisionem accepit? idcirco Abraham circumcisio commendata est, ut sub lege esset, sicut et Adam, ne de ligno manducaret, ut probaretur si completeret hoc an non. Credens enim filium se habiturum, per cujus generationem omnibus gentibus benedictio futura esset, et in cujus nepotibus castitatis et sobrietatis unam mansisset exemplar, unde et in ea parte corporis signum fidei accepit, unde filius fidei, non carnis, nasciturus erat, nec truncata corporis parte deformior, sed fidei in Deum signo gloriosior. Igitur pro Deo aliquid perdere lucrum est, non damnum. Ita Abraham fidei suae signum accipiens, non deformatus est, sed melioratus. Si enim Adami pactum Dei custodisset, non Abraham hoc pactum accepisset. Sed quia ille in hoc membro culpam inobedientiae primo agnovit, decuit ut iste in hoc membro signum obedientiae secundo accepisset, ut ostenderetur obedientes quandoque generasse filios ad vitam, dum olim praevaricatores generarunt ad mortem. Unde etiam sciendum est quia religio et ritus circumcisionis, quae a beato patriarcha sumpsit exordium, multiformis erat et typos gerebat rerum futurarum. Nam erat signaculum fidei Abraham et semini ejus, et indicium castigandi eos qui ad hoc semen et hanc fidem pertinerent ab omni inquinamento carnis et spiritus, et prophetia nascituri de hoc semine Salvatoris, qui nos et in praesenti per baptismum ab omni mortiferae actionis pollutione mandaret, et in futuro per resurrectionem ab universa mortis ipsius corruptione in perpetuum liberaret, et praecipue donum remissionis, quod solveret a peccato praevaricationis Adae, per hanc id temporis ministrari eidem gratiae legisque lateri complacuit. Qui enim nunc dicit: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei* (Joan. iii, 5), ipse tunc dicebat: *Masculus cujus praepitium caro circumcisa non fuerit, peribit anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit.* Non pactum utique circumcisionis, quod non infans, qui discernere necdum valuit, sed majores, qui id servare noverant, poterant, debuerant, irritum fecerunt, verum pactum, quod cum primo homine Deus iniit, omnis qui vel unius diei vitam gessit in terra, praevaricasse convincitur atque ideo remedio salutis aliquo opus habere non ignoratur.*

VERS. 16-19. — Deinde sequitur qualiter Abraham repromittitur filius, de quo ei dicitur: *Eritque in nationes, et reges populorum orientum ex eo. Cecidit Abraham in faciem, et risit dicens in corde suo: Putasne, centenario nascetur filius, et caetera, usquequo ait, et vocabis nomen ejus Isaac.* Queritur quomodo dictum sit ad Abraham de filio ejus: *Et nationes et reges gentium ex illo erunt? quia non provenit secundum*

*agna terrena, sed secundum Ecclesiam debet accipi. An propter Esau etiam dicit, quia de eo ad litteram contigit adimpletum? Sed sciendum est quia non dubitandi animo dixit: Putasne, centenario nascetur filius, et reliqua. Non enim haec verba dubitantis diffidentiam ostendunt, sed admirantis gaudium. Ideo pro gaudio ridentis Abraham filius dicebatur Isaac. Nam risus iste in bono accipi debet, ut in Evangelio: *Beati qui lugent nunc quoniam ipsi ridebunt* (Matth. v, 5). Isaac enim interpretatur risus. Non enim pro risu Sarae dictus est Isaac, sicut aliqui existimant, sed pro risu Abraham, quod et nos probamus. Postquam autem risit Abraham, et vocatus est Isaac, postea et risisse legimus Saraam. Inde est etiam quod in consequentibus Saraam ridentem redarguit Dominus, cum et Abraham riserit, et eum non redarguerit, quia illius videlicet risus admirationis et laetitiae fuit, Sarae autem dubitationis et diffidentiae, quod ab illo dijudicari potuit, qui corda hominum movit. Unde haec eadem Saraa ridens corripitur, correpta protinus fecundatur, et contra spem ex divina promissione accepit quod habituram se ex humana ratione dubitavit. Caeterum hic notandum est quia in Veteri Testamento quatuor propriis nominibus nominati sunt antequam nascerentur; Ismael videlicet et Isaac, Salomon et Josias, certis quibusdam ex causis. Quoties enim hominibus a Deo vel imponitur nomen, vel mutatur, singularis meriti indicium datur, magno esse futuros, sicut Abraham, quia pater multarum gentium erat futurus, Abraham est vocatus. Sic Jacob, quia Deum vidit, Israel appellari meruit. Sic Josias rex ob eximiae virtutis culmen nominatus est a Deo multo antequam natus est. Sic de caeteris sentiendum intellige. Sequitur:*

CAPUT XVIII.

VERS. 1, 2. — *Cumque elevasset oculos Abraham, sedens in convalle Mambre, vidit tres viros.* Quibus tribus, sicut uni, locutus est. Unde queritur, cum tres essent, quomodo singulariter Dominum appellat dicens: *Domine, si inveni gratiam ante te, ne transeas servum tuum?* An intelligebat unum ex eis Dominum, et alios angelos, an potius Dominum in angelis sentiens? Igitur intelligendum est quia in angelis Dominum sentiens, Domino potius quam angelis loqui elegit. Aliquando imaginibus et ante corporeos oculos ad tempus ex aere assumptis per angelos loquitur Deus, sicut nunc Abraham, qui non solum tres viros videre potuit, sed etiam habitaculo terreno suscipere, eorum usibus etiam cibos adhibere. Nisi enim angeli, cum quaedam nobis in terra nuntiant, ad tempus in aere corpus assumerent, exterioribus profecto nostris obtutibus non apparent, nec cibos cum Abraham sumerent, nisi propter nos solidum aliquid ex caelesti elemento gestarent. Nec mirum quod illic ipsi qui suscepti sunt, modo angeli, modo Dominus [Z., dominationes] vocantur, quia angelorum vocabulo exprimuntur qui exterius ministrabant; et appellatione Do-

mini ostenditur, qui eis interius præerat, ut per hoc animam habuisse, sed cadaver fuisse intelligi debet.

Spiritualiter per hos tres viros volunt intelligi quidam Dominum nostrum, et Moysen, et Eliam. Quidam Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, sicut in sequentibus legitur: *Cum deduceret eos Abraham, unus remansit cum eo, et duo missi sunt Sodomam.* Unde per unum qui remansit [Z. addit cum eo], volunt intelligi Patrem; per duos qui missi sunt, Filium, Spiritum sanctum, qui frequenter leguntur missi a Patre.

Fervor quoque diei et cursus Abrahæ desiderium sanctorum significat qui desiderabant adventum Christi, sicut Simeon, et multi alii, de quibus Dominus apostolis ait: *Multi prophetæ et reges voluerunt videre quæ videtis*, et reliqua (Luc. x, 24). Moraliter, quid per hunc nobis cursum Abrahæ innuitur, nisi quia videlicet ut vir ac dominus domus, spiritualis noster scilicet intellectus debet in cogitatione Trinitatis claustra carnis excedere, et quasi habitationis infimæ janua exire? Cura autem carnis, ut femina, foras non appareat, et videri jactanter erubescat; ut quasi post tergum viri sub discretionem spiritus solis necessarii intenta, nequaquam sciat procaciter detegi, sed verecunde moderari. Cui tamen sæpe cum dicitur ut de se minime præsumat, et totam se in divinæ spei fiduciam transferat, despicit, et cessante studio adesse sibi vitæ subsidia posse diffidit. Unde et hæc eadem Saraa promissiones Dei audiens ridet, sed ridens corripitur, correpta autem protinus fecundatur, et quæ juventute vigens fecundari non potuit, annis fracta senilibus utero marcente [Z., marcescente] concepit. Quia cum cura carnis sui confidentiam habere desiderat, contra spem ex divina promissione accipit quod habituram se ex humana ratione dubitavit. Unde bene Isaac; id est risus, dicitur qui generatur, quia dum supernam spei fiduciam concipit, quid mens nostra aliud quam gaudium parit?

Vers. 10. — *Revertens veniam ad te tempore isto*, et cætera. Id est, revertar ad te in tempore vitæ. Quasi dixerit, humano more loquens: Si vixero, si fuerit vita comitata. Tradunt namque medici nonnulli quod cujus corpus viri secundum hoc cum jam deficit, ut cum femina provectoris ætatis, quamvis adhuc menstrua patiat, generare non possit, de juvenula potest. Et rursus mulier quæ tam provectoris ætatis est, quamvis adhuc menstrua fluant, et de seniore parere non possit, de juvene potest. Unde movet etiam quosdam quomodo cum esset Abraham prope media ætatis, secundum quam homines tunc vivebant, et postea filios de Cethura fecerit, dicatur ab Apostolo (Rom. iv, 19), *corpore emortuo*, et pro miraculo, quia genuit, prædicetur? Sed secundum hoc emortuum dixit, quod jam de provectoris ætatis muliere generare non posset. Si enim, quod ait Apostolus, corpus emortuum verbo quis promat, quia dixit emortuum, jam ergo nec

animam habuisse, sed cadaver fuisse intelligi debet.

Vers. 20-26. — *Dixitque Dominus: Clamor Soaomorum et Gomorrhæ multiplicatus est, et peccatum eorum aggravatum est nimis. Descendam, et videbo utrum clamorem qui venit ad me, opere compleverint.* Quis est clamor Sodomorum? vel quid est quod Dominus dixit, *descendam, et videbo utrum clamorem qui venit ad me, opere compleverint?* Peccatum cum voce est culpa in actione; peccatum vero etiam cum clamore est culpa cum libertate et jactantia. Quod autem dixit, *descendam et videbo*, et cætera ejusmodi, omnipotens itaque Dominus, et omnia sciens, cur ante probationem quasi dubitat, nisi ut gravitatis nobis exemplum proponat, ne mala hominum ante præsumamus credere quam probare? Et ecce per angelos ad cognoscenda mala descendit, et mox facinorosos percussit, atque ille patiens, ille mitis, ille de quo scriptum est: *Tu autem, Domine, cum tranquillitate judicas* (Sap. xii, 1), ille de quo rursus scriptum est: *Dominus patiens est*, cum tanto crimine involutos inveniens, quasi patientiam prætermisit, et diem extremi judicii exspectare ad vindictam noluit, sed eos igne judicii ante diem judicii prævenit! Ecce malum et quasi cum difficultate credidit, cum audit; et tunc sine tarditate percussit, cum verum cognoscendo reperit! Ut nobis videlicet daret exemplum, quia majora crimina et tarde credenda sunt cum audiuntur, et citius punienda cum veraciter agnoscuntur.

Vers. 27. — *Dixitque Abraham: Quia semel capsi, loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis et cinis*, et reliqua usquequo ait: *non delebo propter decem.* Quare Abraham se pulverem dixit esse et cinerem, dum tantas promissiones accepit a Deo? Sublimitatem promissionum humilitatis temperavit subjectione. Aperte enim intelligitur in quo loco se posnerat, qui pulverem se esse ac cinerem etiam dum cum Deo loqueretur, æstimabat. Si igitur se ita despicit, qui usque ad honorem divinæ colloctionis ascendit, sollicita intentione pensandum est qua poena illi feriendi sint, qui ad summam non proficiunt, et tamen de minimis extolluntur.

Quæri solet utrum quod de Sodomis dixit Deus, non se perdere locum, si invenirentur illic vel decem justi, speciali quadam sententia de illa civitate, an de omnibus intelligendum sit generaliter parcere Deum loco in quocumque vel decem justi fuerint? Non est necesse ut hoc de omni loco accipere compellamur. Verumtamen de Sodomis potuit sic dici; quia sciebat Deus ibi non esse vel decem, et ideo sic respondebatur Abrahæ, ut significaretur, nec tot ibi posse inveniri, ad exaggerationem iniquitatis illorum [Z., inveniri ad excusationem iniquitatis illorum]. Sed sciendum est quia, quantum ad allegoriam pertinet, per quinquaginta significantur poenitentes, per quinque quadraginta hi qui per quatuor Evangelia gradiuntur, et per quinque sensus corporis abstinent se a malo et faciunt bonum. Per viginti vero, qui utriusque Testamenti

scientiam atque observantiam habent. Per triginta quoque illi designantur qui in fide consistunt sanctæ Trinitatis vel in spe futuræ beatitudinis. In denario autem numero, qui sub mysterio sanctæ crucis se humiliter subdunt, et in dilectione Dei et proximi, quæ in Decalogo continetur, perfecti reperiuntur. Sequitur :

CAPUT XIX.

VERS. 1, 2. — *Venerunt duo angeli Sodomam vespere, sedente Lot in foribus civitatis, et cætera. Quare Abraham in tribus viris, si Deum intellexit, vel angelos, et iterum Lot in duobus eos humano cibo vesci putabat? Fortasse prius esse homines arbitrati sunt; in quibus Deum loqui intellexerunt, quibusdam divinæ majestatis existentibus et apparentibus signis, postea fuisse angelos cognoverunt, cum eis videntibus in cælum essent.*

VERS. 3-7. — *Compulit illos oppido ut diverterent ad eum. et reliqua usque: vallaverunt domum a puero usque ad senem. Hinc considerandum est quanta sit virtus hospitalitatis. Ideo angeli quasi hospites coacti domum Lot introisse dicuntur, ut tentata esset charitas Lot, probata et remunerata, ut ostenderetur quantum esset hospitalitatis bonum. Hospitalem vero domum angeli ingressi sunt ad liberandum hospitem suum. Clausas etiam domus hospitibus ignis ingressus est ad perdendos peccatores in eis. Idcirco hospites non sunt evitandi, sed ultro invitandi. Bene enim senes cum pueris cucurrerunt ad scelus, quia scriptum proverbium est: *Adolescens juxta vias suas, etiam cum senuerit, non recedet ab eis (Prov. XII, 6).**

VERS. 8-9. — *Habeo duas filias quæ necdum cognoverunt virum; educam eas ad vos, et abutimini eis, et cætera. Quomodo Lot justus dicatur, si filias suas ad tam nefas scelus tradere voluit, nisi quia scelestius ad comparisonem judicavit peccatum quod agitur contra naturam quam quod admittitur naturaliter?*

VERS. 10-18. — *Clauseruntque ostium viri, et eos qui erant foris percusserunt cæcitate, etc.*

Græci habent, *aorosia* [aorasia], quod magis dici potest, *avidentia*, quæ faciat non videre, non omnia, sed quod opus non est. Hac enim aorosia et illi percussi sunt, qui quærebant Eliseum. Moraliter vero, quid est quod, malis adversantibus, intra domum Lot reducitur et munitur, nisi quod justus quisque, dum pravorum insidias sustinet, ad mentem revertitur et imperterritus manet? Sodomitæ autem viri in domo Lot invenire ostium nequeunt, quia corruptores mentium contra vitam justi nullum accusationis aditum deprehendunt. Percussi enim cæcitate quasi domum circumeunt, qui invidentes facta dictaque perscrutantur. Sed quia eis de vita justi fortis undique ac laudabilis actio obviat, errantes nil aliud quam parietem palpant.

VERS. 19-25. — *Dixitque Lot ad eos: Nec possum in monte salvari, ne forte apprehendat me malum et moriar. Est civitas hæc, ad quam possum fugere parva, et salvabor in ea, et reliqua usquequo, pluit Dominus*

super Sodomam et Gomorrhæam sulphur et ignem de cælo a Domino, et subvertit omnem regionem. Quæritur quare Lot, cum jussus esset ad montem fugere, Segor prætulit, ut ibi salvaretur, et rursus de Segor ad montem migrasse? Tradunt Hebræi quod Segor, frequenter terræmotu subruta, Bale primum et postea Sallisa appellata sit, timuitque Lot dicens: Si cum cæteræ adhuc urbes starent, ista sæpe subversa est, quanto magis nunc in communi ruina non poterit liberari! Et hanc occasionem infidelitatis etiam in filias coitus dedisse principium. Qui enim cæteras viderat subrui civitates, et hanc stare, sequæ Dei auxilio abreptum [Z., subreptum], utique de eo quod sibi concessum audierat, ambigere non debuit. Si judicium Dei justum est, quare infantes in Sodomis simul cum parentibus cremati sunt? Ut nimis impium facinus Sodomitarum possit adverti. Peccatum enim eorum advenit usque ad necem filiorum, ne de origine illorum signum aliquod remaneret. Nonne provisum est illis, ne diu viventes exempla sequerentur patrum, et levius in futuro cruciarentur, vel omnino non, in aliena causa occisi? Parentes enim tam pro se quam pro eis rei sunt. Ergo mors filiorum crimen est parentum, et ideo futuri sunt accusatores parentum. Est qualecunque beneficium, reum non esse, qui gloriosus non est. Prodest pauperem non esse, qui rex esse non potest.

Moraliter ardentem Sodomam fugere est illicita carnis incendia declinare. Altitudo vero montium est munditia continentium. Vel certe quasi in monte sunt, qui etiam carnali copulæ inhærent, sed tamen extra suscipiendæ prolis admisionem debitam nulla carnis voluptate solvuntur. In monte quippe stare est fructum propaginis in carne non quærere; in monte stare est carnaliter non adhærere. Sed quia multi sunt qui scelera quidem carnis deserunt, nec tamen in conjugio positi usus solummodo debiti jura conservent, exiit quidem Lot Sodoma, sed tamen mox ad montana non pervenit, quia jam damnabilis vita relinquitur, sed adhuc celsitudo conjugalis continentia subtiliter non tenetur. Est vero in medio Segor civitas, quæ fugientem salvet et infirmum; quia videlicet cum sibi per incontinentiam miscentur conjuges, et lapsus scelerum fugiunt, et tamen venia salvantur. Quasi parvam quippe civitatem inveniunt, in qua ab ignibus defendantur; quia conjugalis hæc vita non quidem in virtutibus mira est, sed tamen a suppliciis segura. Unde idem Lot ad angelum dicit: *Est civitas hæc juxta ad quam possum fugere, parva, et salvabor in ea. Nunquid non modica est, et vivet in ea anima mea? Juxta igitur dicitur, et tamen ad salutem tuta perhibetur; quia conjugalis vita nec a mundo longe divisa est, nec tamen a gaudio salutis aliena. Sed tunc in actione hac vitam suam conjuges quasi in parva civitate custodiunt, quando pro se assiduis deprecationibus intercedunt. Unde et recte per angelum ad eundem Lot dicitur: *Ecce etiam in hoc suscepti preces tuas, ut non subvertam urbem pro qua locutus es. Quia vi-**

delicet cum Deo deprecatio funditur, nequaquam talis conjugii vita damnatur. De qua precatone quæque Paulus admonet, dicens: *Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi* (1 Cor. vii, 5). Quid in sulphure nisi fetor carnis, et quid per ignem nisi ardor desiderii carnalis exprimitur? Cum ergo habitantium Sodomis vel Gomorrhæ carnis scelera punire Dominus decrevisset, in ipsa qualitate ultionis notavit maculam criminis. Sulphur quippe fetorem habet, et ignis ardorem. Qui itaque perversa desideria et carnis fetore arserant [Z., fetori adhæserant], dignum fuit ut simul sulphure perirent, quatenus ex justa pœna discerent ex injusto desiderio quod fecissent.

Quare diebus Noe peccatum mundi aqua ulciscitur, hoc vero Sodomitarum igne punitur? Quia illud naturale libidinis cum feminis fuit peccatum, quasi leviori elemento damnatur; hoc vero contra naturam cum viris libidinis peccatum acrioris elementi vindicatur incendio, et illic terra [Z., illic vero ter.] aquis abluta revirescit, hic flammis cremata, æterna sterilitate arescit.

Quæritur, de cœlo quare vindicta esset super habitatores impios civitatum illarum? Quia clamor peccantium in cœlum ascendisse dicitur, idcirco de cœlo puniendi erant. Cur sulphureo igne puniebantur? Ut putidissimus libidinis ardor putidissimo flammarum ardore puniretur.

VERS. 26-29. — *Respiciensque uxor ejus post se versa est in statuam salis.* Cur autem uxor Lot in statuam salis versa est? Ad condimentum fidelium, quia punitio impii eruditio est justi.

VERS. 30. — *Ascenditque Lot de Segor, et mansit in monte, dux quoque filiarum cum eo. Timuerat manere in Segor, usquequo ait, conceperunt ergo duas filiarum Lot de patre suo.* Quo enim consilio filiarum Lot, dum [Z., om. dum] concubitum patris petierunt, vel ab incestu purgari possunt, dum hoc scientes fecerunt, ille vero quasi nesciens? Videtur [Z., dicunt] namque filias Lot didicisse quædam de consummatione mundi, quæ immineret per ignem, sed tanquam [Z., nec tamen] puellæ intelligere perfecte quæ didicerant, nescierunt quod Sodomitis igne vastatis multum adhuc spatium integrum resideret in mundo. Suspictæ sunt tale aliquid factum quale in temporibus audierant Noe, et ob reparandam mortalium posteritatem solas se esse cum parente servatas. Recuperandi igitur, humani generis desiderium sumunt, atque restaurandi sæculi ex sese dandum opinantur exordium; et quamvis grande eis crimen videretur furari concubitum patris, gravior tamen eis videbatur impietas, si humanæ, ut putabant, posteritatis spem servata castitate delerent. Propter hoc ergo consilium inveniunt, minori, ut arbitror, culpa, [Z., addit argumentoque majore] patris castitatem vel rigorem vino molliunt, et resolvunt, singulis ingressæ noctibus, singulæ suscipiunt ab ignorante conceptum; ultra non repetunt [Z., nec ultra rep.] nec requirunt. Ubi hic libidinis culpa? Ubi incestu crimen arguitur?

Quomodo dabitur vitio, quod non iteratur in facto? si Lot quasi incestus in hoc facto culpandus est, an non culpandus est quidem in hoc facto Lot, quantum ebrietatis ignorantia meretur? Nam et hanc lex æterna condemnat, quæ cibum et potum non nisi ad salutem corporis sumere mandat. Et hic diligentius intendendum est quantum sit ebrietatis malum, et valde timendum illis quibus hoc malum in usu est non in crimine. Ebrietas decipit, quem Sodoma non deceptit. Uritur ille flammis mulierum, quem sulphurea flamma non ussit. Erat ergo Lot arte, non voluntate deceptus. Ideo medius quidem inter peccatores et justos, quippe qui ex Abrahæ quidem cognatione descenderat, in Sodomis tamen habitaverat. Nam et hoc, quod evadit ex Sodomis, sicut Scriptura indicat, magis ad honorem Abrahæ quam ad meritum pertinet Lot.

Fugit itaque Lot a Sodoma, etc. Lot itaque figuram habuisse legis, hujus uxorem illum populum ponimus, qui de Ægypto profectus, et de mari Rubro ac persecutione Pharaonis, tanquam de Sodomiticis ignibus, liberatus, rursus carnes et ollas Ægypti, et cepas cucumerosque desiderans retro respexit, et cecidit in deserto, factusque est etiam concupiscentiæ memoria in eremo. Ibi ergo lex primum illum populum tanquam Lot retro respicientem perdidit, ac reliquit uxorem. Inde veniens Lot habitat in Segor, de qua dicit: *Civitas hæc parva, et salvabo animam meam in ipsa.* Ergo quantum ad legem pertinet, civitas pusilla et non pusilla dicitur. Civitas enim a conversatione multorum est dicta pro eo quod plurimorum in unum contineat vitas. Et ergo qui secundum litteram legis vivunt, parvam habent conversationem. Nihil enim grande est sabata et neomenias, circumcisionem carnis et ciborum distinctiones observare carnaliter, spiritualiter vero intelligentibus non est pusilla, sed magna.

Ascendit ergo Lot post hæc in montem, et habitabat in spelunca, ipse et duæ filiarum ejus. Et lex ascendisse putanda est, quod ei per Hierusalem templum constructum accessit ornatus, cum facta est quidem domus Dei domus orationis; mali autem habitatores fecerunt eam speluncam latronum. Duas filias Lot evidenter propheta describit dicens Oollam et Oolibam duas sorores esse, et esse quidem Oollam Judam, et Oolibam esse Samariam (Ezech. iv, 4). Istæ sapientes patrem, et somnum ei inducentes [Z., patrique som. induc.], id est, tegentes et obruentes ejus spiritalem sensum, solam ex eo carnis intelligentiam trahunt, et inde concipiunt, inde generant filios tales quos nec sentit nec agnoscit pater. Talis quoque posteritas non intret in Ecclesiam Dei. *Ammonitæ, inquit, et Moabitæ non introibunt in Ecclesiam Domini [usque in tertiam et quartam progeniem et usque in sæculum (Lev. xxiii, 3), designans quod carnalis generatio legis non intret in Ecclesiam Christi [Z., Dei], nec per tertiam generationem per Trinitatem, nec per quartam per Evangelium, nec in sæculum.*

Moraliter vero Lot significat rationabilem sensum, A et virilem animum eorum qui arcem contemplationis arripere conantur: uxor autem, quæ retro respicit, carnem concupiscantiis deditam; duæ filiæ ejus, duo principalia vitia, superbiam videlicet et vanam gloriam. Observandum est autem forte cum quis effugerit flammam mundi, et incendia carnis evaserit, etiam cum parvam Segor, id est actualem vitam, quæ est civilis, supergressus fuerit, et ad altitudinem scientiæ et contemplationis velut ad montem ascenderit, ne insidiantur ei duæ filiæ, superbia scilicet et vana gloria; quæ idcirco filiæ dicuntur quia non extrinsecus, sed de nobis oriuntur, et in spelunca pectoris insidiantur, ut de nobis dormientibus, neque sentientibus, generare possint filios, sensus utique et aetus reprobos. Sunt enim nonnulli qui B arcem contemplationis arripiunt; sed dum has secum duas filias ducunt, quodammodo inebriantur ab eis; quia ita mente alienantur a Deo, ut quoscunque filios genuerint, id est, quæcumque opera exercuerint, non per ea in Ecclesiam Domini intrant, sicut Moabitæ et Ammonitæ videlicet neque per tertiam, neque per quartam generationem; quia non eis proderit notitia Trinitatis neque intelligentia evangelicæ prædicationis. Sequitur:

CAPUT XX.

VERS. 1. — *Profectus inde Abraham in terram australem habitavit inter Cades et Sur, et peregrinatus est in Geraris.* Cades solitudo est ubi fons iudicii est, et Cades Barne in deserto, quæ coniungitur civitati C Petræ in Arabia, ubi occubuit Maria, et Moyses rupe percussa aquam sitienti populo dedit. Monstratur ibidem usque ad præsens, ut beatus Hieronymus ait, sepulcrum Mariæ sororis Aaron. Sed et principes Amalech et Codor Lahomor ibi cæsi sunt, et interpretatur *sancta* vel *sanctificans*, et dicta est fons iudicii per anticipationem, sicut supra descripsimus, quia postea sic vocatus est locus ille ubi Moyses iudicavit populum Domini. *Sur* vero solitudo similiter est. *Geraris* vero, sive *Gerara*, ut alibi reperi, ex cuius nomine Gerantia vocatur regio trans Daroma (erat enim olim terminus Chananeorum ad australem plagam), est civitas metropolis Palæstinæ, et fuit Scriptura hic testante inter Cades et Sur, hoc est inter duas solitudines, quarum una Ægypto jungitur, ad quam populus trans fretum Rubri maris pervenit; altera vero Cades usque ad Saracenorum eremum extenditur, ibique peregrinatus est Abraham.

VERS. 2-11. — *Dixitque de Saraa uxore sua; Soror mea est. Misit ergo Abimelech, rex Geraræ, et tulit eam, et reliqua usquequo ait: quid fecisti nobis? quid peccavimus in te, quia induxisti super me et super regnum meum peccatum grande? Cur Abraham sororem suam secundo esse dixit? Quia ex priori Pharaonis correptione certus de Dei defensione, quod violari non potuit, incertus de sua vita, an illorum evaderet manus. Et miranda est Saraæ pulchritudi-*

nis forma, quæ in tanta ætate tantum amari poterat, ut vir suus propter ejus pulchritudinem se periclitari metuebat.

Cur dicit Deus ad Abimelech: *Peperci tibi, ut non peccares in me?* ut adverteretur in Deum peccari quando talia committuntur quæ putant homines leviter habenda tanquam in carne peccata. Cur non mox Abimelech mortuus est, dum dixit ei Deus: *Ecce tu morieris?* Utique Deus prædixit quod sine dubio futurum fuisset, si in hac admonitione a peccato abstinendo non caveretur.

VERS. 12-15. — *Respondit Abraham: Alias autem vere soror mea est, filia patris mei, et non filia matris meæ.* Pater enim, ut nonnulli volunt, pro fratre ponitur, Thara itaque genuit Abraham, et Aran, cuius filia exstitit, Scriptura teste, Saraa. Et ideo dixit, sororem suam esse, sive quia de semine su patris procreando per filium nata est Saraa, et consuetudo est etiam Scripturarum consobrinus fratres appellari, similiter et sorores. Propterea non immerito ait: *Alias soror mea est.* Et quia fuerunt Abraham et Aran de uno patre, et non de una matre, idcirco subjunxit, *filia patris mei, et non filia matris meæ.*

VERS. 16 seq. — *Saraæ autem dixit Abimelech: Ecce mille argenteos dedi fratri tuo; hoc erit tibi in velamen oculorum ad omnes qui tecum sunt, et reliqua.* Bene ait: *Hoc erit tibi in velamen oculorum*, id est, in verecundia vel in confusione vultus, ad omnes qui tecum sunt. Confusio namque esse poterat tantæ mulieris a viro suo fuisse sublatam. *Et quocunque perrexeris, memento te deprehensam, subaudi, a me, et subtractam a fratre tuo.* Ecce historialiter. Cæterum, spiritualiter, Abimelech, qui interpretatur *pater meus rex*, significat sapientes istius mundi, vel regnum terrenum, qui per humanam sapientiam, in quantum eis attributum fuit, cognoverunt Deum Patrem esse ac regem totius creaturæ. Saraa significat Ecclesiam. Abraham quippe, unigenitum Filium Patris, qui frater fieri dignatus est per gratiam. Milenarius autem numerus, perfectionem [Z., persecutionem] fidei sapientium. Argentum vero, scientiam Scripturarum, per quam cognoverunt quod Saraa uxor esset Abraham, id est Ecclesia Domino copulata per fidem. Ait enim: *Ecce mille argenteos dedi fratri tuo, qui Filius Dei est per naturam, cujus tu soror es per gratiam.* Congruè dixit, *fratri tuo*, quia sapientes perfectionem suæ fidei velut mille argenteos Domino dederunt, per cognitionem sacrarum videlicet Scripturarum. *In velamento*, inquit, *oculorum tuorum*, id est in protectionem per sanctos videlicet doctores. *Qui ex me*, ac si dixisset aperte, ad fidem transierunt ad te. Ipsi namque sunt usque hodie in protectionem sanctæ Dei Ecclesiæ, maxime qui ex humana sapientia ac sublimitate prodierunt. *Mementoque te esse deprehensam.* Deprehensam se meminit, quia prius Ecclesia persecuta est, sed intacta permansit. De Abimelech quoque rege Philistinorum moraliter possumus intelligere quod Saraam voluerit

accipere uxorem. Et quomodo Abraham illam sororem suam esse dixerit, vel quod compecuerit Deus Abimelech propter illam. Puto ergo quod Saraa, quæ interpretatur *princeps*, significet virtutem animi. Hæc vero virtus conjuncta est viro sapienti. Denique Dominus dicit: *Quæcunque dixerit tibi, audi vocem illius in omnibus in quibus consilium dederit tibi.* Non vult ergo Abraham virtutem uxorem suam dici; donec [Z., dum enim] enim virtus cum aliis participari non potest, ne uxor appellari valet. Cum vero ad perfectum venerimus, ut simus idonei et alios docere, non jam virtutem et uxorem intra gremium concludamus, sed ut sororem etiam aliis volentibus copulemus. Unde scriptum est: *Dic sapientiam sororem tuam esse (Prov. vii, 4).* Secundum hoc igitur Abraham Saraam sororem suam esse dicebat. Voluit ergo et Pharao aliquando habere Saraam non in corde mundo. Sed virtus nisi cum cordis munditia non potest convenire. Longe autem (aliter) agit Abimelech iste quam Pharao. Unde videtur mihi Abimelech iste formam teneat studiosorum et sapientium mundi, qui philosophiæ operam dantes, licet non integram et perfectam regulam pietatis attigerint, senserunt tamen Deum et regem omnium. Isti ergo, quantum ad moralem philosophiam spectat, etiam purificati cordis operam dedisse comprobantur; sed hanc non permisit Deus illos contingere. Hæc enim gratia non per Abraham, sed per Christum tradi gentibus parabat. Sanat autem Deus Abimelech, et uxorem illius, et ancillas, quas putamus naturalem philosophiam diversa et varia sectationum commenta. Interea Abraham impertiri cupit donum [Z., domum] cum gentibus divinæ virtutis. Sed nondum est tempus a priori populo transire ad gentes gratiam Dei. Secundum hanc ergo allegoriam Pharao, qui interpretatur *exterminator*, Saraam, id est virtutem, accipere non potuit. Manet ergo apud Abraham virtus, manet in circumcissione, donec tempus veniat ut in Christo Jesu perfecta virtus ad Ecclesiam gentium transiret. Tunc domus Abimelech et ancilla illius pariunt Ecclesiæ filios. Hoc enim tempus, quo sterilis parit, et orante Abraham, hoc est populo, per patriarchas, et prophetas prophetantes. Unde et illic dicitur: *Redde viro suo uxorem, quia propheta est, et orabit pro te, et vives.* Postea intulit, *orante autem Abraham sanavit Deus Abimelech, et reliqua.*

CAPUT XXI.

VERS. 8. — *Fecitque Abraham grande convivium in die ablactationis filii sui.* Quare in die ablactationis Isaac, et non in die nativitatis vel circumcissionis fecit convivium grande? Ut adverteretur quod nisi ad aliquam spiritalem significationem referatur, nulla solutio quæstionis est. Fecit itaque pater excelsus convivium cum a lacte depellitur Isaac, et fit lætitia magna, quia summo doctore de his fit gaudium, qui jam lacte non indigent, sed cibo spiritali, qui possibilitate sumendi exercitatos habent sensus, et discretionem boni et mali; de quibus dicit Isaias:

In foramine aspidis, et in caverna reguli mittet manum suam, qui ablactatus est lacte (Isa. xi, 9). Super his autem convivium non potest agi lætitiæ, de quibus dicit Apostolus: *Lac vobis votum dedi, non escam (I Cor. iii, 2).*

Sed requirendum videtur juxta historiam, post quot annos pueri ablactari soleant. Inter Hebræos autem varia opinio est, asserentibus aliis quanto anno, aliis duodecimo ablactationis tempus impleri, quod apud nos non ita teneri videtur, sed aut tertio, quartove, aliquando autem quinto anno ablactatur. Sequitur:

VERS. 9-13. — *Cum vidisset Saraa filium Ægyptiæ Agar ludentem cum Isaac, dicit ad Abraham: Ejice ancillam hanc, et filium ejus, et reliqua usque: quia in Isaac vocabitur tibi semen. Sed et filium ancillæ faciam in gentem magnam.* Quod duobus modis intelligi potest, hoc est: sive quod populus Judæorum copiosus esset in sæculo regnaturus, sive quia cælestis regni gloriam consecuturi essent qui ex eis credidissent in Christum. Sed libet notare in quo ludo arguit Saraa Ismaël, filium Agar. Duplíciter itaque hoc ab Hebræis exprimitur. Sive quod idolothytum fecit juxta illud quod alibi scriptum est: *Sedit populus comedere et bibere, et surrexerunt ludere (Exod. xxxii, 6).* Sive quod adversum Isaac quasi majoris ætatis loco sibi et ludo primogeniti vindicaret. Quod quidem Saraa audiens non tulit. Et hoc ex ipsius approbatur sermone dicentis: *Ejice ancillam hanc cum filio suo, etc.*

C VERS. 14-20. — *Surrexit itaque Abraham mane, et tollens panem et utrem aquæ, imposuit in scapula ejus, et reliqua.* Si tredecim annorum erat Ismael quando natus est Isaac, adjunctisque ætate ablactationis annis, quomodo convenit tantæ ætatis adolescentem matris sedisse cervicibus dum dicitur: *Sumpsit Abraham panes et utrem aquæ, et dedit Agar ponens super humerum ejus, et parvulum, et dimisit eam?* Omnis igitur filius secundum idioma linguæ Hebræorum ad comparisonem parentum infans vocatur et parvulum. Et est sensus: posuit ergo Abraham panes et utrem super humerum Agar, et hoc facto dedit puerum matri, hoc est, in manum ejus eum tradidit, commendavit, et ita emisit e domo; quod in sequentibus declaratur, dum dicitur: *Surge, tolle puerum, et tene manum ejus, non ut eum de terra velut jacentem tolleret, sed quasi comitem manu teneret.* Quod autem manu parentis tenetur, sollicitus monstratur affectus.

Quid est quod dicitur matrem flevisse, et Deum vocem pueri exaudisse? Quia mater non suam mortem, sed filii deplorabat, pepercitque Deus puero suo, pro quo fuerat fetus matris.

Quomodo ad [Z., quom. autem ad, etc.] putem Juramenti agrum plantaverat Abraham, si in terra illa, quemadmodum Stephanus dicit, non acceperat hæreditatem nec spatium pedis? Ea est intelligenda hæreditas quam Deus munere suo fuerat daturus gratuito, non in ista quæ pretio emptæ est. Intelligi-

tur autem spatium circa puteum ad illud emptio-
nis pactum pertinere in quo fuerant agnæ septem
datæ, quando Abimelech et Abraham sibi etiam ju-
raverunt.

VERS. 21. — *Habitavitque in deserto Pharan.* Pha-
ran nunc oppidum [Z., Faron oppidum, etc.] trans
Arabiam junctum Saracenis, qui in solitudine vagi
errant. Per hoc transierunt filii Israel, cum de
monte Sina castra movissent. Est autem trans Ara-
biam, ut diximus, contra australem plagam, et distat
ab Ælia contra orientem itinere dierum trium. Ibi
habitasse Ismaelem dicitur, unde et Ismaelitæ, qui
nunc Saraceni dicuntur.

VERS. 22-34. — *Eodem tempore dixit Abimelech,*
et Fichol princeps exercitus ejus, ad Abraham : Do-
minus tecum est in universis quæ agis. Jura ergo per
Dominum, ne noceas mihi, et posteris meis, et reliqua,
usquequo legitur : tentavit Deus Abraham. Per
Abimelech regnum vel sapientes hujus mundi, per
Fichol philosophi istius sæculi [intelliguntur]. Unde
bene Abimelech *pater meus rex*, Fichol autem in-
terpretatur *os omnium*, propter rationalem intelligen-
tiam, quæ logica dicitur, quæ Deum Patrem omnium
confitetur, ut est Abimelech; et propter moralem,
quæ ethica nominatur, quæ in ore est omnium et ad
omnes pertinet, et pro communium similitudine
præceptorum in omnium ore versatur, quam desi-
gnavit iste Fichol. Hi enim veniunt ad Abraham,
quia regnum, vel sapientes, seu philosophi istius
sæculi per humanam intelligentiam venerunt ad
Christum, intelligentes in signis et miraculis Deum
esse cum illo in universis quæ ageret. Unde est illud :
Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi (II
Cor. v, 19). Ait quidem : *Jura ergo per Deum ne*
noceas, eo quod tandiu permansi in ignorantia atque
in infidelitate; et *posteris meis*, permansuris in hu-
mana sapientia; *stirpique meæ*, meditantibus hanc intel-
ligentiam. *Sed juxta misericordiam quam feci tibi*,
id est corpori tuo, quod est Ecclesia, *facies mihi, et*
terræ in qua versatus es advena; ut est illud : *Vulpes*
foveas habent, et volucres cæli nidos, filius autem
hominis non habet ubi caput suum reclinet (Luc.
ix, 58).

Dixitque Abraham : Ego jurabo; juxta illud : *Qui*
crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit (Matth. xvi,
16). — *Et increpavit Abimelech propter puteum aquæ,*
quem vi abstulerant servi illius; quia multos ex cre-
dentibus coegerunt ad idola declinare.

Responditque Abimelech : Nescivi quis fecerit hanc
rem. Sed et tu non indicasti mihi. Subaudi, neque per
legem, neque per prophetas.

Tulit itaque Abraham oves, videlicet simplices, et
boves, scilicet doctores, et dedit Abimelech, id est
sequentibus hujus mundi. Percusseruntque ambo
sedus

Et statuit Abraham septem agnas gregis seorsum,
et reliqua. Per septem agnas significantur apostoli,
septiformis Spiritus sancti gratia repleti. Sed ideo
agnæ dicuntur quia membra Christi pariunt, quos

A Abimelech, id est regnum, vel sapientia hujus mundi
suscepit, testimonium perhibentes quia profunditas
sanctarum Scripturarum, sive gratia baptismatis,
quæ significatur per puteum, ad Abraham, id est
ad Dominum Jesum Christum, pertinent specia-
liter.

Idcirco vocatus est locus ille Bersabee, quia ibi
uterque juravit. Duplex autem [est] causa cur ita
appellatus sit, sive quia septem agnas Abimelech de
manu Abraham acceperit : septem enim dicuntur Sa-
bee; sive quod ibi juraverint, quia et juramentum
Sabee similiter appellatur. Quod si ante hanc causam
supra nomen legitimus, sciamus per anticipatio-
nem dictum esse, sicut et Bethel et Galgala, quæ
utique usque ad tempus quo [Z., quod] ita appellatae
sint, aliter vocabantur. Notandum autem, et ex
prioribus et ex præsentis loco, quod Isaac non sit
natus ad quercum Mambre, sed in Geraris, ubi et
Bersabee usque hodie oppidum est. Quæ provincia
ante non grande tempus ex divisione præsidum Pa-
læstinæ [Petr., Palæstina] *Salutaris* est dicta. Hujus
rei Scriptura testis est, quæ ait : *Et habitavit Abra-*
ham in terra Philistinorum.

Abraham vero plantavit nemus in Bersabee, et reli-
qua. Nemus arbores sunt umbrosæ et infructuosæ.
Habent enim lata et amœna folia, et significat eos
quos elegit Dominus ex gentibus, qui erant libera-
libus artibus instructi, et quasi per hoc videbantur
magni et dilatati, et tamen sine fructu spiritualis in-
telligentiæ; quos Abraham, scilicet Dominus ac Re-
demptor noster in Bersabee plantavit, id est sacræ
Scripturæ inseruit, per quorum eloquentiæ fecundi-
tatem [Z., facunditatem] eam in superficie verborum
adornavit.

CAPUT XXII.

VERS. 1. — *Tentavit Deus Abraham, et dixit ad*
eum, et reliqua, usquequo dicitur, appellavitque no-
men loci illius : Dominus videt.

Quæri solet quomodo verum sit quod Abraham
Deus tentare dicitur; cum Jacobus dicat : *Deus nem-*
inem tentat? (Jac. i, 13.) Nisi quia locutione Scri-
pturarum solet dici tentare pro eo quod est *probat*.
Tentatio vero illa de qua Jacobus dicit, non intel-
ligitur nisi qua quisque peccato implicatur. Unde
Apostolus dicit : *Ne forte tentaverit vos is qui tentat*
(I Thess. iii, 5). Nam et alibi scriptum est : *Tentat*
vos Dominus, ut sciat si diligatis eum (Lev. xiii, 3).
Etiam hoc genere loquendi, *ut sciat*, dictum est, ac
si diceretur, ut scire vos faciat; quoniam vires di-
lectionis suæ hominem latent, nisi experimento
etiam eidem innotescant. Igitur Abraham tentatus
est ut probaretur, justificaretur, coronaretur; ut et
ejus obedientia tali probata examine posteris inno-
tesceret.

VERS. 2. — *Quod autem dicit, super unum mon-*
tium quem monstravero tibi, aiunt Hebræi hunc
montem esse in quo postea templum conditum est
in area Ornam Jebusæi, sicut et in Paralipomenon
scriptum est : Et cæperunt ædificare templum in

monte *Moria* (II Par. III, 6). Qui ideo *illuminans* interpretatur et *lucens*, quia ibi est *dabir*, hoc est, oraculum Dei.

VERS. 4. — *Itinere dierum trium*, etc. Notandum quod de Geraris usque ad montem *Moria*, id est ædem [*Petr.*, sedem] templi, iter dierum trium sit, et consequenter illuc die tertio pervenisse dicatur. Male igitur quidam Abraham putant illo tempore ad quercum habitasse Mambre, cum inde usque ad montem *Moria* vix unius diei iter plenum sit. Quæritur etiam cur in tentatione Abraham dicit Deus: *Tolle filium tuum, quem diligis, Isaac?* nisi ut charitatis admonitione, et nominis recordatione, tentationis pondus accumularetur, et paternus affectus torqueretur ex memoria professionis, dum ante Deus dixit ad eum: *In Isaac vocabitur tibi semen*. Quasi si ille occideretur, tota spes promissionis frustraretur. Et cur non statim licuit ei occidere filium, sed triduana itineris mora eum immolaturus secum duci iussus est? Quatenus longitudine temporis tentationis quoque augetur incrementum. Nam per triduum iter protenditur, et per totum triduum crescentibus curis paterna viscera cruciantur, ut omni hoc spatio tam prolixo intueretur filium pater, cibum cum eo sumeret, tot noctibus puer penderet in amplexibus patris, inhæreret pectori, cubitaret in gremio, quatenus per singula momenta in paterno affectu dolor occidendi filii accumularetur.

VERS. 5-14. — Si Abraham indubitanter firmo animo cogitabat mactare puerum Domino in holocaustum, quid est quod dixit pueris suis: *Vos expectate hic. Ego et puer, cum adoraverimus, revertetur ad vos?* Igitur et indubitanter animo mactare eum credebat, ideo utrumque laudis est et in constantia offerendi, et in confidere [*Petr.*, in fœdere] suscitandi. Sciebat certissime Deum fallere non posse, et licet puer occideretur, promissionem tamen Dei salvam permanere. Unde et Paulus apostolus per Spiritum sanctum didicerat quid animi habuisset Abraham intra se, dum fidem ejus laudat, dixit: *Fide Abraham non hæsitavit, cum unicum offerret, in quo acceperat repromissiones quia a mortuis eum resuscitare potest Deus* (Rom. IV, 20).

Unde aries iste qui pro Isaac immolatus est, venit? Solet quæri an de terra subito ibi creatus esset, vel aliunde ab angelo allatus? Aries iste non putativus, sed verus esse credendus est. Ideo magis a doctoribus æstimatur aliunde eum angelum attulisse quam ibi de terra post sex dierum opera Domini proceasse.

Quare appellavit Abraham nomen loci illius, *Domini videri*? Nusquam est quod Dominus non videat. Vidit pro apparuit dixit, hoc est, videri fecit, sicut ibi: *Et nunc cognovi, quia times Deum*, id est feci ut cognoscatur: eo genere locutionis dum per efficientem significatur id quod efficitur, sicut pigrum frigus dicimus, eo quod pigros facit. Illud autem quod dixit: *Unde usque hodie dicitur: Dominus in monte videbit*, exinde apud Hebræos exiit in prover-

bium, ut, si quando in angustia constituti sunt, Domini optant auxilio sublevari, dicunt: *In monte Dominus videbit*, hoc est, sicut Abraham miserebitur et nostri. Unde et signum dati arietis solent [*Petr.*, solet] etiamnum cornu clangere.

VERS. 15-19. — *Vocavit autem angelus Domini Abraham secundo de cælo dicens: Quia fecisti rem hanc, et non peperisti filio tuo unigenito propter me. Nunquid Abraham propter angelum non peperit suo filio, et non propter Deum? Aut enim angeli nomine, quo Christus significatus est, qui sine dubio Deus est, et manifeste a propheta dictus est magni consilii angelus. Aut quia Deus in angelo, et ex persona Dei angelus loquebatur, sicut in prophetis etiam solet. Nam in consequentibus hoc magis videtur apparere, ubi legitur: Et vocavit angelus Domini Abraham iterum de cælo: per memetipsum juravi, dicit Dominus. Quid est quod secundo ad Abraham eadem et non aliæ promissiones fuerunt factæ? Significat duplum semen Abraham futurum esse, unum carnale, aliud spiritale. Ideo dixit ei Dominus: Sic erit semen tuum sicut stellæ cæli, et velut arena maris. In stellis cæli spirituales, in arena carnales volens [Z., voluit] intelligi. Nam quod ait superius: Per memetipsum juravi, ait Dominus, more humano loquitur. Homines enim per majores sui jurant. Deus autem neminem sui majorem habet, et idcirco per semetipsum jurat. Sed jurare Dei est promissiones suas stabiliter firmare. Deinde quod intulit, possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, spiritualiter intelligitur. Ait enim, possidebit semen tuum, id est Christus, vel fideles quique in Ecclesia, quorum tu pater eris per fidem; portas inimicorum, id est infernalicia loca, quæ destructa fuerunt moriente Domino. Seu portas possidebit, id est peccata, per quæritur ad mortem. Ille enim veraciter possidet portas inimicorum, qui non subicitur ullis suggestionibus immundorum spirituum. At vero si quis hæc tentationem spiritualiter pleniter ediscere [Z., addiscere] voluerit, jam sæpe præfati viri libellam legere curet. Sequitur:*

VERS. 20. — *His itaque gestis nuntiatum est Abraham quod Melcha quoque genuisset filios Nachor, fratris suo, et reliqua. Cur enim nominavit filios Nachor, fratris Abraham? Quia de illis vel de eorum stirpe aliquid celebre postea gestum esse legitur. Igitur Chus, de cujus Job stirpe descendit, scriptum est in exordio voluminis ejus: Vir fuit in terra Chus, Job nomine. Male igitur quidam æstimant Job de gente Esau. Secundus natus de Melcha Buzi, ex cujus genere est Balaam ille, divinus, ut Hebræi tradunt, qui in libro Job dicitur Eliu; primum vir sanctus et propheta Dei, postea per inobedientiam et desiderium munerum cæcatus, dum Israel maledicere cupit, divino vocabulo nuncupatus, diciturque in eodem libro: Et iratus Heliu, filius Barachiel, Buzites, de hujus videlicet Buzi radice descendens. Camuel quoque pater est Damasci, ipsa enim vocatur Aran [Z., Aron], quæ hic pro Syria scri-*

pta et ipso nomine legitur in Isaia. Carbet quoque A quartus est, a quo Casadei, id est Chaldaei vocati sunt. Batuel, de quo Rebecca, et Laban, pater Liae et Rachel.

CAPUT XXIII.

VERS. 1. — *Vixit autem Saraa centum viginti septem annis, et mortua est in civitate Arbee, quae est Hebron, ipsa est Mambre. Queritur cur una civitas tribus appellata est nominibus; Hebron proprium et antiquum est nomen, et a gigantibus quondam condita est. Sed nonnulli Chebron per c et h aspirationem, sicut cherubim legendum putant, non per solum c. Lege interpretationes Hebraicorum nominum beati Hieronymi, et ita reperies quia per chi Graecam scribuntur. Est autem haec civitas in campo latitudinis sito ab Aelia, id est Hierosolymis, viginti duobus millibus separata. Arbee vero, quod in quibusdam codicibus Arboc, sive Arbec corrupte legitur, a numero, id est quatuor, nomen habet, videlicet quia ibi quatuor patriarchae sepulti sunt. Adam magnus, et humani generis pater, ut in Jesu libro apertius demonstratur, et Abraham, Isaac et Jacob. Unde, sicut quidam nostris temporibus Hierosolymis veniens, prodente Beda, moderno doctore, retulit speluncam duplicem, quam emit Abraham, uno ad orientem stadio in valle habens, ubi sepulchra praedictorum patriarcharum quadrato muro circumdantur, versis capitibus ad aquilonem, et singula singulis tecta lapidibus, instar basilicae, doliatis; trium patriarcharum candidis, Adam obscurioris et vilioris operis, qui haud longe ab illis ad borealem extremamque muri illius partem pausat. Trium quoque feminarum minores et viliores memoriae cernuntur. Mambre namque collis, mille passibus a monumentis his ad boream partem, herbosus valde et floridus, campestrum habens in vertice plantiensem, in cuius aquilonari parte quercus Abrahamae duorum hominum altitudinis truncus, aede circumdata est. Sed Mambre civitas ex quodam amicorum Abrahamae sic vocata est. Et haec est ratio quare tribus vocabulis nominatur.*

Deinde legitur qualiter Abraham emit speluncam duplicem ab Ephron Hethaero quadringentis siclis argenti probati et monetae publicae, et ibi sepulta est Saraa. Apud Hebraeos enim primum nomen Efron scribitur, secundum Efran, postquam pretio victus est, ut sepulchrum venderet, et accepit argentum, licet cogente Abraham, *vau* littera, quae apud illos pro *au* [f. o] legitur, ablata de ejus nomine est, et pro Efron appellatus est Efran: significante Scriptura non eum fuisse consummatam perfectaque virtutis, qui potuerit memorias vendere mortuorum. Sciant igitur qui sepulchra venditant, et non coguntur ut accipiant pretium sed a nolentibus quoque extorquent, immutare nomen suum, et perire quid de merito eorum, cum etiam ille reprehenditur occulte ex hoc quod invitus acceperit.

Sed sciendum est quia spelunca duplex potest

significare activam vitam et contemplativam. Abraham vero figuram gessit doctoris. Sicli namque argentei scientiam ostendunt divinarum eloquiorum, videlicet utrorumque Testamentorum. Scriptum namque est: *eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum* (Psal. xi, 7). Unde et centenarius quater ductus plenitudinem potest designare utriusque vitae, quae per scientiam divina eloquia [Z., divini eloquii] adimplendo emitur. Quae non immerito probatae monetae publicae dicitur. In moneta publica et imago regis et nomen invenitur, et significat decalogum legis, ubi et cognitio Dei et nomen divinae majestatis invenitur. Sepelivit itaque Abraham Saraam in sepulchro duplici, quia anima quae saeculo moritur ut Deo vivat, geminae vitae requie suscipitur, id est actione boni operis et contemplatione Divinitatis.

Dicamus et manifestius non nostra inserendo, sed beati papae Gregorii dicta proपालando. Ait enim idem praedicator egregius: Quid nobis per Abrahamae duplex sepulchrum inuitur, nisi quod perfectus quisque praedicator extinctam a praesentis vitae desideriis animam suam sub bonae operationis tegumine et contemplationis abscondit, ut a carnali concupiscentia sub activa contemplativaque vita quasi insensibilis lateat, quae prius mundi desideria sentiens mortaliter vivebat. Unde et per egregium praedicatorem dicitur: *Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo* (Col. iii, 3). Activa quippe vita sepulchrum est, quia a pravis operibus mortuos tegit. Sed contemplativa perfectius sepelivit, quia a cunctis mundi actionibus funditus dividit. Quisquis ergo jam in se contumelias carnis edomuit, superest ut mentem per studia sanctae operationis exerceat. Et quisquis jam mentem per sancta opera dilatat, superest ut hanc usque ad secreta intimae contemplationis extendat. Neque enim perfectus praedicator est qui vel propter contemplationis studium operanda negligit, vel propter operationis instantiam contemplanda postponit.

CAPUT XXIV.

VERS. 1. — *Erat autem Abraham senex dierumque multorum. Ut Salomon ait: Cani sunt sensus hominis, et aetas senectutis vita immaculata* (Sap. iv, 8). Et illud: *Coram cano capite surge*.

VERS. 2 seq. — *Dixitque ad servum seniore domus suae, qui praeerat omnibus quae habebat: Ponam manum tuam sub femore meo, ut adjurem te per Deum caeli et terrae, et reliqua. Quid vult Deus caeli ad femur Abrahamae, nisi ut cognoscatur sacramentum? Per femur enim genus intelligitur. Ergo quae fuit illa conjuratio, nisi quia significabatur de genere Abraham venturum Christum in carne? Tradunt Hebraei quod in sanctificatione ejus, hoc est circumcissione, juraverit. Sed melius intelligendum est jurare eum in semine Abrahamae, hoc est Christo, quia ipse Dominus Deus caeli in carne venturus est, quae de illo femore propagata est.*

Quomodo servus Abrahamæ in petitione signi augurationis vitio culpandus non est? Aliud est enim mirum aliquid petere, quod ipsum miraculum [Z., ipso miraculo] significat; aliud est etiam humanos errores superstitiosa vanitate in auspiciis, augurationibus et divinationibus observare, quæ quædam pacta sunt diabolicæ familiaritatis, et non sine grandi peccato fiunt quando fiunt. Illud igitur superius petitionis genus comprobatio et computatio fidei est ad Deum, hoc posterius infidelitatis conjunctio ad diabolum.

Quod proficiscentem Rebecca^a: *Soror nostra es, crescas in millia millium, et hæreditate obtineat semen tuum portas inimicorum suorum, num prophetæ fuerunt, quia hoc dixerunt, quod in futuro factum fuerat? Non prophetæ fuerunt, aut vanitate tam magna optaverunt; sed eos [Suppl., benedictio] quam promiserat Deus Abrahamæ, latere non potuit.*

Deinde sequitur qualiter *Isaac egressus suserat ad meditandum in agrum*. Quæ est exercitatio Isaac, qua se exercere dicitur in campo ad vesperam? Significat autem ista exercitatio orationem secundum illud quod Dominus *orabat in monte*. Etiam Isaac in typo Domini fuit.

Quæ est illa terra Austri, ubi habitabat Isaac revertente servo patris sui cum Rebecca? Terra Austri Gerara significat, unde a patre ad immolandum fuerat adductus.

Quid est theristrum quo se operavit Rebecca? Theristrum autem pallii dicitur genus etiam nunc Arabici vestimenti, quo mulieres provinciæ illius velantur.

Spiritualiter, per Abraham Deus Pater significatur; non ut Deus senescat, sed ipsa prophetia de Christo et Ecclesia quasi jam per ætates senuerat. Per Isaac vero Dominus Christus, per servum autem sermo propheticus vel apostolicus. De quo etiam dicitur: *Qui præerat omnibus bonis Domini tui*. Quia apostoli, qui præsules fuerunt omni Ecclesiæ Dei, omnibus virtutibus exstiterunt ditati. Per camelos autem significantur hi qui ex circumcissione crediderunt et doctores et adiutores apostolorum fuerunt. Qui bene decem dicuntur propter Decalogum legis, quanquam prædicatores electi ex gentibus velint quidam intelligi. Sive per camelos motus carnis intelliguntur, ut Paulus ait: *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, etc.* (Rom. vii, 23). Seu etiam senior servus imaginem habuit legis, per quam sponsa Christi Ecclesia despondebatur, quam ipsa Rebecca significabat. De qua ei dicitur: *Non accipies eam de filiabus Chananæorum*. Chananæi enim interpretantur *commotio eorum*, corda videlicet instabilem. Unde Psalmista: *Non des in commotionem pedes meos* (Psal. cxx, 3). De qua etiam subjungitur: *Sin autem noluerit sequi te, non teneberis juramento*. Hoc est quod Dominus ait: *Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam* (Matth. x, 23). Quæ mulier *vespere*, hoc est in sexta ætate, juxta fontem

(subintellige: baptismatis) inventa est ab apostolis. Et *deposuit hydriam super ulnam suam*, elatam scilicet facundiam, et inclinavit se ad humilitatem; suscepitque fidei ornamenta; accepit videlicet in aures aureas, Scripturarum quoque sensus, et clarum eloquium argenti. Secuta est servum, id est sanctos prædicatores. Ecce stylo corrente prælibavimus. Sed plenius deo papa Gregorio exponente, ut legentibus elucescat, inserere nisi sumus.

Ait enim Abraham: *Pone manum tuam sub femore meo*, et reliqua. Quid est quod Abraham puerum jubet sub femore suo manum ponere, et per cæli Dominum jurare, nisi quod illius caro per illud membrum descensura erat, qui et Abraham filius esset ex humanitate, et Dominus ex divinitate? Sic itaque dicitur puero: *Pone manum sub femore meo*, et jura per Deum cæli; ac si aperte diceretur: *Tange filium meum, et jura per Dominum meum*. Unde nec super femur, sed sub femore manum ponere jubetur, quia ex illo femore ille descendurus erat qui homo quidem, sed super omnes homines veniret. Unde dignum non fuit ut manum super femur poneret, quia nulla caro super illam carnem est quam in redemptione nostra sibi Patris Unigenitus univit.

Quid est quod Isaac dilecto filio uxor de filiabus Chananæorum duci prohibetur, nisi quod illi de quo scriptum est: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui* (Matth. iii, 17), nullæ reprobæ animæ conjunguntur? De cognatione autem uxorem filio deducere servus præcipitur, quia sola sancta electorum Ecclesia unigenito Filio copulanda erat, quam ipse Unigenitus ex prædestinatione jam et præscientia extraneam non habebit.

Quis vero est puer qui ad deducendam uxorem mittitur, nisi prophetarum ordo atque apostolorum, omniumque doctorum, qui dum verbum prædicationis bonis mentibus faciunt, ad unamquamque animam unigenito Filio conjungendam quasi provisores sunt? Qui *pergens secum de bonis omnibus domini sui detulit*; quia in his quæ de Domino loquuntur, in semetipsis virtutum divitias ostendunt, ut tanto citius ad sequendum Deum pertrahant, quanto auditoribus suis in semetipsis monstrant quæ narrant. Atque isdem puer juxta fontem stetit, atque ex præfixa sententia quæ puella eligenda esset, proposuit; quia prædicatores sancti sacri eloquii fluentia considerant, atque ex ipsis colligunt quæ vel quibus prædicationis suæ verba committant, et ex quibus auditoribus fiduciam certitudinis assumant. Potum vero petiit, quia prædicator omnis animam sui auditoris sitit. Sed Rebecca potum præbuit, quia sancta electorum Ecclesiæ prædicatorum suorum desiderio ex virtutis suæ fide satisfacit. Quia enim Deum, quem audivit, confessa est, prædicatori suo aquam refecionis obtulit ejusque animum refrigeravit.

Et notandum quod hydriam ab humero in ulnas posuit, quia illa est placita confessio quæ a bono opere procedit. Vel certe aquam præbuit, quia in eo

^a Dæst hic aliquid in utroque codice

quod credidit, vacua non remansit. Nam mox prædicare studuit quod audivit, et docendo multos ex se prædicatores protulit. Aqua quippe in hydria est scientia prædicationis in mensura, quia sancta Ecclesia studet non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem. Et hydria aquæ in ulnis est doctrina prædicationis in opere, quæ non solum ejus comitibus, sed potum etiam camelis præbet, quia verbum vitæ non solum prudentibus, sed etiam stultis prædicat, juxta Pauli vocem dicentis : *Sapientibus et insipientibus debitor sum (Rom. 1, 14)*. Vel certe aqua etiam jumentis datur quando cura carnis quomodo sit habenda, disponitur; ut ex voluptate impendi non debeat, et tamen in necessitatibus non negetur, sicut scriptum est : *Carnis curam ne feceritis in desideriis vestris (Rom. xiii, 14)*. Qui enim hanc in desideriis fieri prohibet, proci dubio in necessitate concedit, juxta hoc quod rursus dicitur : *Nemo carnem suam odio habuit, sed nutrit et fovet eam (Ephes. ii, 30)*.

Puer autem Rebeckæ inaures et armillas dedit, quia prædicator quisque et auditum sanctæ Ecclesiæ per obedientiam et manus per bonæ operationis meritum exornat. Sed inaures duorum siclorum sunt, armillæ autem siclorum decem, quia prima virtus obedientiæ in charitate est; quæ videlicet charitas in duobus præceptis distinguitur, ut Deus et proximus diligatur, et recta operatio ex Decalogi completionem perficitur, ut cum bona agi cœperint, mala jam nulla perpetrentur. Rebecca autem esse in domo patris sui locum spatiosum ad manendum perhibuit, quia a priori jam populo naturæ legem sancta Ecclesia se scisse monstravit, et prædicatoris verba in amplo charitatis gremio suscepit. Doctori enim spatiosus ad manendum locus est in auditoris corde latitudo bonitatis. Unde et quibusdam dicitur : *Capite nos : neminem læsimus, neminem corrupimus ; non angustiamini in nobis ; angustiamini autem in visceribus vestris (II Cor. vii, 12)*. Ac si eis aperte diceretur : ad suscipiendam doctrinam spatiosum locum mentis facite, sed ad cogitanda carnalia angustia remanete. Quod palearum ac feni plurimum haberet, indicavit, quia sancta Ecclesia verba vitæ audiens, terrena stipendia prædicatoribus reddidit, quæ dum Paulus quasi pro nihilo acciperet, dixit : *Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si a vobis carnalia metamus? (I Cor. ix, 11)*.

Frater autem Rebeckæ erat Laban, qui concite egressus inaures et armillas sororis aspiciens, intus puerum vocavit. Quia sunt carnales qui fidelibus conjuncti, qui dum spiritualium dona aspiciunt in admiratione suspensi, etsi non usque ad opera, tamen in animam usque ad suscipiendam fidem verbum prædicationis admittunt. Quia enim bonos sæpe miraculis fulgere considerant, ea quæ de æternitate audiunt, non recusant, quamvis sanctam electorum Ecclesiam moribus non sequentes in carnali operatione remaneant. Qui Laban paleas, fenum, aquam, panem obtulit; sed puer, nisi causam prius conjugii

A obtineret, accepturum se esse recusavit. Quia sunt plerique qui doctores suos ex temporalibus stipendiis continere parati sunt, sed prædicatores sancti percipere nolunt temporalia nisi prius obtineant æterna. Si enim in manibus factum non inveniunt, sumere stipendia corporibus contemnunt. Nec pedes aqua lavant, quia laborem sui desiderii nulla consolatione levant. Mox vero causam conjugii domini sui puer obtinuit, vasa aurea atque argentea, ac vestes protulit, quas Rebeckæ dedit; quia doctores sanctæ Ecclesiæ suis tot ornamenta præbent quot virtutum dona docuerunt. Quæ etenim prius inaures et armillas acceperat, jam nunc vasa aurea atque argentea, ac vestes accipit; quia sancta Ecclesia, quæ ante per fidem, obedientiam et operationem percepit, excrescens postmodum etiam ad spiritualia dona convalescit, ut prophetiæ spiritu et virtutum gratia repleta, ampliatis jam muneribus discat. Puer vero matri ejus ac fratri dona obtulit; quia gentilitas, ex quo Ecclesia ad fidem venit, post conversationem ejus in gloria temporali convaluit, sicut et nunc cernimus, quia ubique Christiani afflictionem sentiunt, et gentiles quique in terrena virtute gloriantur. Sed et fratres ejus dona percipiunt, quia hi qui in ea fidem verbotenus tenent, sed tamen professionem suam moribus non sequentes carnaliter vivunt, benigne a fidelibus honorari solent pro eo quod esse fideles videntur. Mater ergo et fratres dona percipiunt, a sorte tamen hæreditatis alieni; quia sive infideles, seu carnales, qui intra fidei professionem tenentur, ad hæreditatis æternæ sortem non veniunt, sed tamen supernæ largitatis gloriam temporaliter consequuntur.

Rebecca autem cum puellis suis virum secuta est, quia sancta Ecclesia habet secum minoris meriti animas sodales suas. Nam etsi in quibusdam per ascensum mentis in thoro contemplationis non habitet, quæ videlicet tales animæ quasi puellæ Rebeckæ sunt, quia sequuntur moribus, sed tamen ad contemplationis thorum minime ascendunt. Nam et isdem puer quosdam habuit in comitatu; quia et cum sanctis prophetis fuerunt quidam qui bene viverent, et prophetiæ spiritum non haberent, et cum beatis apostolis atque doctoribus fuere plerique qui vitam moribus tenerent, at prædicationis verba non promerent. Festinus autem puer ad dominum redit, quia prædicatores sancti cum prædicando vitam audientium obtinent, illi mox gratias reddunt de cuius hoc munere perceperunt, ut sibi in ea operatione nil tribuant, sed Auctori.

Eo autem tempore Isaac deambulabat per viam quæ ducit ad puteum, cujus nomen est Viventis et Videntis. Quis est vivens et videns, nisi omnipotens Deus, de quo scriptum est : Vivo ego in æternum, dicit Dominus? De quo rursus scriptum est : Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus (Hebr. iv, 13). Puteus vero viventis est sacræ Scripturæ profunditas, quam nobis ad irrigationem mentis præbuit omnipotens Deus. Quæ est autem via quæ ducit ad pu-

teum viventis et videntis, nisi humilitas passionis Unigeniti, per quam nobis aperta est hoc quod prius latenter Scripturæ sacræ fuenta loquebantur? Nisi enim Unigenitus Dei Filius incarnatus, tentatus, apprehensus, colaphis cæsus, sputis illitus, crucifixus ac mortuus fuisset, nobis hujus putei, id est Scripturæ sacræ, profunditas non pateret. Quid ergo fidei bus humilitas passionis ejus facta est, nisi clavis apertionis, per quam mysterium Dei potum invenimus, ut aquam scientiæ de profundo libremus? Incarnationem quippe, passionem, mortem, resurrectionem atque ascensionem illius sacri eloqui paginæ loquuntur; quæ quia facta cognovimus, jam nunc intelligimus audita. Hæc autem prius legi poterant, sed quia necdum venerat, intelligi non valebant. Unde et per Joannem dicitur: *Vicini leo de tribu Juda aperire librum, et solvere signacula ejus* (Apoc. v, 9). Ipse enim librum aperit et signacula illius solvit, qui nascendo, moriendo, resurgendo atque ad cælos ascendendo Scripturæ sacræ nobis arcana patefecit. Et notandum quod non dicitur: *Ambulabat* per viam quæ ducit ad puteum, sed *deambulabat*. Deambulabat quippe qui viam per quam ambulat, eundo et redeundo conculcat. In humilitate autem passionis Dominus deambulavit, quia modo a Judæis verborum contumelias, modo contra se falsum testimonium, modo alas, modo sputa, modo spineam coronam, modo crucem tolerando sustinuit. Deambulasse ergo in humilitate passionis est, tot adversitates et probra diversis modis iterando pertulisse.

Qui Isaac, Rebecca veniente, in terra australi habitat; quia unigenitus Dominus ac Redemptor noster, veniente ad se Ecclesia, in illorum mentibus mansit quos ex Judæa editos non torporis frigus, sed fervor charitatis tenuit. Ex illo quippe populo Anna prophetissa, ex illo Simeon exstitit, qui in ulnas Dominum accepit. *Egressus autem fuerat ad meditando in agro*. Quia ager mundus accipitur, ipse per se Dominus exponit dicens: *Ager autem est mundus* (Matth. vi, 38). Qui in hoc expressus est, quod visibilis apparere dignatus est, sicut scriptum est: *Existi in salutem populi tui, ut salvos facias christos tuos* (Habac. iii, 13). Solent autem exerti juvenes in armorum usum meditari. Isaac ergo ad meditando in agro exiit, quia Redemptor se sequentibus formam humilitatis præbens per exercitium longanimitatis suæ passionis in se et patientiæ exempla monstravit. Meditatio quippe armorum est frequentia passionum: Qui enim verbera manuum, lanceam, crucem pertulit, passionem suam usque ad mortem in se frequentare permisit. Passiones vero arma dicimus, quia per ipsas ab adversario occulto liberamur, sicut per se ipsum Dominus dicit: *In patientia vestra possidebitis animas vestras* (Luc. xxi, 19). Qui ad meditando in agro inclinata jam die exiit, quia passionum exercitia juxta finem mundi suscepit, sicut per Psalmistam de crucifixionis suæ expressione loquitur

dicens: *Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum* (Psal. cxi, 2). Quid est autem quod Rebecca ad Isaac dorso cameli deducitur, nisi quod per Rebeccam, sicut præfati sumus, Ecclesia, et per camelum cui præsedet, tortus moribus atque onustus idolorum cultibus gentilium populus designatur? Qui enim ex semetipsis sibi invenerunt deos quos colerent, quasi a semetipsis eis onus in dorso creverat quod portarent. Rebecca ergo ad Isaac veniens dorso cameli deducitur, quia ad Christum ex gentilitate Ecclesia properans in tortis vitiosisque vitæ veteris conversationibus invenitur. Quæ ut Isaac vidit, de camelo descendit, quia sancta Ecclesia quanto Redemptorem suum subtilius agnoscit, tanto carnalis vitæ studia humiliter deserit, atque in semetipsam tortitudini vitiosæ contradicit. Isaac igitur viso descendit, quia Domino cognito vitia sua gentilitas deseruit, et ab elatione celsitudinis ima humilitatis petiit.

Quid est autem quod Isaac in camelum sedens Rebecca conspexit, nisi quod ad Redemptorem suum Ecclesia ex gentibus veniens, dum adhuc vitis esset innixa, et necdum spiritalibus sed animalibus motibus inhæreret, accessit? Nec movere debet quod puer quoque cum camelis venerat, in quibus sui domini divitias ferebat. Quia ipsi quoque prædicatores sancti, quamvis jam ad superiora intelligenda atque proferenda et intellectu et vita emicent, adhuc tamen in semetipsis contradictionem carnis sentiunt. Nam vident aliam legem in membris suis repugnantem legi mentis suæ, et captivantem in lege peccati. Et divitias in camelis portant, quia ne magnitudo revelationum extollat eos, datur eis stimulus carnis suæ. Habent enim thesaurum istum in vasis fictilibus, ut sublimitas sit virtutis Dei, et non eis. Qui ergo per carnem cœlestia loquuntur, et tamen adhuc in carne contradictionem de vitio sentiunt, quid aliud quam super tortuosa camelorum dorsa divitias ferunt?

Rebecca vero Isaac viso, quis ille homo sit, requisito puero, cognoscit, quia quotidie sancta Ecclesia adhuc per prophetarum atque apostolorum dicta quid de Redemptore suo credere debeat, intelligit. Quæ sese mox pallio operuit, quia quanto subtilius Salvatoris sui mysteria penetrat, tanto altius de anteacta vita confunditur, et quia perverse egerit verecundatur. Pallio se operire curavit, quia viso Domino infirmitatem suæ actionis erubuit, et illa quæ prius in camelo libere gestabatur, descendens, postea verecundia tegitur. Unde eidem Ecclesiæ a priori elatione conversæ per apostolicam vocem, quasi Rebeccæ de camelo descendenti, sibi que pallium superducenti dicitur: *Quem enim fructum habuistis tunc in illis in quibus nunc erubescitis?* (Rom. vi, 21.)

Quam Isaac in tabernaculo suæ matris introduxit atque uxorem accepit, quia loco Synagogæ Dominus, ex qua per carnem natus est, sanctam Ecclesiam diligit, eamque sibi in amore et contemplatione

conjungit; ut quæ prius proxima ex coguatiōe, id est cognita per prædestinationem fuerat, postmodum jam conjuncta in amore continuo uxor fiat. Quam in tantum dilexit, ut dolorem qui ex morte matris accesserat, temperaret. Quia ex lucro sanctæ Ecclesiæ Redemptor noster eam quæ ex perditione Synagogæ accidere potuit, tristitiam detersit: dum enim Rebecca conjungitur, dolor de matris morte amputatur. Quia dum sancta Ecclesia ex gentilitate veniens usque ad thorum contemplationis perducitur, Judæa pro nihilo habetur.

Interpretari quoque ipsa eorum nomina curamus. Isaac *risus*, Rebecca autem *patientia* dicitur. Risus vero ex lætitiâ est, patientia autem de tribulatione. Et quamvis sancta Ecclesia jam cœlestis sit gaudii contemplatione suspensa, habet tamen adhuc quod tristis [*Petr.*, triste] de mortalis carnis poudere toleret. Isaac vero et Rebecca jungitur, id est, risus et patientia permiscetur [*Z.*, miscetur], quia sit in sancta Ecclesia hoc quod scriptum est: *Spe autem gaudentes, in tribulatione patientes* (Rom. xii, 12); ut hanc et prospera de contemplatione lætificent, et adhuc aduersa de tribulatione perturbent.

CAPUT XXV.

VERS. 1-5. — Deinde sequitur qualiter Abraham, mortua Saraa, aliam, videlicet Cethuram, duxerit uxorem. Cur Abraham post promissum sibi et natum Isaac, in quo ei multiplicatio protis et beneficii gentium promissa est a Deo, aliam voluit ducere uxorem? Non propter incontinentiam, cum etiam esset grandævus; sed sicut Agar et Ismael significant carnales Veteris Testamenti, sic et Cethura et filii ejus significant hæreticos, qui se existimant pertinere ad Novum Testamentum. Sed utraque concubinæ dicuntur. Sic enim dicitur:

VERS. 6,7. — *Filiis autem concubinarum largitus est munera*. Sola Saraa semper uxor vocatur. Quæ est ista Cethura, aut unde genus duxit? Cethura interpretatur *copulata*, aut *vita*, quam ob causam suspicantur Hebræi eandem esse Agar, quæ, Saraa mortua, de concubina transiret in uxorem, Et videtur depositi jam Abraham excusari ætas, ne senex post mortem uxoris vetulæ novis arguatur nuptiis lascivisse. Fertur quoque quia filii Abraham, qui ei de Cethura nati sunt, occupaverunt Arabiam usque ad maris Rubri littora. Dicitur autem unus ex posteris Abraham, qui appellabatur Asser, duxisse adversus Libyam exercitum, et ibi victis hostibus consedissee, ejusque posteros ex nomine atavi Africam nuncupasse. Alios quoque filios Abraham ex Cethura occupasse Indiæ regiones æstimatur [*Z.*, æstimant].

VERS. 8-23. — Hinc sequitur qualiter Abraham deficiens mortuus est. Quomodo convenit Abraham, tam sancto viro, et deficiens mortuus est? In Hebræo non habetur, *deficiens*, sed a LXX Interpretibus ad-

ditum est. Quid est quod *plenus dierum* dicitur? Id est, lucis et diei operibus plenus occubuit.

Quid est quod dicit Scriptura de filiis Ismael: *Habitaverunt ab Evila usque Sur, quæ est contra faciem Ægypti*? Evila est regio quam circuit Phison de paradiso fluens, dicta de quodam Evila, nepote Noe, et est solitudo contra faciem Ægypti. Sur quoque est solitudo inter Cades et Barad, extendens desertum usque ad mare Rubrum et Ægypti confinia.

Quid est quod dicitur de Ismaele quod duodecim generasset principes? Vel duces regionibus, vel tribubus nomina dederunt. Significat quod singuli filiorum Ismaelis e quibus primogenitus ejus fuit Nabejoth, a quo omnis regio ab Euphrate usque ad mare Rubrum Nabathena usque hodie dicitur, quæ pars Arabiæ est. Nam et familiæ eorum, oppidaque, et pagi, ac munita castella, et tribus horum appellatione celebrantur. Ab uno ex his Cedar in deserto Eoduma, alia regio, et Hemana ad austrum, et Cedema ad orientalem plagam dicitur.

Quid est quod dicitur de Ismaele, *coram omnibus fratribus suis obiit*, vel qui sunt *fratris* nomine ceasiti? id est, in manibus omnium filiorum suorum mortuus est, superstibus omnium liberis, et nullo prius morte prærepto. Fratres autem pro filiis appellari, Jacob quoque ad Laban demonstrat dicens: *Ponatur coram fratribus nostris, ut judicam inter nos*. Nec enim legimus alios fratres Jacob ibi habere, exceptis liberis suis.

Quæritur quo ierit Rebecca *interrogare Dominum, cum parvuli in utero ejus collidebantur*? Forte ad locum ubi aram constituerat Abraham, orare venit, vel etiam erant aliqui tales etiam illo tempore homines Dei, in quibus posset Deus interrogari.

An secundum historiam vel etiam allegoriam intelligendum est, quod Dominus respondit Rebecce: *Dux gentes in utero tuo sunt, et duo populi ex ventre tuo dividuntur, populusque populum superabit, et major serviet minori*? Secundum utrumque modum. Spiritualiter vero sic solet intelligi quod dictum est, ut Esau figuratus sit major populus Dei, hoc est Israeliticus secundum carnem. Per Jacob autem figuratur Christus in populo Christiano secundum spiritalem progeniem propagatus. Sed etiam historica proprietate hoc responsum invenitur esse completum, ubi populus Israel, hoc est Jacob minor filius, superavit Idumæos, id est gentem quam propagavit Esau, eosque fecerunt tributarios per David. Sed postea Idumæi rebellaverunt, et jugum Israeliticum a cervice sua deposuerunt.

Sed requirendum est, quid est quod superius dicitur, *Deprecatusque est Isaac Dominum pro uxore sua, eo quod esset sterilis*, et reliqua? Ea quæ sancti viri orando efficiunt, ita prædestinata sunt ut precibus obtineantur. Nam ipsa quoque perennis regni prædestinatio ita est ab omnipotente Deo disposita, ut ad hoc electi ex labore orationis perveniant [*Petr.* orationis], quatenus postulando mereantur accipere quod eis omnipotens Deus ante sæcula disposuit

donare. Quod vero ita sit, concite valet probari. Certe etenim novimus quia ad Abraham Dominus dixit: *In Isaac vocabitur tibi semen*. Cui etiam dixerat: *Patrem multarum gentium constitui te*. Cui rursum promisit dicens: *Benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, et velut arenam quæ est in littore maris*. Ex qua re aperte constat quia omnipotens Deus semen Abrahæ multiplicare per Isaac prædestinaverat. Et tamen scriptum est: *Deprecatus est Isaac Dominum pro uxore sua, eo quod esset sterilis. Qui exaudivit eum, et dedit conceptum Rebeccæ*. Si ergo multiplicatio generis Abrahæ per Isaac prædestinata fuit, cur conjugem sterilem accepit? Sed nimirum constat quia prædestinatio precibus impletur, quando is in quo Deus multiplicari semen Abrahæ prædestinaverat, oratione obtinuit ut filios habere potuisset.

VERS. 24. — *Factus est Esau vir gnarus venandi et homo agricola; Jacob autem vir simplex habitavit in tabernaculis*. Vel sicut in alia translatione dicitur, *habitabat domi*. Quid per venationem Esau nisi eorum vita figuratur qui in exterioribus voluptatibus fusi carnem sequuntur? Qui etiam agricola esse describitur, quia amatores hujus sæculi tanto magis exteriora incolunt quanto interiora sua inculta derelinquunt. Jacob vero simplex in tabernaculis vel in domo habitare perhibetur. Quia nimirum omnes qui in curis exterioribus spargi refugiant, simplices in cognitione atque in conscientiæ suæ habitatione consistunt. In tabernaculis enim aut in domo habitare est se intra mentis secreta restringere, et nequaquam exterius per desideria dissipare; ne, dum ad multa foras inhiant, a seipsis alienati cogitationibus recedant.

VERS. 31-33. — Denique sequitur qualiter Esau primogenita sua propter lentis edulium Jacob vendidit. Quæ sunt primogenita quæ Esau vendidit Jacob fratri suo? Tradunt Hebræi omnes primogenitos fungi officio sacerdotum, antequam Aaron in sacerdotium eligeretur, et habuisse vestimentum sacerdotale, quibus induti victimas offerabant, et hæc esse vestimenta Esau quibus Rebecca induit Jacob filium suum, quorum odore pater delectatus benedictionis initium astruit. Et hæc sunt primogenita quæ propter vitium gulæ perdidit. Sed sciendum est quia quinque nos modis gulæ vitium tentat. Aliquando namque indigentia tempora prævenit, aliquando vero tempus non prævenit, sed cibos lautiores quærit. Aliquando quælibet sumenda sint, præparari accuratius expetit. Aliquando autem et qualitati ciborum et tempori congruit, sed in ipsa quantitate sumendi mensuram refectionis excedit. Nonnunquam vero et abjectus est quod desiderat, et tamen ipso æstu immensi desiderii deterius peccat. Quæ vitiorum tempora melius ostendimus, si hæc exemplis evidentioribus approbemus. Mortis quippe sententiam patris ore Jonathan meruit, quia in gustu mellis constitutum edendi tempus antecessit. Et ex Ægypto populus eductus in eremo occubuit, quia despecto

maona cibos carniū petiit, quos lautiores putavit. Et prima filiorum Heli culpa suborta est quod ex eorum voto sacerdotis puer non antiquo more coctas vellet de sacrificio carnes accipere, sed crudas quæreret, quas accuratius exhiberet. Et cum ad Hierusalem dicitur: *Hæc fuit iniquitas Sodomæ, sororis tuæ, superbia, saturitas panis et abundantia aque* (Ezech. xvi, 49), aperte ostenditur quod idcirco salutem perdidit quia cum superbiæ vitio mensuram moderatæ refectionis excessit. Hinc primogenitorum gloriam Esau amisit, quia magno æstu desiderabilem cibum, id est lenticulam concupivit, quam, dum venditis etiam primogenitis prætulit, quo in illa appetitu anhelaret, indicavit. Neque enim cibus, sed appetitus in vitio est. Unde et lautiores cibos plerumque sine culpa sumimus, et abjectiores non sine reatu conscientiæ degustamus. Hic quippe, quem diximus, primum per lenticulam perdidit, et Elias in eremo virtutem corporis carnes edendo servavit. Unde et antiquus hostis, quia non cibum, sed cibi concupiscentiam esse causam damnationis intelligit, et primum sibi hominem non carne, sed pomo subdidit, et secundum non carne, sed pane tentavit: hinc est quod plerumque Adam culpa committitur, etiam cum abjecta et vilia sumuntur. Neque enim Adam solus, ut a vetito se pomo suspenderet, præceptum prohibitionis accepit.

CAPUT XXVI.

Hic interposita [*Petr.*, Hic item posita] est historia. Si viri justi voluntas bona est, quid est quod Isaac non Esau, quem voluit sed Jacob, quem noluit, benedixit?

Justi hominis, quantum ad conscientiam pertinet, voluntas bona est; quantum autem ad præscientiam, immunis est ab adversis: Deus enim solus est qui de futuris judicat. Ac per hoc Isaac justus, quantum ad præsentem humanitatem dignum est, majorem filium a se benedicendum magis putabat. Sed Deus, qui occultorum cognitor est, minorem benedictionem mereri ostendit, ut in benedictione non hominis ostenderet esse benedictionem, sed Dei. Ideo dictum est in Numeris ad Moysen et Aaron sacerdotes: *Ponite nomen meum super filios Israel: ego Dominus benedicam eos* (Num. vi, 27). Sacerdotis est benedicere; Dei est effectum tribuere benedictionis. Unde intellexit Isaac per spiritum prophetiæ, a Deo benedictionem super minorem filium prædestinatam.

Dixit: *Benedixi ei, et erit benedictus*. Spiritualiter vero Isaac Judaicum populum designavit, qui caligans oculis et prophetans in præsentem filium non vidit, cui tamen multa in posterum prævidit. Quia nimirum Judaicus populus, prophetiæ spiritu plenus, et cæcus, eum de quo multa in futuro prædixit, in præsentem positum non agnovit. Qui etiam ad damnationis suæ cumulum eum quem natum despiciunt, nasciturum longe ante præciverunt, sed etiam ubi nasceretur. Nam ab Herode requisiti lo-

cum nativitatibus eius exprimunt, videlicet Bethlehem, ut ipsa eorum scientia et illis fieret ad testimonium damnationis, et nobis ad adiutorium credulitatis.

VERS. 12-16. — *Sevit autem Isaac in terra illa, et invenit in ipso anno centuplum.* Licet in aliena terra seminaverit, non puto quod tanta ei fertilitas frugum fuerit. Unde melius puto illud esse quod habetur in Hebræo, et Aquila quoque transtulit: *Et invenit in anno illo centuplum aestimatum.* Tacens enim Scriptura genus frugum quod multiplicaverat, videtur mihi cunctarum in illo virtutum ostendisse multiplicationem. Denique sequitur: *Et benedixit ei Dominus, et magnificatus est vir, et ambulabat videns, et magnificatus est, donec magnus fieret vehementer.* Fertilitas autem et multiplicatio hordei, ignoro, si quem possit facere gloriosum. Verum in quibusdam codicibus invenitur: *Seminavit post hæc hordeum, et invenit centuplum.* Quod hordeum seminat, et non frumentum, et tamen benedicuntur in eo, et magnus efficitur, apparet quod nondum erat magnus; sed posteaquam seminavit, et collegit centuplum, tunc factus est magnus valde. Hordeum quippe jumentorum maxime cibus est et servorum. Nam Isaac significat sermonem Dei. Qui sermo in lege hordeum seminat, in Evangeliiis triticum. Ille enim cibus perfectioribus et spiritalibus, hic imperitioribus et animalibus paratus est; quia scriptum est: *Homines et jumenta salvos facias, Domine (Psal. xxxv, 7).* Et tamen in ipso hordeo invenit centesimum fructum. Invenis enim in lege martyres, quorum est centesimus fructus. Seminavit hordeum, legem videlicet exponendo, et manifestavit, quod lex spiritalis est. Tunc seminavit triticum, evangelicam videlicet prædicationem. Inde est quod prius quinque millia hominum de quinque panibus, deinde quod quatuor millia de septem panibus saturavit.

VERS. 17-22. — *Deinde venit in valle Geraris, et habitavit ibi.* Pro valle torrentem habet in Hebræo. Neque enim Isaac habitare poterat in valle. Habitavit autem in torrente, postquam magnus factus est. De quo scriptum est: *De torrente in via bibit (Psal. cxv, 7).* De quo etiam Elias bibit. Sed quia Elias non erat perfectus ut Christus, ideo torrens ille aruit. Dominus vero noster etiam in torrente traditus est, dedicans regenerationem nostram et baptismi sacramentum.

VERS. 23-25. — Porro quibusdam interpositis sequitur historia, quod *ascendit ab illo loco in Bersabee, ubi apparuit ei Dominus in ipsa nocte, et reliqua usquequo ait: Ad quem locum cum venissent Abimelech, et Ochoza, amici illius, et Ficol, dux militum, etc.* Et ait: *Ego sum Deus Abraham patris tui.* Ac si diceret: Dum patris tui Deus sum, misericors ero tui sicut et illorum. Cæterum Isaac spiritaliter, Dominus scilicet noster, *extendit tabernaculum, id est Ecclesiam. Præcepitque servis suis, id est apostolis, ut foderent puteum, id est doctrinam aposto-*

licam; *propriis manibus, videlicet propriis scriptoribus.* Sed quid diversi putei Isaac, quos foderunt pueri eius, significant, jam sæpe præfati viri liber indicat, si quis nosse gestierit. Sequitur:

VERS. 26-29. — *Ad quem locum cum venisset Abimelech, et Ochoza amici illius, et Ficol, dux militum, locutus est eis Isaac, et reliqua.* Sciendum est autem quod Abimelech iste, quem diximus significare superius philosophos, et studiosos quosque qui per eruditionem philosophiæ multa etiam ex veritate comprehenderunt, non semper habuit pacem cum Isaac, sed aliquando dissidet, aliquando pacem requirit. Neque enim philosophi semper cum verbo Dei consentiunt, nec semper contrarii sunt. Multi enim philosophi unum Deum esse, qui cuncta creaverit, scribunt. Nonnulli etiam hoc addiderunt quod cuncta per Verbum suum fecerit, et Verbum Dei sit quod cuncta moderetur. In hoc cum lege et Evangelio consentiunt. Dissident vero a nobis cum dicunt Deo coæternam materiam esse, cum negant Deum curare mortalia, sed providentiam illius supra lunaris globi spatium cohiberi, cum nascentes stellarum cursibus pendunt. Dissident, cum perpetuum dicunt hunc mundum et nullo fine claudendum. Sunt et alia in quibus dissident et concordant. Et ideo Abimelech secundum hanc figuram aliquando in pace esse cum Isaac, aliquando dissidere describitur. Sed non otiose scribitur quod duo alii cum Abimelech venerint, id est Ochoza, gener ejus, et Ficol, dux militum. Interpretatur autem Ochoza *tenens, et Ficol os omnium.* Ipse autem Abimelech *pater meus rex.* Qui tres, sicut longe superius ostendimus, imaginem totius philosophiæ tenent, quæ apud eos in tres partes dividitur, logicam, physicam, ethicam, id est rationalem, naturalem et moralem. Rationalis est, quæ Deum Patrem omnium confitetur, ut est Abimelech. Naturalis est illa quæ fixa est, et tenet omnia velut naturæ illius viribus nitens, quam profitetur Ochoza, qui dicitur *tenens.* Moralis est, quæ in ore est omnium, et ad omnes pertinet, et pro communium similitudine præceptorum in omnium ore versatur, quam designat iste Ficol, qui *os omnium* interpretatur. Hi ergo omnes in hujuscemodi institutionibus instituti veniunt ad legem, et dicunt: *Vidimus tecum esse Dominum, et idcirco diximus: Sit juramentum inter nos, et reliqua usque, sed cum pace dimisimus auctum benedictione Domini.*

Possunt quidem isti tres, qui pacem requirunt a verbo Dei, et pervenire cupiunt pacto et societati ejus, figuram tenere trium Magorum, qui ex Orientis partibus veniunt, eruditi paternis libris, et institutione majorum, et dicunt: quia videntes vidimus natum regem, et vidimus, quia Deus est cum illo, et venimus adorare eum. Istiusmodi accedens ad legem Dei necessario dicit: *Juravi, et statui custodire judicia justitiæ tuæ (Psal. cxviii, 106).* Sed dum petunt *ut non facias nobis quidquam mali, et reliqua, remissionem peccatorum per hæc [Z., hoc]*

deposcere videntur, et ne recipiant mala, benedictionem postulant, non retributionem.

VERS. 30. — *Et fecit illis convivium.* Certum est enim quia qui ministrat verbum, sapientibus et insipientibus debitor est.

CAPUT XXVII.

VERS. 42. — *Dixitque Rebecca ad Jacob : Audivi, quod frater tuus Esau minatur occidere te.* Quæritur quomodo annuntiata sunt verba Esau Rebecæ, quibus comminatus est occidere fratrem suum ; cum Scriptura dicat hoc eum in sua cogitatione dixisse ? Nisi quia hic nobis datur intelligere quod divinitus ei [Z., eis] revelabantur omnia.

CAPUT XXVIII.

VERS. 11-19 *passim.* — Inde sequitur qualiter Jacob in itinere dormiens, lapidem capiti suo supposuit, et obdormivit, et vidit scalam a terra cælo inhærentem, innixum scalæ Dominum, ascendentes quoque et descendentes angelos conspexit. In itinere quippe dormire est in hoc præsentis vitæ transitu a rerum temporalium amore quiescere, et ab appetitu visibilium mentis oculos claudere. Angelos vero ascendentes et descendentes cernere est cives cælestis patriæ contemplari, vel quanto amore conditori suo super semetipsos inhæreant, vel quanta compassione charitatis nostris infirmitatibus condescendant. Et notandum valde est quod ille dormiens angelos videt et in lapide caput ponit. Quia nimirum ipse ab exterioribus operibus cessans, interna penetrat, qui intenta mente, quod principale est hominis, imitationem sui Redemptoris observat. Caput quippe in lapide ponere est mente Christo inhærerere.

Quid est quod Jacob dixit : *Terribilis est locus iste. Non est hic aliud, nisi domus Dei et porta cæli ?* Hæc verba ad prophetiam pertinent, quod futurum erat in terra repromissionis Deum verum timere, et colere, tabernaculumque ei fieri, eumque, qui est super omnia benedictus Deus, pedibus suis ambulare in ea. Portam cæli autem sic intelligere debemus tanquam inde fiat aditus creditibus ad capessendum regnum cælorum.

Cur Jacob oleum fudit super lapidem quem erexit in titulum ? Non idololatriæ fecit simile. Non enim vel tunc vel postea frequentavit lapidem adorando aut ei sacrificando ; sed signum fuit in prophetia evidentissima constitutum quæ pertinet ad unctionem. Unde Christi nomen a chrismate est. Prodamus manifestius per singula.

Viditque Dominum Jacob innixum scalæ, dicentem sibi : Ego sum Deus Abraham patris tui, et Deus Isaac. Terram in qua dormis tibi dabo. Subauditur, in spe, et semini tuo, in re. Id est Christo, juxta illud : *Postula a me et dabo tibi gentes* (Psal. 11, 8). Vel semen illius, apostoli designantur. *Eritque germen tuum*, id est fideles, sicut *pulvis terræ*, præ multitudine [Z., magnitudine] subauditur, *dilataberis ad occidentem, et orientem, et septentrionem, et meri-*

diem. Quod impletum videmus quia in quatuor partibus mundi Ecclesia Christi est dilatata. *Et benedicentur in te*, id est in Christo, quem tu præfiguras ; et *in semine tuo*, hoc est in apostolis, *cuncta tribus terræ*, id est omnes nationes terræ.

Et ero custos tuus, quocumque perrexeris. Quia Deus Pater custodivit eum, vel corpus ipsius, quod est Ecclesia. *Et reducam te in terram hæc* ; juxta quod Paulus ait : *Cæcitas ex parte contigit in Israel. Cum autem plenitudo temporis introierit, tunc omnis Israel salvus fiet* (Rom. 11, 25).

Cumque evigilasset Jacob de somno, ait : Vere Dominus est in loco isto. Prophetando dixit, sicut jam manifeste demonstravimus. Quia futurum erat ut Dominus in eadem terra visibiliter appareret. *Et ego nesciebam.* Hoc ex persona Judaici populi dixit, qui nescierunt Christum pro salute mundi in terris advenisse. Sequitur :

Appellaviusque nomen urbis Bethel. Quæ interpretatur *domus Dei.* Significat Ecclesiam, quæ domus Dei est. *Quæ prius Luz vocabatur*, quæ interpretatur *amygdalum.* Significat Judæam. Sicut amygdalus enim ante omnes arbores folia emittit, ita et Judæa ante omnes gentes notitiam Dei et legis habuit, et quasi fide floruit ; et sicut quidem poma amygdali tria continent in se, hoc est corium, testam et nucleum ; ita sacra Scriptura, quam Judæa plebs percepit, trinam continet in se intelligentiam, id est physicam, ethicam, et logicam, hoc est historicalem, allegoricam, et moralem significationem.

CAPUT XXIX.

VERS. 1. — *Profectus ergo Jacob, id est Dominus Jesus Christus, cujus tybum tenuit in hoc loco, ad terram orientalem*, hoc est ad populum Judæorum, qui videbantur notitiam legis et Dei habere, de quo Propheta ait : *Ecce vir, Oriens nomen ejus* (Zach. 6, 12).

VERS. 2. — *Et vidit puteum in agro.* Profunditatem videlicet Scripturarum in populo Judaico, seu gratiam baptismi, in libris legis et prophetarum præfigurata. *Tresque greges ovium accubantes juxta eum.* Quia Judaicus populus tripliciter divisus erat, id est in Pharisæis, et Sadducæis, et populo vulgari. *Nam ex illo pecora adaquabantur.* Id est, Judæi in bonis terræ sperantes, qui dictis Veteris Testamenti instruebantur ; vel patres antiqui, baptismum in libris legis et prophetarum intelligentes [Z., non intel.]. *Et os ejus grandi lapide claudebatur.* Lapis enim Christum, qui occultabatur incredulis, vel duritiam legis, qua spiritalis intelligentia vel gratia Baptismi colabatur, significat.

VERS. 3-6. — *Morsque erat ut cunctis ovibus congregatis devolverent lapidem.* Quia cum plenitudo temporis advenit, ut per Unigenitum genus humanum salvaretur, ipse revelare dignatus est, et tunc duritia legis manifestata est. Scriptum namque est : *Tunc aperuit eis sensum, ut intelligerent Scripturas* (Luc. 24, 45). — *Et refectis gregibus, hoc est cre-*

dentibus fidelibus. *Rursum super os putei ponerent.* Quia gentibus credentibus Judæi in sua infidelitate permanserunt, et neque Christum, neque profunditatem Scripturarum intelligunt.

VERS. 7. — *Dixitque Jacob pastoribus: Adhuc multum tempus diei superest.* Quomodo Dominus ista loquitur prædicatoribus, videlicet, quia multum spatium est amodo usque ad futuram resurrectionem, quod spatium diei non immerito comparatur; quia modo licet in claritate fidei consistentes bona usque ad finem sæculi operari. Nec tempus est ut ad caulas greges, id est ad mansiones cœlestes, quia prius perfecta fideles instruendi sunt cognitione fidei. Unde et subditur: *Date ante potum ovibus.* Scilicet ac si dicatur: Instruite simpliciter simplices, et sic ad pastum, hoc est ad meditationem Scripturarum, reducite.

VERS. 8. — *Qui responderunt: Non possumus, donec omnia pecora congregentur, et amoveamus lapidem de ore putei ut abaqueamus greges.* Bene quidem aiunt: *Non possumus, donec omnia pecora congregentur.* Quia antiqui prædicatores nec profunditatem Scripturarum, nec gratiam baptismi aliis pandere poterunt, donec adveniret tempus quo omnes gentes per Christum ad profunditatem Scripturarum et ad fontem baptismi aggregarentur.

VERS. 9. — *Adhuc loquebantur, et ecce Rachel veniebat cum ovibus patris sui. Nam gregem ipsa pascebat.* Potest enim per Rachel, quæ ovibus interpretatur, Ecclesia significari, quæ pavit omnem populum catholicum, quæ cum fidelibus venit ad Christum.

VERS. 10. — *Quam cum vidisset Jacob. Dominus scilicet, verus supplantator; et sciret consobrinam suam, Ecclesiam videlicet de gentibus collectam, quæ filia exstitit Synagoga, quæ est soror unice Filii Dei Patris, cujus filia dicitur esse per gratiam. Oves Laban, avunculi sui, id est gentilis populi, ex quo processit prius Synagoga Judæorum, de qua Dominus carnem assumere dignatus est. Quanquam Laban divinam significet gratiam, cujus oves sunt omnes electi. Amovit lapidem quo puteus claudebatur, id est duritiam legis, qua spiritalis intelligentia claudebatur.*

VERS. 11. — *Et adaqueato grege. Refecto videlicet populo fidei ex profunditate Scripturarum, seu renato fonte baptismatis. Osculatus est eam.* Quia postea reconciliatus est Ecclesiam suam. *Elevataque voce flevit.* Flevit, quia misertus est generis humani.

VERS. 12. — *Et indicavit ei quod frater esset patris ejus et filius Rebeccæ.* Bene ait, et indicavit quod frater esset patris ejus et filius Rebeccæ. Quia ex stirpe patriarcharum et ex Synagoga Judæorum Dominus incarnari dignatus est: *At illa festinans nuntiavit patri suo.* Quia Ecclesia non exstitit contenta solummodo propria salute, sed gentibus atque sapientibus hujus mundi prædicare studuit.

VERS. 13. — *Qui cum audisset venisse Jacob, ß-*

tium sororis suæ, cucurrit, gressibus fidei, et amplexatus est eum brachiis dilectionis, et fidei; et in oscula ruens, videlicet societatem reconciliationis, promeruit et charitatis. Duxit in domum suam. Quia hospitium mentis ei præparavit per fidem, ut in ipso habitare dignaretur, juxta quod ipse ait per Prophetam: *Et inhabitabo, inambulabo in eis, eroque eis pater, et ipsi erunt mihi in filios, dicit Dominus (II Cor. vi, 16, 18).*

Deinde jam sequitur quatenus Jacob serviendo apud Laban duas accepit uxores, hæc est, primo Liam, secundo Rachel, pro qua servivit septem annis aliis. Sed animadvertendum est quia nunc quidam male æstimant post septem annos alios eam accepit uxorem, sed post septem dies nuptiarum primæ uxoris. Nam sequitur: *Et ingressus est ad Rachel, et dilexit Rachel magis quam Liam, et servivit ei septem annis aliis.* Inde sibi accepit Liæ ancillam, nomine Zelfam, et ancillam Rachelis Balam, ex quibus quatuor genuit duodecim filios et unam filiam. De Lia scilicet genuit Ruben, Simeon, Levi, Judam, Isachar, Zabulon; de Rachel autem Joseph et Benjamin; de Bala, ancilla Rachelis, Dan et Nephthalim; de Zelfa, ancilla Liæ, Gad et Aser. Hi sunt duodecim filii Israel patriarchæ.

Sed antequam inde [Petr., in] longius stylum vertamus, libet istorum propter compendium lectionis etymologias nominum pariter dicere, ut compendioso sermone ostendamus legentibus quid in suis vocabulis resonant. Nam ex causis propriis nomina propria acceperunt, ut aut futuris quibusdam aut præcedentibus eorum causis conveniant. Verum manente in eis spiritali sacramento, nunc prius tantum ad litteram interpretationes historiarum prosequimur, ut postea valeamus manifestius spirituales eorum significationes depromere. Jacob quippe interpretatur *supplantator*, sive quod in ortu plantam nascentis fratris apprehenderit, sive quod postea fratrem arte deceperit. Unde et Esau dixit: *Juste vocatum est nomen ejus Jacob; supplantavit enim me in altera vice.* Lia interpretatur *laboriosa*, utique generando. Plures enim dolores quam Rachel secunditate pariendi experta est. Rachel interpretatur *ovis*. Pro ea enim Jacob pavit primum oves Laban.

VERS. 20. — *Et videbantur ei pauci dies.* Quid est hoc, cum magis breve tempus longum esse solet amatibus? Sed dictam est propter laborem servitutis, quem facilem et levem amor faciebat.

Ruben, *videns filium, vel filius visionis.* Sic enim, quando eum peperit Lia, vocavit nomen ejus Ruben dicens: *Vidit Deus humilitatem meam.* Simeon *auditio vel exauditus.* Sic enim dixit Lia quando eum peperit: *Quia exaudivit me Deus.* Nonnulli enim interpretantur *audivit tristitiam*, vel nomen habitaculi, quod spiritaliter congruit. Levi *additus, vel assumptus.* Dixit enim Lia quando eum genuit non ambigens de amore viri: *Nunc mecum erit vir meus, quia peperit ei tres filios.* Juda *confessio* dicitur; quando enim peperit eum Lia, laudem Domino re-

tulit, dicens : *Nunc super hoc confitebor Domino.* Et ob id vocatus est Juda. A confessione itaque nomen ejus est dictum, quod est gratiarum actio. Isachar interpretatus est *merces*. Is quippe dicitur : *est merces*. Hoc autem ideo, quia mandragoris filii Ruben introitum viri, qui Racheli debebatur, ad se emerat Lia. Unde et dum natus est, Lia dixit : *Dedit Deus mercedem meam.* Zabulon interpretatur *habitaculum*. Sextum enim hunc filium genuerat Lia. Propterea jam secunda dixit : *Habitabit mecum vir meus.* Unde et filius ejus vocatus est habitaculum. Nephtholim e conversione, sive comparatione causa nominis ejus est. Unde et dixit Rachel, cum eum peperisset ancilla ejus Bala : *Habitare me facit Deus habitatione cum sorore mea.* Dan interpretatur *judicium*. Bala enim, dum eum peperisset, dixit Rachel, domina ejus : *Judicavit Dominus, et exaudiens dedit mihi filium,* causam nominis ejus expressit, ut ab eo quod judicasset Dominus, filio ancillæ judicii nomen imponeret. Gad ab eventu sive procinctu vocatus est. Quando enim peperit eum Zelfa, dixit domina ejus Lia : *In fortuna, id est quod dicitur in procinctu, vel eventu, et ut apertius dicatur, interpretatur tentatio vel accinctus.* Aser *beatus* dicitur. Dum enim peperisset eum Zelfa, dixit Lia : *Beata ego et beatificant me mulieres, et ab eo quod beata dicatur, ex etymologia nominis beatum vocavit.* Joseph ab eo quod sibi alium addi mater optaverat, vocavit *augmentum*. Hinc Pharaon Saphaneth Ægyptio sermone appellavit, quod Hebraice *absconditorum revertorem* sonat, pro eo quod obscura somnia revelavit et sterilitatem prædixit. Tamen quia hoc nomen ab Ægyptio ponitur, ipsius linguæ debet habere rationem. Interpretatur enim Saphaneth Ægyptio sermone *salvator mundi*, eo quod orbem terræ ab imminenti famis excidio liberavit. Benjamin interpretatur *filius dexteræ*, quod est virtutis. Dextera enim appellatur *Iamin*. Mater quippe ejus moriens vocavit nomen ejus *Benoni*, id est *filius doloris mei*. Pater hoc mutavit, filium dexteræ nominans. Dina transfertur in *causam*. Jurgii enim in Sicimis causa exstitit.

Veruntamen Jacob spiritaliter significat Dominum ac Redemptorem nostrum, vel perfectos viros qui, omnia desiderantes, volunt quieti vivere in vita contemplationis. Rachel vero, vitam contemplativam; Lia autem, activam. Laban quippe, qui interpretatur *dealbatio*, gratia Dei omnipotentis, per quam fit remissio peccatorum, cui serviunt perfecti viri ob vitam contemplativam. Quod si libitum tibi fuerit, lector, plenius nosse, beati papæ Gregorii summi prædicatoris, et Isidori strenui doctoris dicta vigilantia cura perlustra, quæ præ angustia nos temporis inserere non libuit. Quamquam Victorinus martyr aliique doctores, super Synagoga et Ecclesia intelligi velint has duas uxores Jacob. Lia, inquit, major natu, typum tenuit Synagogæ, quia prior Dei [Z., prioridie] genuit populum. Et quid est quod oculis legitur gravida [F., gravata], nisi quia lex per

Moysen data cooperta est atque signata? Quod autem in nocte conjungitur Jacob, significat ipsam Synagoga Deo conjunctam in tenebris litteræ [Z., latere]. Turba vero amicorum ipsius designat turbam patriarcharum et prophetarum, ut quibusdam videtur. Rachel autem, junior et pulchra, prius sterilis est, postmodum secunda, similitudo est Ecclesiæ. Junior, quia tempore posterior. Pulchra, quia corpore et spiritu sancta. Oculi ejus decori, quia Evangelium perspicere meruerunt. Quæ etiam tandiu sterilis fuit, quousque Synagoga populum generabat. Quæ in die copulata est Jacob, quia Ecclesia gentium in die Novi Testamenti sociatur Christo. Ad cujus etiam nuptias turbæ amicorum conveniunt, quia per sanctos apostolos, qui sunt amici ipsius, Ecclesia incorporatur Domino. Habuit etiam ancillas earum Jacob, et ex eis genuit filios, quia sunt in utroque populo docentes carnales, atque in vita veteris hominis permanentes, quorum prædicatione filii Domino generantur. Unde Bala interpretatur *inveterata*, illos demonstrans qui carnalibus sensibus dediti, tamen spiritalia etiam de ipsa incommutabilis substantia Divinitatis annuntiant. Zelfa vero, quæ interpretatur *os hians*, illos figurat quorum prædicatione os aperitur et cor non sequitur; de qualibus scriptum est : *Populus hic labiis me honorat; cor autem eorum longe est a me* (Matth. xv, 8). Et alibi : *Quæ dicunt, facite; quæ autem faciunt facere nolite* (Matth. xxiii, 2).

Cur autem Jacob pro Rachel servit, et supponitur Lia, nisi quia Dominus, ut Ecclesiam assumeret, prius Synagoga sibi conjunxit? Sed videamus quales filii nascuntur. Ex Lia namque nascuntur Ruben, Simeon et Levi, et reliqua. Ruben, qui interpretatur *videns filium*, significat perfectum doctorem ex synagoga Judæorum in fide nascentem. Qui bene *videns filium* [dicitur]. In filiis opera designari Psalmista testatur, qui in beati viri benedictionibus inter cætera dicit : *Filii tui sicut novellæ olivarum* (Psal. cxxvii, 4). Et infra : *Et videas filios filiorum tuorum* (Ibid., vers. 7). Non enim qui timet Dominum, nisi genuerit filios nepotesque suscepit, beatus esse non potest, cum virgini fidei potior merces exspectat. Sed in filiis, ut diximus, opera, in filiis vero filiorum fructus operum, id est mercedem designat æternam. Denique iste Ruben egressus tempore messis triticæ in agrum reperit mandragoras, quas matri Liæ attulit, et reliqua. Significat sanctos apostolos cæterosque prædicatorum, qui possunt in agrum prædicationis exire, et ad publicum procedere, verbumque annuntiare, operibusque adimplere, et prolem spiritalem gignere. Possumus per agrum etiam libros legis prophetarumque præconia; per mandragoras vero, quæ horum habent odorem, sed insipidum saporem, Dominum Jesum Christum intelligere, habentem bonum odorem apud eos qui crediderunt in eum, insipidum apud illos qui in infidelitate permanserunt et qui prave de illo senserunt, juxta quod scriptum est : *Alii dice-*

bant : Bonus est ; alii vero , Non , sed seducit turbas A (Joan. vii, 12). Sed bene tempore messis triticæ exiit, quia eo tempore destinati fuerunt ad prædicandum, quando jam tempus erat ut populus colligeretur ad fidem, secundum quod de eis dicitur : *Levate oculos vestros, et videte regiones, quia albæ sunt jam ad metendum* (Joan. iv, 35). Ipse attulit Liæ matri, quia Dominum prius prædicaverunt Synagogæ matri. Sed per Liam pervenit ad Rachel, quia per primitivam Ecclesiam pervenit ad Ecclesiam gentium Christus.

Deinde sequitur Simeon. Simeon vero, qui interpretatur *audivit tristitiam* vel *nomen habitaculi*, ut quibusdam videtur, illos significat qui hic studiose laborant, et tristantur pro suis aliorumque delictis, audiuntque quidquid eis pœnitendo prædicatur. Unde B bene *audivit tristitiam* vel *nomen habitaculi* dicitur, ut etiam hujus qualitate vocabuli evidentius inculcaret et quid hic habendum et quid sit salubriter expectandum. Illis enim cœlestis habitaculi gaudium dabitur, quorum hic animus fructuosa pœnitentia contristatur, quibus et dicitur : *Tristitia vestra vertetur in gaudium* (Joan. xvi, 20).

Levi proinde Simeoni succedit, id est *additus*. In quo intelligimus sive eos qui temporalibus æterna mereantur, sicut Salomon dicit : *Redemptio animæ viri propriæ divitiæ ejus* (Prov. xiii, 8) ; seu illos qui Dei sequendo consilium percipiunt in hoc sæculo centuplicia cum tribulationibus, in futuro autem sæculo vitam æternam. His etiam quod scriptum est convenit : *Qui addit scientiam, addit laborem* C (Eccl. i, 18). Nam et sancto Jacob ad hoc tribulationum acerbitas addebatur ut probato præmiorum merces amplior redderetur.

Judas. Judas enim, qui interpretatur *confessio* vel *laudatio*, illos significat qui in vera confessione fidei perseverant, et laudes gratiarum Domino rependunt. Sive illos qui delicta sua veraciter confitentur, quia sine confessione malorum, culmen bonorum nullus apprehendit, et nisi per confessionem renuntiemus actibus malis, non informamur rectis.

Isachar. Isachar interpretatur *merces*. Significat illos qui tentationes præsentis vitæ, patientia fulti, solummodo pro superna mercede libentissime tolerant, et futuræ mercedis contemplatione firmanant, quia sciunt juxta Apostolum, *Quod non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in eis* (Rom. viii, 18). Fructuosius quippe pugnatur, ubi merces speratur.

Dan. Dan interpretatur *judicium*. Eximios videlicet atque summos sui interpretatione nominis significat, qui spiritualiter conversantes sciunt judicare omnia, juxta quod Paulus ait : *Spiritualis judicat omnia, et ipse a nemine judicatur* (I Cor. ii, 15).

Zabulon. Zabulon interpretatur *habitaculum fortitudinis*. Illos designat qui pro Christo animas suas ponunt, in quibus Dominus hæc, quæ superius diximus, operatur et perficit ; videlicet quando virtus in infirmitate perficitur, ut corpus quod ab ini-

micis putatur infirmum, et per cujus materiam animo quoque inferre nituntur interitum, Deo confortante experiatur invictum.

Nephtalim, qui interpretatur *latitudo*, illos signat qui dilatati sunt largis operibus misericordiæ, atque dilatato corde ad cœlestia tendunt, et carnis curam non in desideriiis, sed sola necessitate requirunt, sicut Apostolus ait : *Et carnis curam ne feceritis in desideriiis* (Rom. xiii, 14).

Gad. Gad interpretatur *tentatio* vel *accinctus*. Significat eos qui in exercitio tentationum sunt fortes ; qui postquam bona inchoant, majoribus tentationibus necesse est ut probentur, atque ad bella graviora accingantur, ut fide illorum fortitudo comprobetur, dicente Salomone : *Fili, accedens ad servitutum Dei, sta in justitia et timore, et præpara animam tuam ad tentationem* (Eccl. ii, 1). Itemque Psalmista : *Præcinxisti me, inquit, ad bellum* (Psal. xvii, 40).

Et quoniam beatificamus eos qui sustinuerunt sufferentiam. Aser : Aser interpretatur *beatus*, illos præfiguratur qui tentationes patienter sufferunt, securi de promissione cœlestis præmii ac felices de victoria certaminum. Unde post Gad Aser, id est *beatus*, congruo satis ordine ponitur. *Beatus vir qui suffert tentationes, quoniam, cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ* (Jac. i, 5). Quia hujus beatitudinis fida promissione patientes non angustantur ; sed spe gaudentes, in tribulatione patientes cum Psalmographo decantant : *In tribulatione dilatasti me* (Psal. iv, 1). Et item : *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatares cor meum* (Psal. cxviii, 32).

Joseph. Joseph interpretatur *augmentum* vel *ad-dens*. Significat illos qui pro augmento spiritalis substantiæ virtutumque student. Unde et augmento felici succedente gratiarum dona tribuuntur eis, et insuper additur gloria cœlestis muneris, quia super præcepta Dei aliquid amplius vel in virginitate vel ex facultatum suarum quantitate offerunt.

Benjamin. Benjamin interpretatur *filius dexteræ*, illos demonstrans qui omnia sua ideo faciunt ut ad dexteram judicis statuatur. Et bene extremo Benjamin ponitur loco ; quia cum novissima inimica mors destruetur, felicitas hæreditatis æternæ donabitur electis : sive unusquisque fidelium filius dexteræ jure dicatur, seu omnis cœtus Ecclesiæ, de qua canimus : *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumamicta varietate* (Psal. xlii, 10). Et hæc videlicet Ecclesia, ex utroque populo collecta, tanquam duæ uxores Jacob parit hos filios, et pro his deservit Jacob septem annis. Servitus itaque Jacob septem annorum pro duabus uxoribus, hujus vitæ præsentis tempus significat, qui per septem dies volvitur, in qua Dominus formam servi accepit, factus obediens paternæ voluntati usque ad mortem. Ille enim pro ovibus servit ; et Dominus noster ait : *Non venit Filius hominis ministrari, sed ministrare* (Matth. xx, 28). Ille oves pavit [Z., pascit] ; et Dominus in Evangelio dicit : *Ego sum pastor bo-*

nus (Joan. xi, 14). Ille mercedis lucro varium sibi pecus abstulit Christus diversarum gentium varietatem sibiimet congregavit. Ille tres virgas amputatis corticibus in alveis aquarum apposuit, ut earum contemplatione multiplicarentur ejus oves; et Dominus noster in aqua baptismatis trium personarum nomina, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, populo fideli proposuit, ut quisque hoc pleno corde perspexerit, efficiatur opus Dei.

Aliter. Quid est enim virgas virides amygdalinas atque ex platanis ante gregum oculos ponere, nisi per Scripturæ seriem antiquorum patrum vitas atque sententias in exemplum populis præbere? Quæ nimirum, quia juxta rationis examen rectæ sunt, virgæ nominantur. Quibus ex parte corticem subtrahit, ut in his quæ exspoliantur intimus candor appareat. Et ex parte corticem servat, ut sicut fuerant exterius, in viriditate permaneant. Variusque virgarum color efficitur, dum cortex ex parte subtrahitur, ex parte retinetur. Ante considerationis enim nostræ oculos præcedentium patrum sententiæ quasi virgæ variæ ponuntur. In quibus, dum plerumque intellectum litteræ fugimus, quasi corticem subtrahimus; et dum plerumque intellectum litteræ sequimur, quasi corticem reservamus. Dumque ab ipsis cortex litteræ subducitur, allegoriæ candor interior demonstratur; et dum cortex relinquitur, exterioris intelligentiæ virentia exempla monstrantur. Quas bene Jacob in aquæ canalibus posuit, quia et Redemptor noster in libris eas sacræ scientiæ, quibus nos intrinsecus insuadimur, dixit. Has aspicientes arietes cum ovibus coeunt, quia rationales nostri spiritus, dum in carum intentione defixi sunt, singulis quibusque actionibus permiscuntur, ut tales fetus operum procreant, qualia exempla præcedentium in vocibus præceptorum vident, et diversum colorem prolis boni operis habeat; quia et nonnunquam subtracta litteræ cortice acutius interna considerat, et reservato nonnunquam historiæ tegmine, bene se in exterioribus format.

Verumtamen requirendum est juxta historiam quomodo pro aspectu virgarum variarum varii pecorum fetus nascebantur. Observabat ergo Jacob tempore quo ascendebantur pecora, et post calorem diei ad potandum avida pergebant. Discolores virgas ponebat in capalibus, et admissis arietibus et hircis in ipsa potandi aviditate, oves et capras faciebat ascendere, et ex duplici desiderio dum avide bibunt et ascenduntur a maribus, tales fetus conciperent quales umbras arietum et hircorum desuper ascendentium in æquarum specula contemplabantur. Ex virgis enim in canalibus positis varius erat etiam imaginum color. Nec mirum hanc in conceptu seminarum esse naturam, ut, quales perrexerint [F., perspexerint]-sive mente conceperint in extremo voluptatis æstu, quo concipiunt, talem sobolem procreant, cum hoc ipsum etiam in equarum gregibus apud Hispanos dicatur fieri; et Quintilianus in ea controversia in qua accusabatur matrona quod Æthiopem peperit, pro de-

A fensione illius argumentetur hanc conceptus esse naturam quam supra diximus. Et multa dicuntur similiter fieri in animalium fetibus. Sed et mulieri accidisse traditur, et scriptum reperitur in libris antiquissimi et peritissimi medici Hippocratis quod suspitione adulterii fuerat puniendâ, cum pulcherrimum peperisset utrique parenti generique dissimilem, nisi memoratus medicus solvisset quæstionem, illis admonitis quærere ne forte aliqua talis pictura esset in cubiculo, qua inventa mulier a suspitione liberata est.

VERS. 42. — Quare Jacob primi temporis sua esse voluit, et serotina Laban? Vel cur hac arte sua non magis omnia esse fecisset? Jacob, prudens et callidus, justitiam et equitatem etiam in nova arte servabat. Si enim omnes agnos et hædos varios pecora procreassent, erat aliqua suspicio doli, et aperte huic rei Laban invidias contrahisset. Ergo ita omnia temperavit ut ipse fructum sui laboris acciperet, et Laban non penitus spoliaretur; si quando oves et capre primo tempore ascendebantur; quia melior verus est fetus, ante ipsas ponebat virgas, ut varia soboles nasceretur. Quæcumque oves et capræ sero quærebant marem, ante harum oculos non ponebat, ut unius coloris pecora nascerentur, et quidquid primum nascebatur, suum erat, quia discolor et varium erat, et quidquid postea, Laban; unius enim tam in nigro quam in albo coloris pecus oriebatur.

Cur nec Jacob fraudis in hoc facto arguendus est? Per hoc cogit inquiri prophetiam et aliquam figuratam significationem res ista, quamquam sine dubio et propheta fecit Jacob. Non enim tale aliquid nisi revelatione spiritali eum fecisse credendum est.

Quomodo sexdecim vicibus dicit Jacob socero suo mutasse eum mercedem suam? Hic est enim sensus quod per singulos fetus semper Laban conditionem mutaverit. Si videbat varium nasci pecus, post fetum dicebat: Volo ut in futurum mihi varia nascentur. Rursum cum vidisset unius coloris nasci pecora (Jacob quippe hoc audito virgas in canalibus non ponebat), dicebat, ut futuros fetus unius coloris sibi pecora procrearent. Et quid plura? Usque ad vices decem semper a Laban pecoris sui Jacob mutata conditio, et quodcumque sibi proposuerat ut nasceretur, in colorem contrarium vertebatur. Ne cui autem in sex annis decem pariendi vices incredibiles videantur, lege Virgilium, in quo dicitur: *Bis gravidæ pecudes*. Natura autem Italicarum ovium et Mesopotamiæ una esse perhibetur.

Spiritualiter vero Laban, qui separavit, sicut superius legitur, capras et oves, hircos et arietes varios atque maculosos, cunctum autem gregem tradidit in manus filiorum suorum, significat Judaicum populum. Unde et Laban *dealbatio* interpretatur; quia idem populus dealbatus siquidem est apud semetipsum per hypocrisin et simulationem. Laban accepit alba et nigra, quia populus Judæorum albus quidem est apud semetipsum, ut diximus, hypocrisi, sed niger multitudine peccatorum. Filii vel pastores

Laban significant Pharisæos et Sadducæos, qui videntur ab hominibus in præsidium salutis, ne prætermitterent ea, Deum tentare videamur.

CAPUT XXXI.

VERS. 19. — *Eodem tempore Laban ierat ad tendendas oves, et Rachel furata est idola patris sui.* Ubi nunc idola legimus, in Hebræo *theraphim* scriptum est, quæ Aquila *figuras*, vel *imagines* interpretatur. Hoc autem ideo ut sciamus quid in Iudicum libro (*Jud. xvii et xviii*) *theraphim* sonet, diximus.

VERS. 25. — *Jamque Jacob extenderat in monte Galaad tabernaculum.* Non quod eo tempore Galaad mons diceretur; sed per anticipationem, ut frequenter diximus, illo vocatur nomine quo postea nuncupatus est.

VERS. 45, 46. — *Tulit itaque Jacob lapidem, et erexit illum in titulum, dixitque fratribus suis: Afferte lapides, et reliqua.* Queritur quare constituit Jacob lapidem super titulum? Sed diligenter advertendum [*Z.*, animadvertendum] est quod istos titulos in rei cuiusque testimonio constituebant, non ut eos pro diis colerent, sed ut eis aliquid significarent.

VERS. 47. — *Quem vocavit Laban: Tumulus testis, et Jacob.* Acervum testimonii, uterque juxta proprietatem lingue suæ. Acervus lingua Hebræa *gal* dicitur, ad vero testimonium. Rursum lingua Syra acervus *igar* appellatur, testimonii, *sedutha*. Jacob igitur acervum testimonii, hoc est Galaad lingua Hebræa appellavit; Laban vero idipsum, hoc est acervum testimonii, *igar sedutha* gentis suæ sermone vocavit. Erat enim Syrus, et antiquam linguam parentum provincie in qua habitabat, sermone non mutaverat.

VERS. 53. — *Juravit Jacob per timorem patris sui Isaac.* Quid est quod juravit per timorem patris sui Isaac? Per Deum utique, quem timebat Isaac pater ejus jurare intelligitur, quem timorem etiam superius commendavit cum diceret: *Deus patris mei Abraham, et timor patris mei Isaac.*

CAPUT XXXII.

VERS. 1-10. — *Fueruntque ei obviam angeli Dei; quos cum vidisset, ait: Castra Dei sunt hæc.* Nulla dubitatio est quod angelorum fuerat multitudo; ea quippe in Scripturis *mittia cæli* nominari solet.

VERS. 11. — *Dixitque Jacob ad Dominum: Erus me de manu fratris mei Esau, quia valde eum timeo.* Quæri solet quomodo fidem habuerit Jacob, quandoquidem tantum timuit Esau fratrem suum? Satis enim in verbis ejusdem Jacob, quæ sequuntur, et humana infirmitas et fides pietatis apparet; ut et Deus liberaret eum, et quæ promisit impleret. Admonendi tamen sumus hoc exemplo ut, quamvis credamus in Deum, faciamus tamen quæ facienda sunt

VERS. 22. — *Et transiit vadum Jacob.* Non enim legendum est, ut falso in quibusdam codicibus invenitur: *Et transiit vadum Jacob, sed Jacob*, quod est proprium nomen ipsius vadi. Itaque,

VERS. 23-29. — *Transductisque omnibus quæ ad eo pertinebant, remansit solus. Et ecce vir luctabatur cum eo usque mane, et reliqua usquequo ait, nequaquam, inquit, Jacob appellabitur nomen tuum, sed Israel.* Quomodo ergo Jacob ab eo postulabat [*Petr.*, postulavit] benedicti, cui luctando prævaluit? Magna hæc est de Christo prophætia. Duplex enim hic Jacob intelligitur, id est carnalis et spiritualis. Prævaluit enim Jacob Christo, vel potius prævalere visus est. Per eos enim Israeliticos, a quibus crucifixus Christus, et ab eo benedicitur in eis Israeliticis, qui crediderunt in Christum, ex quibus erat qui dicebat: *Nam et ego Israelita sum ex genere Abraham, de tribu Benjamin* (*Rom. xi, 1*). Unus ergo atque idem Jacob et claudus et benedictus; claudus in latitudine femoris tanquam in multitudine [*Z.*, magnitudine] generis, de quibus dictum est: *Claudicaverunt a semitis suis* (*Psal. xvii, 46*). Benedictus autem in eis de quibus dictum est: *Reliquiæ per electionem gratiæ salvæ factæ sunt* (*Rom. xi, 5*).

Quæ est causa immutati nominis Jacob, ut Israel vocaretur? Varia hujus nominis interpretatio æstimatur. Sed beatus Hieronymus taliter de ejus interpretatione dixit: Sensus itaque hic est: non vocabitur nomen tuum supplantator, hæc est Jacob, sed vocabitur princeps cum Deo, hoc est Israel. Quomodo enim ego princeps sum, sic tu, qui mecum luctari potuisti, princeps vocaberis. Si autem mecum, Deo, sive angelo, quoniam plerique vario interpretantur, pugnare potuisti, quanto magis cum hominibus, hoc est cum Esau pugnare formidare non debes. Illud autem quod in libro Nominum interpretantur Israel *vir videns Deum*, sive *mens videns Deum*, omnium pene sermone detritum, non tam vere quam violenter mihi interpretatum videtur.

Moraliter vero designat angelus Deus et Jacob, qui cum angelo contendit uniuscujusque perfecti viri et in contemplatione positi animam exprimit. Is enim qui certat in luctamine, allquando superiorem se, aliquando vero eum cum quo contendit inferiorem invenit. Quia videlicet anima quæ contemplari Deum nititur, velut in quodam certamine posita, modo quasi exsuperat, quia intelligendo et sentiendo de incircumscripso nomine aliquid degustat; modo vero succumbit, quia et de gustando iterum deficit. Quasi ergo vincitur angelus, quando intellectu intimo apprehenditur Deus. Sed notandum quod isdem victus angelus nervum femoris Jacob tenuit, eumque marcessere statim fecit atque ab eo Jacob tempore uno claudicavit pede. Quia scilicet omnipotens Deus, cum jam per desiderium et intellectum cognoscitur, omnem in nobis voluptatem carnis arefacit, et qui prius quasi duobus pedibus innitentes et Deum videret

hamur querere, et sæculum tenere, post agnitionem suavitatis Dei unus in nobis pes sanus remanet atque alius claudicat. Quia necesse est ut debilitato amore sæculi solus in nobis amor conualescat Dei. Si enim tenemus angelum, uno claudicamus pede; quia dum crescit in nobis fortitudo amoris intimi, infirmatur procul dubio fortitudo carnis. Omnis quippe qui uno pede claudicat, soli illi pedi innitur quem sanum habet, quia hic cui desiderium terrenum jam arefactum fuerit, in solo pede amoris Dei tota virtute se sustinet. Et in ipso stat, quia pedem amoris sæculi, quem ponere in terra consueverat, jam a terra suspensum portat. Et nos ergo, si ad parentes proprios, id est ad spiritales patres, redimus, teneamus in via angelum, ut suavitate intima apprehendamus Deum. Contemplativæ etenim vitæ amabilis valde dulcedo est, quæ super semetipsum animum rapit, cœlestia aperit, terrena autem debere esse contemptui ostendit, spiritualia mentis oculis patefacit, corporalia abscondit. Unde bene Ecclesia in Canticis canticorum dicit: *Ego dormio, et cor meum vigilat* (Cant. v, 2). Vigilanti etenim corde dormit, qui per hoc quod interius contemplando proficit, ab inquieto foris opere quiescit. Sequitur:

CAPUT XXXIII.

VERS. 1-9. — *Divisitque Jacob filios Liæ et Rachel, ambarumque famularum, et posuit utramque ancillam et liberos earum in principio; Liam vero et filios ejus in secundo loco; Rachel autem et Joseph novissimos. Et ipse progrediens adoravit pronus in terram, et reliqua.* Non, ut plerique æstimant, tres turmas fecit, sed duas. Denique ubi nos habemus, *divisit*, Aquila posuit, *dimidiavit*; ut unum cuneum faceret ancillarum cum parvulis suis; et alium Liæ et Rachel, quæ liberæ erant cum filiis earum; primasque ire faceret ancillas, secundas liberas, ipse autem ante utrumque gregem, fratrem adoraturus occurreret.

VERS. 10-16. — *Dixitque Jacob: Sic enim vidi faciem tuam, quasi viderem vultum Dei, et reliqua usque præcedat Dominus meus ante servum suum, et ego sequar paulatim vestigia ejus.* Quid sibi vult quod Jacob ait fratri suo: *Vidi faciem tuam quasi viderem faciem Dei?* Utrum paventis et perturbati animi verba usque in hanc adulationem proruperunt? Hæc verba fraterna sunt et benigno animo dicta. Quoniam post benignam susceptionem metus ipse transierat. Et fortassis Dei nomen, et angelorum, vel aliquem sanctum hoc loco intelligere debemus, secundum Apostolum, qui dixit: *Etsi sunt qui dicuntur dii sive in cælo, sive in terra, quemadmodum sunt dii multi et domini multi* (I Cor. viii, 5).

Quomodo promisit Jacob fratri suo ut sequeretur vestigia ejus, cum alio itinere tenderet? Forte ad horam sequebatur, vel primo veraci animo promiserat, sed aliud postea cogitando delegit.

VERS. 17. — *Et Jacob venit in Socoth, et ædificata domo, et fixis tentoriis, appellavit nomen loci illius Socoth, id est Tabernacula.* Quia enim pecoribus suis

ædificavit tabernacula, ideo vocavit nomen loci illius *Tabernacula*. Ubi nos *Tabernacula* habemus, in Hebræo legitur *Sotheoth*. Est autem usque hodie civitas trans Jordanem hoc vocabulo inter partes Scythopoleos.

VERS. 18. — *Transivique in Salem, urbem Sicomorum, quæ est in terra Chanaan, et reliqua.* Error oboritur: quomodo Salem civitas appellatur, cum Hierusalem, in qua regnavit Melchisedech, Salem ante sit dicta? Aut igitur unius nominis urbs utraque est, quod etiam de pluribus Judææ locis possumus invenire, ut idem urbis et loci nomen in alia atque alia tribu, ita ut aut certe istam Salem, quæ nunc pro Sichima nominatur, dicimus hic interpretari *consummatam*, atque *perfectam*; et illam quæ postea Hierusalem dicta est *pacifica* nostro sermone transferre. Utrumque enim accentu [*Petr.*, acceptu] paululum declinato hoc vocabulum sonat. Tradunt Hebræi quod claudicantis femur Jacob ibi convaluerit et sanatum sit, propterea eandem civitatem curati atque perfecti vocabulum consecutam.

CAPUT XXXIV.

VERS. 1-4. — *Egressa est Dina ut videret mulieres regionis illius, et reliqua usque tristemque blanditiis delinivit.* Dina quippe ut mulieres videat extraneæ regionis egreditur, quando unaquæque mens, sua studia negligens, actiones alienas curans, extra habitum atque extra ordinem positum evagatur. Quam Sicheem princeps terræ opprimit, quia videlicet inventam in curis exterioribus diabolus corrumpit. *Et agglutinata est anima ejus cum ea*, quia unitam sibi per iniquitatem respicit, et quia cum mens a culpa respiscit, atque admissum flere conatur, corruptor autem spes ac securitates vacuas ante oculos vocat, quatenus utilitatem tristitiæ subtrahat, recte illic adjungitur, *tristemque blanditiis delinivit*. Modo enim aliorum facta graviora, modo nihil esse quod perpetratum est, modo misericordem Deum loquitur; modo adhuc tempus subsequens ad poenitentiam pollicetur, ut dum per hæc decepta mens ducitur, ab intentione poenitentis suspendatur: quatenus tunc bona nulla percipiat, quam nunc mala nulla constriant: et tunc plenius obruatur suppliciis, quæ nunc gaudet etiam in delictis.

VERS. 7. — Deinde sequitur quomodo duo filii Jacob, Simeon et Levi, Emmor et Sicheem pariter interfecerunt, et reliqua.

Quomodo duo filii Jacob tantam cædem et prædationem per se in terra aliena facere poterunt? Multitudo enim non parva erat cum Jacob, qui plurimum ditatus fuit. Sed filii ejus in hoc facto nominantur, quia ejusdem facti principes atque auctores fuerunt.

CAPUT XXXV.

VERS. 1-29. — *Dixit Jacob: Abjicite deos alienos, qui in medio vestri sunt. Et dederunt ei postea omnes deos alienos quos habebant, et inaures quæ erant*

in auribus eorum. Deinde etiam sequitur quemadmodum apparuit iterum Deus Jacob, et benedixit ei, et ipse postmodum egressus inde venit verno tempore ad terram quæ ducit Ephratam, et reliqua usque hæc sunt autem generationes Esau.

Quomodo [Z., Quid est, quod Jac.] Jacob dixit domui suæ: *Projicite deos alienos qui in medio sunt vestri?* Et iterum: *Dederunt ergo ei omnes deos alienos quos habebant.* *Et in aures quæ in auribus eorum erant?* Quæ si ornamenta erant, ad idololatriam non pertinebant. Intelligendum est hæc in aures phylacteria fuisse deorum alienorum. Nam Rebeccam a servo Abraham in aures accepisse Scriptura testatur, quod non fieret si eis in aures habere ornamenta gratia non liceret. Ergo illæ in aures quæ cum idolis datæ sunt, ut dictum est, idolorum phylacteria fuerant.

Quare secundo dicitur ad Jacob: *Non vocaberis Jacob, sed Israel erit nomen tuum, et appellavit eum Israel?*

Dudum nequaquam ei ab angelo nomen imponitur; sed quod imponendum a Deo sit, prædicatur. Quod igitur futurum promittitur, hic dicitur expletum. Nimirum ergo nomen hoc ad illam recte intelligitur pertinere promissionem, ubi sic videbitur Deus, quomodo non est antea a patribus visus.

Quæ est Ephrata, ubi Jacob Rachel uxorem suam condidisse dicitur, quærendum videtur. Ephrata vero et Bethlehem unius urbis vocabulum est sub interpretatione consimili; siquidem in *frugiferam domum* et *domum panis* vertitur, propter eum panem qui de cælo descendisse dicitur.

Sed movet ubi est *turris gregis*, juxta quam dicitur Jacob habitasse? Juxta Bethlehem, ubi vel angelorum grex Domini in ortu cecinit; vel Jacob pecora sua pavit, loco nomen imponens; vel, quod verius est, quod vaticinatio [F., vaticinio] futurorum jam tunc mysterium monstrabatur.

Quid est quod de Isaac dicitur: *Et consumptus ætate mortuus est, et appositus populo suo?* Quomodo consumptus, vel a quo populo appositus? Consumptus ætate, id est perfectus ætate. Verum angelorum populo, vel sanctarum animarum apponuntur, qui hanc vitam placentes Deo finiunt. Tunc dicuntur apponi, quando nulla jam remanet sollicitudo tentationum et periculum peccatorum. Quod intuens ait Scriptura: *Ante mortem ne laudes hominem quemquam* (Eccli. xi, 30).

CAPUT XXXVI.

VERS. 7, 8. — Quomodo Scriptura dicit post mortem Isaac patris sui Esau abscessisse de terra Chanaan, et habitasse in monte Seir, cum veniente de Mesopotamia Jacob, legitur misisse eum nuntios ad fratrem suum in terra Seir regionis, Idumæumque ibi habitasse tam temporis? In promptu est cogitare quod scilicet Esau posteaquam in Mesopotamiam frater ejus abscessit, noluit habitare cum parentibus suis, sive ex illa commotione qua dolebat, benedictione se fraudatum, sive causa uxorum suarum,

quas odiosas videbat esse parentibus, et cœperat habitare in monte Seir. Deinde post reditum Jacob fratris sui, facta inter eos concordia, reversus est et ipse ad parentes, et cum mortuum patrem simul sepelissent quia eos plurimum ditatos terra illa, sicut scriptum est, minime capiebat, abscessit rursus in Seir, et ibi propagavit gentem Idumæorum.

Erant autem filii Jacob duodecim, et computatis omnibus, Benjamin, quod et addidit, hi filii Jacob qui nati sunt ei in Mesopotamia Syria [Z., Syriæ]. Dum constat Benjamin natum esse in Chanaanæ, quomodo tunc duodecim nasci dicuntur in Mesopotamia?

Nulla enim est facilior solutio hujus quæstionis, quam ut per synecdochen accipiatur. Ubi enim major pars est, aut fortior, solet ejus nomine etiam illud comprehendere quod ad ipsum nomen non pertinet.

VERS. 8-21. — *Habitavitque Esau in monte Seir; ipse est Edom, et hæc nomina filiorum ejus: Eliphaz filius Ada, uxoris Esau, et reliqua usquequo ait, hi duces eorum, ipse est Edom, et isti filii Seir Horræi habitatores terræ: Lotha, et Sobal, et Sebeon, et Ana.* Eliphaz, filius Esau, ipse est qui in libro beati Job legitur. Edom vero, et Seir, et Esau unius nomen est hominis: trinomius enim fuit, et ex propriis causis varie nuncupatus. Dicitur enim Esau, id est *rufus*, ob coctionem scilicet rufæ lentis ita appellatus, cujus edulio primogenita perdidit. Edom autem ob ruborem corporis dictus est, quod Latine *sanguineus* dicitur. Seir vero, quod fuerit hispidus et pilosus: quando enim natus est, totus sicut pellis pilosus erat et non habebat lenitatem. Quod autem sequitur:

Et Horræi habitantes, seu, sicut in quibusdam codicibus invenitur, Corræi, et reliqua. Postquam numeravit filios Esau, altius repetit, et exponit quanti Esau in Edom terra principes fuerint ex genere Horræorum, qui in lingua nostra interpretantur *liberi*. Legamus diligenter Deuteronomium, ubi manifestius scribitur quomodo venerint filii Esau, et interfecerunt Corræos, ac terram eorum in hæreditatem possederunt [Z., eor. hæreditate possed.].

VERS. 22, 23. — *Et fuerunt filii Lothan Bosri, et Emman, et soror Lothan Tamna.* Hæc est autem Tamna, de qua supra dictum est: et Tamna concubina erat Eliphaz, filii primogeniti Esau, et ex ipsa natus est Amalech. Idcirco autem Corræorum recordatus est, quia primogenitus filiorum Esau ex filiabus eorum acceperat concubinam. Quod autem dicitur: *Theman, et Cenef, et Amalech, et reliqua, sciamus postea regionibus Idumæorum ex his vocabula imposita.*

VERS. 24. — *Iste est Ana, qui invenit aquas calidas in solitudine, cum pasceret asinos Sebeon patris sui.* Judæi asserunt quod iste Ana nepos Esau equarum greges in deserto ab asinis fecerit primus ascendi, ut mulorum inde nova contra naturam animalia nascerentur. Onagros quoque ad hoc admisos esse ad asinas, et ipsum istiusmodi reperissos

concupitum, ut velocissimi ex his asini nascerentur. Industria quippe humana diversum animal in coita coegit, sicut adulterina commistione genus aliud reperit, sicut et Jacob contra naturam colorum similitudines procuravit.

CAPUT XXXVII.

VERS. 2. — *Joseph, cum sedecim esset annorum, pascebat gregem cum fratribus suis, adhuc puer, et erat cum filiis Balæ et Zelfæ uxorum patris sui. Accusavitque fratres suos apud patrem crimine pessimo. Querunt enim quale sit hoc crimen? Nonnulli volunt intelligi idololatricam [f. idololatricam] superstitionem, quasi idolum adorassent. Alii vero super crimine Sodomorum et Gomorrhæorum interpretantur. Verumtamen movere potest quid est quod hic ancillæ uxores appellantur, cum superius concubinæ dicantur, nisi quia more Scripturarum forte omnis concubina uxor, non autem uxor concubina. Nam Saraa, et Rebecca, et Lia, et Rachel concubinæ dici non possunt: Agar vero, et Cethura, et Bala, et Zelfa, et uxores et concubinæ dicuntur.*

VERS. 3. — *Fecitque Jacob tunicam Joseph polymitam. Pro polymita variam nonnulli interpretati sunt, quod Aquila interpretatus est tunicam astragalon, id est talarem.*

VERS. 9-24. — *Aliud quoque Joseph vidit somnium, quod narrans fratribus suis, ait: Vidi somnium, quasi solem, et lunam, et stellas undecim adorare me. Quomodo impletur somnium Joseph, quod dicit se vidisse solem, et lunam, et undecim stellas adorasse se; dum constat eo regnante in Ægypto matrem ejus Rachel multo ante esse defunctam; imo nec patrem eum legimus adorasse? Ergo in Christo facile [uterque cod., facilis] est somnii perfectionem intelligere, cui donatum est nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, et reliqua (Philipp. II, 10).*

VERS. 25-34. — *Viderunt viatores Ismaelitas venire de Galaad, et camelos eorum portantes aromata, et resinam, et stacten in Ægyptum, et reliqua usque et prætereuntibus Madianitis negotiatoribus vendiderunt viginti [Z., triginta] argenteis. Queritur quare Ismaelitas Scriptura, quibus a fratribus venditus est Joseph, etiam Madianitas vocet cum Ismael sit de Agar filius Abrahæ, Madianitæ vero de Cethura? Quia Scriptura dixerat de Abraham quod munera dederit filiis concubinarum suarum, Agar scilicet et Cethura, et dimisit eos ab Isaac filio suo, in terra Orientis unam gentem fecisse intelligendi sunt. Spiritualiter vero aromata quæ in camelis portantur, duas leges significant: per resinam autem legem librorum, per stacten quippe legem prophetarum. Per camelos namque doctores designantur. Quod autem Joseph non est liberatus per consilium Judæ, significat Christum non liberatum ex parte carnis per seram penitentiam Judæ Scarioth.*

VERS. 35. — *Dixitque Jacob: Descendam ad filium meum lugens in infernum. Quomodo intelligitur quod*

A Jacob dicit: *Quoniam descendam ad filium meum lugens in infernum? Perturbati et dolentis verba sunt, mala sua etiam hinc exaggerantis. Vel etiam inferni nomine sepulcrum significavit: quasi dixisset: In luctu maneo donec me terræ suscipiat [Z., suscipiet] sepulcrum sicut illens.*

CAPUT XXXVIII.

VERS. 1-30. — *Eodem tempore descendens Judas, a fratribus suis divertit ad virum Odollamiam, nomine Hiram, et cætera usque postea egressus est frater ejus, in cujus manu erat coccinum, quem appellavit Zaram. Qualiter historia de Judâ, et tribus filiis ejus, et uxore Thamar intra tam paucos annos compleri potuit? cum ergo ipse Joseph anno septimo decimo ætatis suæ venditus fuisset credatur, tredecim annos peregerat in Ægypto ignotus Pharaoni. Ad hos enim tredecim annos accesserunt septem anni ubertatis, et facti sunt anni viginti; his adduntur duo, quia secundo anno famis intravit Jacob in Ægyptum cum filiis suis, et inveniuntur viginti duo anni quibus absuit Joseph a patre et a fratribus suis; quo medio tempore quomodo fieri potuerat?*

Solet enim Scriptura sancta pro capitulatione multa præferre. Aliquot annos ante venditum Joseph hæc fieri cœpisse intelligi datur. Etiam mox, ut adæsceret Judas, cœperit incidisse in amorem ejus quam duxit uxorem, nondum venditum Joseph in Ægyptum. Cur dixit de Thamar, *depositis vestimentis viduitatis suæ? Quatenus intelligeres ex temporibus patriarcharum certa et sua fuisse vestimenta viduarum, non utique talia qualia conjugatarum.*

Quare dixit Judas: *Justior est Thamar quam ego!* Thamar vero in bivio sive in compito sedens, ubi diligentius debet viator aspicere quod iter gradiendi capiat, non ut vagans turpitudinis libidinem impleret, sed ut liberos a socero acciperet, justior est causa quam socer. Ille libidinis, illa liberorum. Et ideo in comparatione ejus minus male fecerat.

Si enim Phares inde sortitus est nomen *divisionis*, quia diviserat membranam secundarum, unde Zara sic nomen accepit? Zara interpretatur *Oriens*. Sive igitur quia primus apparuit, sive quia plerimi ex eo nati sunt justi, sicuti in Paralipomenon legimus.

CAPUT XXXIX.

D VERS. 1. — *Igitur Joseph ductus in Ægyptum, emittit eum Puitiphar, eunuchus Pharaonis. Ubi queritur quomodo postea uxorem habere dicitur? Tradunt Hebræi emptum ab hoc Joseph ob nimiam pulchritudinem in turpe ministerium, et a Domino viribus ejus arefactis, postea electum esse juxta morem Hierophantarum in pontificatum Heliopoleos, et hujus filiam esse Asenec [Z., Asanepz], quam postea Joseph uxorem accepit.*

CAPUT XL.

VERS. 6. — *His itaque gestis, accidit ut peccarent duo eunuchi, pincerna regis Ægyptii et pistor, domino suo. Iratusque est Pharaon contra eos, et misit*

eos in carcerem in quo erat vinculus et Joseph, et cætera usquequo ait fratribus suis: *Ego sum Joseph, quem vendidistis in Ægyptum.* Hic enim spiritalem intelligentiam prætermittimus, sicut in præfatione prædiximus, et historiam intellectum prosequi nitimur, ne modum libelli excedamus. Denique quæritur, salvo spiritali intellectu, cur gentiles homines fuerunt in carcere cum Joseph, et præsentia futurorum viderunt? Non pro suis meritis, sed ut magnificaretur Joseph, et manifestaretur qui latebat.

Quæ sunt tres propagines? Tres propagines sunt tres rami.

Cur Pharaon vel Herodes dies nativitatibus hæc honoribus festivos habuerunt? Eo quod putaverunt quod hora nativitatibus eorum se ordinasset in regnum, B similem rem facientes adorationis, ut dicitur, quorum erat par impietas, esset et una solemnitas.

Quid est quod Pharaon dixit: *Putabam me super fluvium stare?* Id est quod et in alio loco dicitur in Genesi: *Ecce ego super fontem sto.* Atque hoc genere locutionis et in psalmo dicitur: *Qui fundavit terram super aquam (Psal. xxiii, 2).* Non cogantur homines putare: Fundavit terram super aquam. Secundum hanc enim locutionem recte intelligitur quod altior sit terra quam aqua; ab his quippe aquis sustollitur, ubi habitent terrena animalia.

Quomodo multitudo frugum arenæ multitudinim comparatur? Quia sicut arena innumerabilis est, ita multitudo frugum usitato numero comprehendi non poterat.

Quomodo de viro sancto Joseph intelligere debemus quod fratres suos inebriasset? Ebrietas autem secundum idioma Hebraicæ linguæ pro satietate ponitur, sicut ibi: *Visitasti terram, et inebriasti eam (Psal. lxxv, 10).* Et iterum: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ (Psal. xxxv, 9).*

Quid sibi vult quod Joseph fratres suos toties ludificavit, et tanta expectatione suspendit antequam manifestare se voluisset? Tribulabat eos non ut se vindicaret in eis, sed ut illos purgaret a crimine transacti sceleris in eum. Vel magis, ut hac dilatione accumularetur gaudium eorum, dum ostenderetur, et tantam gloriam ejus vidissent quem a se extinctum esse arbitrabantur.

CAPUT XLVI.

VERS. 5. — *Surrexit autem Jacob a puteo Juramenti et descendit in Ægyptum, et filii ejus, et nepotes, filia, et cuncta simul progenies, usquequo ait, omnes animæ domus Jacob quæ ingressæ sunt Ægyptum fuerunt septuaginta.* Quomodo dicitur: Filii ejus et filia ejus descenderunt cum eo in Ægyptum, cum Jacob pluriores non habuit filias quam Dinam tantummodo? Aut etiam nepotes filiarum nomine significatas intelligere debemus; aut pluralis numerus pro singulari positus est, sicut ibi: *Misit in eis muscam caninam.*

Quod dicit Scriptura: *Omnes animæ quæ egressæ*

A sunt de femoribus Jacob: quid respondendum est eis qui hoc testimonio confirmare nituntur a parentibus simul animas cum corporibus propagari? Animas enim dictas pro hominibus, a parte totum significante locutione, nullus debet dubitare.

VERS. 15. — *Hi filii Lia, quos genuit in Mesopotamia Syriæ cum Dina; animæ filiorum et filiarum triginta tres.* Nunquid istæ omnes triginta et tres animæ ex Lia in Mesopotamia Syriæ natæ sunt, dum ibi Jacob non plus viginti annis cum socero suo moratus est, et septem anni transierunt antequam Liam uxorem duxisset? Ideo etiam Scriptura sancta hos omnes in Mesopotamia ortos esse dixit, quoniam eorum patres ibi orti sunt.

VERS. 26-27. — Si sexaginta et sex sunt quæ ingressæ sunt animæ cum Jacob in Ægyptum, et ibi Joseph cum duobus filiis suis inventus est, quomodo septuaginta postea dicuntur esse animæ domus Jacob? Ipso vero patre Jacob quasi radice annumerato septuaginta esse noscuntur.

Dum enim in Genesi legimus septuaginta animas esse domus Jacob, quomodo in Actibus apostolorum dicitur in animabus septuaginta quinque descendisse Jacob in Ægyptum? Non enim aliquid poterat Lucas contrarium scribere adversum eam Scripturam quæ jam fuerat gentibus divulgata; ut utique majoris opinionis illo duntaxat tempore septuaginta Interpretum habeatur auctoritas quam Lucas, qui ignotus, et vilis, et malæ fidei in nationibus docebatur. Hoc autem generaliter observandum, quod, ubi C que sancti apostoli aut apostolici viri loquuntur ad populos, his plerumque testimoniis abstantur quæ jam fuerant in gentibus divulgata. Licet plerique tradunt evangelistam, ut proselytum Hebræas, litteras ignorasse.

CAPUT XLVII.

VERS. 3-31. — Filii Jacob, interrogati quid operis haberent? responderunt: *Pastores ovium sumus, sicut et patres nostri, et reliqua, usquequo ait, vocavit autem Jacob filios suos, et ait eis: Congregamini, ut annuntiem quæ ventura sunt vobis diebus novissimis.* Filii Jacob, interrogati quid operis haberent, responderunt: *Pastores ovium sumus, sicut et patres nostri.* Quare patriarchas primos pastores ovium, et non reges gentium legimus esse? Quia sine ulla dubitatione justa servitus et justa dominatio, cum pecora homini serviunt, et homo pecoribus dominatur. Sic enim dictum est cum crearetur: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram, et habeat potestatem piscium maris, et volatilium cæli, et omnium quæ sunt super terram.* Ubi insinuat rationem [Z., rationalem] debere dominari irrationali vitæ. Servum autem hominem homini vel iniquitas vel adversitas fecit. Iniquitas quidem, sicut dictum est: *Maledictus Chanaan, erit servus fratribus suis.* Adversitas vero, sicut accidit ipsi Joseph, ut venditus a fratribus servus alienigenæ fieret. Itaque primos servos quibus hoc nomen in Latina lingua inductum est, bella fecerunt. Qui enim homo ab

homine superatus jure belli posset occidi, quia servatus est, appellatus inde servus; et mancipia, quia manu capta sunt.

Quæ est terra Gessen vel Ramesses? Ut Judæi autumant, quæ nunc Thebaida vocatur. Ramesses igitur pagum Arsenoiten sic olim vocatum putant.

Quæritur quomodo in terra Ægypti pascua pecoribus invenire potuissent, dum terra Ægypti pluviis non irrigatur, dum fratres Joseph ideo terram Chanaan reliquisse se dicunt quod herbam gregibus suis non invenissent? Perhibetur ab eis, qui loca sciunt, in multis Ægypti paludibus potuisse pascua non deesse, etiam cum fames esset frumentorum, quæ solent Nili fluminis inundatione provenire. Magis enim dicuntur paludes illæ seraces pascua gignere, quando aqua Nili minus excresceret [Z., excreviset]. Unde Gessen vertitur in *imbrem*.

Quid sibi vult a tanto viro et tali patriarcha tam sollicita corporis commendantia, ut non in terra Ægypti sepeliatur, sed in terra Chanaan juxta patres suos? In his ergo sacramenta tibi quaerenda sunt et admirationis gaudium invenies. Cadaveribus quippe mortuorum peccata significari in lege non dubium est. Hinc illa sententia dicta est: *Qui baptizatur a mortuo, et iterum tangit illum, quid proficit [Z., prodest] lavatio ejus? (Eccli. xxxiv, 30.)* Sic et qui jejunit super peccato suo, et iterum ambulans hæc eadem facit. Sepultura ergo mortuorum remissionem significat peccatorum. Eo pertinet quod dictum est: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata (Psal. xxxi, 25).* Ubi ergo sepelienda erant hæc significantia cadavera patriarcharum, nisi in ea terra ubi ille crucifixus est, cujus sanguine facta est remissio peccatorum?

Quid est quod Jacob conversus ad caput lectuli sui oravit Deum? Scilicet postquam juraverat ei filius de petitione quam rogaverat, adorare Deum contra caput lectuli sui voluit. Sanctus quippe et Deo deditus vir, oppressus senectute, habebat lectulum positum, ut ipse jacens habitus absque difficultate ulla ad orationem esset paratus.

CAPUT XLVIII.

VERS. 5-22. — Quid est quod Jacob dicit: *Duo filii tui, Ephrem et Manasses, sicut Ruben et Simeon duæ tribus erunt, et suis vocabulis vocabuntur?* Sicut Ephraim et Manasses duæ tribus erunt, duosque populos procreabunt, et sic hæreditabunt repromissionis terram sicut et filii mei [Z., duo filii tui Ephr. et Ma. sicut Rub. et Simeon erunt mei? Significat, sicut Rub. et Sim. duæ tribus erunt, et suis vocabulis vocabuntur, sic Ephr. et Ma. duæ tribus erunt, duosque pop. procreabunt, et sic h. r. t. s. et f. m. *]. *Reliquos autem filios quos post mortem meam genueris, tui erunt. In nomine patrum suorum vocabuntur in hæreditate sua.* Qui non accipient separatim terram, nec funiculos habebunt proprios, ut reliquæ tribus: in tribu Ephraim et Manasse quasi appendices populi commiseebuntur.

* Hic desinit codex Zwetlensis.

Cur Jacob Joseph filio suo, quasi nescienti, indicare voluit ubi et quando sepeliret matrem ejus? Forte propheticæ commemorare voluit ibi sepultam matrem Joseph ubi Christus fuerat nasciturus.

Quæ est pars una quam Jacob dedit Joseph filio suo extra fratres suos, quam tulisse se de manu Amorrhæorum dicit in *gladio et arcu suo*? Significavit urbem, quæ Hebraice Sichem dicitur, et secundum Græcam et Latinam declinationem Sicma appellatur, et corrupte a plurimis Sychar nominatur: quæ et nunc Neapolis dicitur, urbs Samaritanorum. Sichem Hebræa lingua transfertur in *humerum*. Unde Septuaginta ita interpretati sunt. Quod autem dicit se eam in *arcu et in gladio possedisse*, arcum hic et gladium justitiam vocat, per quam meruit peregrinus et advena, interfecto Sichem et Enor, de periculo liberari. Timuit enim, quod supra legimus, ne vicina oppida atque castella ob eversionem federatæ urbis adversum se consurgerent: et Dominus non dedit eis ut nocerent illi. Vel certe si intelligendum: *Dabo tibi Sichimam, quam emi in fortitudine mea*, hoc est, in pecunia, quam multo labore et sudore quæsi. Quod autem ait, *super fratres suos*, ostendit absque sorte dedisse eam tribui Joseph, et mausolæum ejus ibi hodieque cernitur. Sequitur:

CAPUT XLIX.

VERS. 2, 3. — *Congregamini et audite, filii Jacob, audite Israel patrem vestrum. Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, et reliqua, usquequo ait, benedixitque singulis benedictionibus propriis.* Quid intelligendum est de benedictionibus quibus Jacob patriarcha benedixit filios suos? An historice vel allegorice intelligendæ sint, dum dixit: *Congregamini, filii Jacob, ut annuntiem vobis quæ ventura sunt in novissimis diebus?* Et videtur ex his verbis magis allegoriam sonare quam historiam. Utrumque et historiam et allegoriam. Historiam in divisione terræ repromissionis, quæ divisiones dividendæ erant nepotibus illorum. Igitur allegoriam de Christo et Ecclesia in novissimis temporibus futuram. Sed prius historix fundamenta ponenda sunt, ut aptius allegorix culmen priori structuræ superponatur.

VERS. 3, 4. — *Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, principium doloris mei, prior in donis, major imperio, effusus es sicut aqua, non cretæ: ascendisti cubile patris tui, et maculasti stratum ejus.* Est autem sensus hic: tu es primogenitus, major in liberis, et debebas ordine nativitatis tuæ hæreditatem, quæ primogenitis jure debebatur, sacerdotium accipere et regnum: hoc quippe importat honorem, et prævalidum robur quod monstrat. Dicamus per singula manifestius; patet litteræ sensus. Quia beatus Jacob primum filium Ruben ex Lia uxore sua susceperit, qui se digne tanto patre tractaret, ad eum primogenita regnumque pertineret. Unde dicit eum sibi primogenitum, quasi cui deberentur dona primogeniti. Sed et fortitudinem suam eum nominat, eo quod robur imperii ad eum debuisset declinare.

Hæc autem non ideo indicative protulit quod ita futura esse præviderit vel voluerit, sed ut per hæc dicta ad poenitentiam cohortaretur, cum recoleret a quanta dignitate peccando decidisset. Unde et dicit, *principium doloris*, et reliqua. Principium namque doloris illius fuit qui, ruptis castimoniam habentibus, infrenis ruit in constuprandam conjugem patris, quæ res non mediocri dolore eum stimulasse credenda est. Verum quia peccasti, et quasi vasculo aqua quæ quolibet non tenetur, voluntatis effusus es impetu, idcirco præcipio tibi ut ultra non pecces, sisque in fratribus numero poenas peccati luens, quod primogeniti ordinem perdidisti. Principium autem doloris est omnis primogenitus; quia pro eo commoventur primum viscera parentum.

VERS. 5-7. — *Simeon et Levi fratres, vasa iniquitatis bellantia: in consilium eorum non veniat anima mea, et in cætu illorum non sit gloria mea; quia in furore suo occiderunt virum, et in voluntate sua suffoderunt murum. Maledictus furor eorum, quia pertinax; et indignatio illorum, quia dura. Dividam eos in Jacob, et dispergam illos in Israel.* Significat autem non sui fuisse consilii quod Sichem et Hemor, fœderatos viros, interfecerint contra jus pacis, et amicitiarum tempore sanguinem fuderunt innocentem, et quasi quodam furore, sic crudelitate raptati murum hospitæ urbis everterent. Unde dicit: *Maledictus furor eorum, quia pertinax*, et reliqua. Et: *Dispergam eos in Israel.* Levi enim hæreditatem propriam non accepit, sed in omnibus scepttris paucas urbes ad inhabitandum [Cod., ad inhabitandas] habuit. De Simeone vero in libro Jesu scriptum est quod et ipse proprium funiculum non acceperit, sed de tribu Juda quiddam acceperit. In Paralipomenon autem manifestius scribitur quod, cum multiplicatus fuisset et non haberet possessionis locum, exierit in desertum.

VERS. 8-10. — *Juda, te laudabunt fratres tui; manus tuæ in cervicibus inimicorum tuorum; adorabunt te filii patris tui. Catulus leonis Juda: ad prædam, fili mi, ascendisti [sive, ut in Hebræo scriptum est: de captivitate, fili mi, ascendisti]: requiescens accubuisti ut leo, et quasi læna: quis suscitabit eum?* Quia *Juda confessio* sive *laus* interpretatur, recte scribitur: *Juda, constabuntur tibi fratres, vel laudabunt te.* Et licet de Christo grande mysterium sit, sed tamen secundum litteram significat quod per David stirpem generentur reges, et quod adorarent eum omnes tribus. Non enim ait, *Filii matris tuæ*; sed, *filii patris tui.* Et quod sequitur, *ad prædam, fili mi, ascendisti*, ostendit eum captivos populos esse ducturum, et juxta intelligentiam sacrationem, ascendisti in altum, captivam duxisse captivitatem, sive, quod melius puto, captivitas passionem, ascensus resurrectionem significat.

VERS. 11-13. — *Alligans ad vineam pullum suum, et ad vitem asinam suam.* Quod videlicet pullum asinæ, cui supersedit Jesus, hoc est, gentium populum vineæ apostolorum, qui ab Judæis sunt, co-

PATROL. CXV.

pulaverit. *Et ad vitem*, sive, ut in Hebræo habetur, *ad Sorech*, id est, *electam vitem*, alligaverit asinam cui supersedit, Ecclesiam ex nationibus congregatam. Quod autem dicit, *fili mi*, conversionem ad ipsum Judam facit, quod Christus hæc sit universa factururus. Quod autem dicitur: *Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femoribus ejus, donec veniat ille qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium*; significat quod non deficerent principes de tribu Juda usque ad tempus quo natus est Christus, qui missus a Patre expectatio est gentium.

VERS. 14, 15. — *Isachar, asinus fortis, accubans inter terminos. Vidit requiem quod esset bona, et terram quod optima, et supposuit humerum suum ad portandum, factusque est tributis serviens.* Quia de Zabulon dixerat quod maris Magni littora esset possessurus, Sidonem quoque et reliquas Phœnicis urbes contingeret, nunc ad mediterraneam provinciam redit, et Isachar, qui juxta Nephthalim pulcherrimam in Galilæa regionem possessurus est, benedictione sua habitatorem facit. Asinum autem osseum vel fortem vocat, et humerum ad portandum; quia in labore terræ et vehendis ad mare, quæ in finibus suis nascebantur, plurimum laboraret, regibus quoque tributa comportans. Aiunt Hebræi per metaphoram significari, quod Scripturas sanctas die ac nocte meditans, studium suum dederit ad laborandum, et idcirco ei omnes serviunt, quasi magistro dona portantes.

VERS. 16-18. — *Dan judicabit populum suum sicut et alia tribus Israel. Fiat Dan coluber in via, et cerastes in semita, mordens ungulas equi, ut cadat ascensor ejus retro. Salutare tuum expectabo, Domine.* Samson judex Israel, de tribu Dan fuit. Hoc ergo dicit nunc videns in spiritu comam nutrire Samsonem: Nazaræum tuum cæsis hostibus triumphare, quod in similitudinem colubri regulique obsidentis vias, nullum per terram Israel transire permittat: sed etiam, si quis temerarius virtute sua, quasi velocitate equi confusus eam voluerit prædonis more populari, non effugere valebit. Totum autem per metaphoram serpentis et equitis loquitur. Videns ergo tam tortem Nazaræum tuum, quod ipse propter meretricem mortuus est, et moriens nostros occidit inimicos, putavi, o Deus, ipsum esse Christum Filium tuum. Verum quia mortuus est, et non resurrexit, et rursus captivus ductus est Israel, alius mihi salvator mundi, et mei generis præstolatus est, ut veniat cui repositum est. Ipse erit expectatio gentium.

VERS. 19. — *Gad accinctus præliabitur ante eum, et ipse accingetur retrorsum.* Significat quod ante Ruben, et dimidiam tribum Manasse, et filios quos trans Jordanem in possessione dimiserat, post quatuordecim annos revertens, prælium adversum eos gentium vicinarum grande reperiret, et victis hostibus fortiter dimicaret. Lege librum Jesu Nave et Paralipomenon.

VERS. 21. — *Nephthalim cervus emissus, datus elo-*

quia pulchritudinis. Sive Nephtholim *ager irriguus*; A utrumque enim significat Hebræum verbum *nala-sylva*. Significat autem quod aquæ calidæ in ipsa nascuntur tribu. Sive quod super lacum Genesareth fluente Jordanis irrigua sint. Hebræi autem volunt propter Tiberiadem, quæ legis videbatur habere notitiam, agrum irriguum et eloquia pulchritudinis prophetari. *Cervus* autem *emissus* propter temporaneas fruges, et velocitatem terræ uberius ostendit. Sed melius, si ad doctrinam Salvatoris cuncta referamus; quod ibi vel maxime docuerit Salvator, ut in Evangelio quoque scriptum est.

VERS. 22-26. — *Filius meus Joseph accrescens, filius meus accrescens et decorus aspectu. Filia discurrerunt super murum; sed exasperaverunt eum, et jurgati sunt, invidentesque illi habentes jacula. Sedit in forti arcus ejus, et desolata [dissoluta] sunt vincula brachiorum et manuum ejus per manus potentis Jacob. Inde pastor egressus est, lapis Israel.* O fili Joseph, qui tam pulcher es, ut te tota die de muris et turribus ac fenestris puellarum Ægypti turba prospectant. Inviderunt tibi, et ad iracundiam provocaverunt fratres tui, habentes livoris sagittas et zeli jaculis vulnerati. Verum arcum tuum et arma pugnandi posuisti in Deo; qui fortis est propugnator, et vincula tua quibus te fratres ligaverunt absoluta sunt et disrupta, ut ex tuo semine tribus nascatur Ephraim fortis, et stabilis, et instar lapidis durioris invicta, imperans quoque decem tribubus Israel.

VERS. 27. — *Benjamin lupus rapax, mane comedit prædam, et vespere dividit spolia.* Quia de Paulo apostolo manifestissima sit prophetia, omnibus patet quod in adolescentia persecutus Ecclesiam, in senectute prædicator Evangelii fuerit. Hebræi autem ita dixerunt, altare, in quo immolabantur hostiæ, et victimarum sanguis ad basem ipsius fundebatur, in parte tribus Benjamin fuit. Hoc, inquit, ergo significans quod sacerdotes immolent mane hostias, ad vesperam dividant ea quæ sibi a populo ex lege collecta sunt, lupum sanguinarium, lupum voracem super altaris interpretatione ponentes, et spoliolum divisionem super sacerdotibus, qui servientes altari vivunt de altari. Hæc autem historice.

Spiritualiter autem in Ruben prioris populi Judæorum ostendisse personam, cui a Domino per prophetam dicitur: *Israel primogenitus meus.* Etenim juxta quod primogenitus debebatur, ipsius erat accipere sacerdotium et regnum. Additur *tu virtus mea*, utique quia ex ipso virtus Dei, qui est Christus, advenit. Quomodo autem ipse sit principium dolorum, nisi dum Patri Deo semper irrogaret injuriam, dum convertat ad eum dorsum et non faciem? *Iste prior in domis*, quia primum ipsis credita sunt eloquia Dei, et legislatio, et testamentum, sive promissio. *Iste major imperio*, utique pro magnitudine virium, quia copiosis ceteris in hoc sæculo populus idem regnavit. *Effusus est autem sicut aqua*, peccando in Christo. Quæ vasculo non tenetur, voluntatis effusus est impetu; et ideo addit *ultra non crescas*, quia ipse

A populus, postquam universo orbe dispersus est, valde imminutus est. Sed quare talia meruit, ita subjecit, *quia ascendisti cubile patris tui.* Primogenitiæ autem plebis audaciam prædicat, quæ ascendit cubile patris sui, et maculavit stratum ejus, quando corpus Dominicum, in quo plenitudo divinitatis requiescebat, raptum in cruce suspendit et ferro commaculavit.

Simeon et Levi fratres, vasa iniquitatis bellantia. Per Simeonem et Levi scribæ et Pharisei, et sacerdotes Judaici populi intelliguntur. De Simeone enim Scribæ Judæorum erant. Et de tribu vero Levi principes sacerdotum, qui consilium fecerunt, ut *Jesus dolo tenerent et occiderent.* De quo consilio dicit: *In consilium eorum non veniat anima mea.* Horrebat enim tanta scelera jam videre, quæ novissimis temporibus facturi erant Judæi; quia in *furere suo occiderunt virum*, id est Christum, de quo dicitur: *Ecce vir, Oriens nomen ejus (Zach. vi, 12).* Et alibi: *Femina circumdabit virum (Jer. xxxi, 22).* — *Suffoderunt murum*, id est illum spiritalem fortissimum murum qui custodit Israel, lancea confoderunt. *Maledictus furor eorum, quia pertinax*; utique quando, furore accensi et ira, obtulerunt Christum Pontio Pilato, dicentes: *Crucifige, crucifige (Luc. xxiii, 21).* — *Et indignatio eorum, quia dura*; dum Barabbam latronem peterent, et principem vitæ crucifigendum postulerent. *Dividam eos in Jacob, et dispergam illos in Israel*, quia nonnulli ex ipsis crediderunt, quidam in infidelitate permanserunt. Dicuntur enim divisi hi qui ab eis separantur et veniunt ad fidem. Dispersi autem, quorum patria temploque subverso, per orbem terræ incredulum genus spargitur.

Juda, te laudabunt fratres tui. Per hunc Judam verus confessor exprimitur Christus, qui ex ejus tribu secundum carnem est genitus. Ipsum laudabunt fratres sui, apostoli scilicet et omnes cohæredes ejus, qui per adoptionem filii Deo Patri effecti sunt, et Christi fratres effecti per gratiam, quorum ipse est Dominus per naturam. *Manus tuæ in cervicibus inimicorum tuorum.* Iisdem enim manibus, id est crucis tropæo, et suos textit et inimicos, et adversarias potestates curvavit, juxta quod et Pater promisit ei dicens: *Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum (Psal. cix, 1, 2).*

— *Adorabunt te filii patris tui*; quoniam multi ex filiis Jacob adorent eum, per electionem gratiæ salvi facti. *Catulus leonis Juda*, quando nascendo parvulus factus est nobis. *Ad prædam, fidi mi, ascendisti*, id est ascendens in crucem, captivos populos redemisti, et quos ille contrarius invaserat, tu moriens eripuisti. Denique rediens ab inferis ascendisti in altum, captivam duxisti captivitatem. *Requiescens accubisti ut leo.* Manifestissime in passione Christus recubuit, quando *inclinato capite tradidit spiritum*: sive quando in sepulcro securus, velut quodam corporis somno quievit. Sed quare ut *leo* et velut *catulus leonis*? In somno enim suo leo fuit, quia non necessitate, sed potestate hoc ipsum implevit, sicut

Ipse dicit: *Nemo tollit animam meam, sed ego pono eam* (Joan. x, 18). Quod vero addidit, *et ut catulus leonis*. Inde enim mortuus est unde et natus. Bene Christus ut leo requievit, qui non solum mortis acerbilitatem non timuit, sed etiam in ipsa morte mortis imperium vicit. Quod autem dicit, *Quis suscitabit eum?* quis nullus nisi ipse dicit: *Solite templum hoc, et in triduo suscitabo illud*. — *Non deficiat dux de Juda, et reliqua*. Hic manifestissime ad Judam refertur. Dux enim fuit ex semine illius intemerata apud Judæos successio regni, donec Christus nasceretur. Et hoc supra diximus. *Alligans ad vineam pulchrum suum*. Pallus suus populus est ex gentibus, cui adhuc nunquam fuerat legis onus impositum. Hunc copulavit ad vineam apostolorum, qui ex Judæis sunt. *Nam vinea Domini Sabaoth domus Israel est* (Isa. v, 7). — *Et ad vitem asinam suam*. Ipse dixit: *Ego sum vitis vera* (Joan. xv, 1). Ad hanc ergo vitem alligat asinam suam, Synagoga tardigradam scilicet, et gravi legis pondere depressam. *Lavabit in vino stolam suam*, sive carnem suam, in sanguine passionis; sive sanctam Ecclesiam, illo vino quod pro multis effundetur in remissionem peccatorum. — *Et in sanguine vocæ pallium suum*. Pallium gentes sunt, quas corpori suo junxit, sicut scribitur: *Vivo ego, dixit Dominus, nisi hos omnes induam sicut vestimentum*. *Pulchriores oculi ejus vino*. Oculi Christi apostoli sunt et evangelistæ, qui lumen scientiæ Ecclesiæ præstant: quorum præcepta austeritatem vini priscae legis superant, quia longe clariora sunt quam Veteris Testamenti mandata. *Et dentes lacte candidiores*. Dentes præceptores sunt sancti, qui prædicant ab erroribus homines, et eos quasi comedendo in Christi corpus transmutant [Cod., transmittunt]. Nomine autem lactis doctrina legis significatur, quæ carnalem populum tanquam puvulos poculo lactis alebat. Cujus quidem candidiores effecti sunt prædicatores Ecclesiæ, quia fortem et validum verbi cibum mandant atque distribuunt; de quibus dicit Apostolus in Epistola ad Hebræos: *Perfectorum autem est solidus cibus* (Hebr. v, 1, 4). Et bene candidiores lacte dentes ejus dicit. Omnes enim qui perfecti sunt, et qui Scripturarum cibos explanantes, subtilem et minutum intellectum, qui spiritalis dicitur, Ecclesiæ corpori ministrant, candidi esse debent et puri, atque ab omni macula liberi.

Isachar asinus fortis. Isachar, qui interpretatur *merces*, ad populum gentium, quem Dominus sanguinis sui pretio mercatus [est, refertur]. Hic Isachar asinus fortis scribitur, quia prius gentilis populus, quasi brutum animal et luxuriosum erat, nullaque ratione subsistens; nunc vero fortis est, Redemptoris domino colla subjiciens, et jugum disciplinæ evangelicæ perferens. Hic *accubans inter terminos vidit requiem, quod esset bona, et terra, quod optima*. Inter terminos namque accubare est præsolato mundi sine requiescere, nihilque de his quæ nunc versantur in medio, querere, sed ultima desiderare. Et fortis asinus requiem videt, et ter-

ram optimam, cum simplex gentilitas iocirco ad robur boni operis se erigit, quia ad æternæ vitæ patriam tendit. Unde etiam *et ponti humerum suum ad portandum*, quia dum ad promissam requiem pervenire desiderat, cuncta mandatorum onera libenter portat. Unde et *factus est tributis serviens*, hoc est, Regi et Christo suo fidelis dona, operumque honorum munera offerens.

Zabulon in littore maris habitabit, et in statione navium. Zabulon, qui interpretatur *habituaculum fortitudinis*, Ecclesiam significat, fortissimam ad omnem tolerantiam passionis. Hæc in littore maris habitat, et in statione navium; ut credentibus sit refugium et periclitantibus demonstrat fidei portam. Hæc contra omnes turbines sæculi immobilis et inconcussa firmitate solidata exspectat naufragium Judæorum, et hæreticorum procellas, qui circumferuntur omni vento: quorum etsi tunditur fluctibus, frangit tamen ipsius fluctus, non frangitur, nec ullius hæreseos tempestatibus cedit, nec ulli vento schismatum commota succumbit. *Pertendit autem usque ad Sidonem*, hoc est usque ad gentes pervenit. Legitur etiam in Evangelio inde assumptos aliquos apostolorum, et in ipsis locis Dominum sæpe locuisse, sicut scriptum est: *Terra Zabulon, et terra Nephthalim, via maris trans Jordanem Galilææ gentium*. *Populus, qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam* (Isa. ix, 1, 2).

Dan judicabit populum suum, sicut et alia tribus Israel. *Fiat Dan coluber in via, et cerastes in semita*, etc. Alii dicunt Antichristum per hæc verba prædici de ista tribu futurum; alii de Juda, a quo traditus est Christus, hæc scripta pronuntiant, et equitem atque equum Dominum cum carne suscepta designare volunt. Retrorsum autem cadere, ut in terram reverteretur unde sumptus est. Sed quoniam die tertia resurrexit, ideoque ait: *Salutare tuum exspectabo, Domine*. Sicut et per David dicit: *Non derelinques animam meam in inferno* (Psal. xv, 10). Hæc quidam ita exponunt. Alii vero hanc prophetiam ad Antichristum transferunt. De tribu enim Dan venire Antichristum ferunt pro eo quod hoc loco Dan et *coluber* asseritur et *mordens*. Unde et non immerito, dum Israeliticus populus terram in castrorum partitione susciperet, primus Dan ad aquilonem castra metatus est, illam scilicet significans qui in corde suo dixerat: *Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo* (Isa. xiv, 15). De quo et per Prophetam dicitur: *A Dan auditus fremitus equorum ejus* (Jér. viii, 16). Qui non solum coluber, sed etiam *cerastes* vocatur. Cerastæ enim Græcæ *cornua* dicuntur, serpensque hic cornutus esse perhibetur. Per quem digne adventus Antichristi asseritur, qui contra vitam fidelium curmorsu pestiferæ prædicationis armabitur etiam cornibus potestatis. Quis autem nesciat semitam angustiores esse quam viam? Fit ergo Dan coluber in via, quia in præsentis vitæ latitudinem eos am-

bulare provocat, quibus quasi parcendo blanditur. Sed in via mordet, quia eos quibus libertatem tribuit, erroris sui veneno consumit. Fit iterum cerastes in semita, quia quos fideles reperit et sese ad cœpta angusta itinera constringentes, non solum nequitia callidæ persuasionis impetit, sed etiam terrore potestatis premit, et in persecutionis angore post beneficia fictæ dulcedinis exercet cornua potestatis. Quo in loco *equus* hunc mundum insinuat, qui per elationem suam in cursu labentium temporum spumat. Et quia Antichristus extrema mundi apprehendere nititur, cerastes iste *ungulas* mordere perhibetur. Ungulam quippe mordere est extrema sæculi feriendo contingere. *Ut cadat ascensor ejus retro*. Ascensor equi est quisquis extollitur in dignitatibus mundi. Qui retro cadere dicitur, et non in faciem, sicut Saulus cecidisse memoratur. In faciem enim cadere, est in hac vita suas unumquemque culpas agnoscere easque pœnitendo deslere. Retro vero, quod non videtur, cadere est ex hac vita repente decidere, et ad quæ supplicia ducatur, ignorare. Et quia Judæa, erroris sui laqueis capta, pro Christo Antichristum expectat, bene Jacob eodem loco repente in electorum voce conversus est dicens: *Salutare tuum expectabo, Domine*. Id est, non sicut infidelis Antichristum, sed eum qui redemptione nostra venturus est, verum credo fideliter Christum.

Gad accinctus præliabitur ante eum. Iste Gad accinctus personam Domini exprimit, qui in primo adventu humilitatis suæ ante adventum Antichristi præliaturus occurrit, accinctus gladio verbi sui circa femur potentissime, quo inimicos divisit, id est filium a patre, filiam a matre, nurum a socru, juxta quod legitur in Evangelio: *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium* (Matth. x, 34). Quod autem ait, *et ipse accingetur retrorsum*, claritas Domini nostri in secundo regno ejus ostenditur. Quia cum venerit Antichristus, occurret retrorsum, id est post ejus vestigia Christus celeri adventu progrediens, ut interficiat eum gladio oris sui. Unde et bene idem Gad *latrunculus* interpretatur, eo quod posterior, id est secus pedes, quasi latrunculus rapido atque improvise adventu exsiliat contra apertam Antichristi oppugnationem. Hinc est quod Evangelista proclamat dicens: *Quia dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet* (I Thess. v, 2). Christus ergo et ante, et retro præliari contra Antichristum scribitur. Ante eum namque in occulto adventu humilitatis, post eum manifestus in gloria majestatis. Demonstrat aperte Moyses prophetiam patriarchæ hujus specialiter pertinere ad Christum. Sic enim ait: *Benedictus, inquit, in latitudine Gad; quasi leo requievit, cœpitque brachium et verticem, et vidit principatum suum*. Agnoscant itaque, quis requieverit sicut leo, nisi Christus in sepulcro suo: quis confregerit verticem brachiaque potentium, nisi Redemptor noster, qui humiliavit virtutem et superbiam excelsorum. Quis vidit principatum suum, nisi ille cui datus est principatus, et honor, et regnum?

Aser pinguis panis ejus, et præbet delicias regibus. Aser, cujus nomen significat divitias, idem Christus est, cujus est altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ. Qui propter nos pauper factus est, cum dives esset. Cujus panis pinguis factus est, caro scilicet ejus, quæ est esca sanctorum, *quam si quis manducaverit, non morietur in æternum* (Joan. iv, 52). Ita etiam præbet delicias sapientiæ regibus, id est qui sensus proprios bene regunt, qui dominantur vitiorum suorum, qui castigant corpora sua et in servitutem subjiciunt.

Nephtalim, quod interpretatur *dilatatio*, apostolos et prædicatores sanctos significat, quorum doctrina in latitudine totius mundi effusa est. Ex hac enim tribu fuerunt apostoli, qui sunt principes Ecclesiarum et duces, *principes Zabulon, et principes Nephtalim* (Psal. lxxvii, 28), qui sine dubio ad personam referuntur apostolorum. Ipsi sunt, *fili excussorum* (Psal. cxxvi, 4), id est filii prophetarum, qui in manu potentis Dei positi, tanquam sagittæ excussæ pervenerunt usque ad fines terræ. Unde et bene hinc Nephtalim *cervus emissus* scribitur, quia nimirum apostoli sive prædicatores veloci saltu exsistentes in morem cervorum transcendunt implicamenta sæculi hujus, sicque excelsa ac sublimia meditantés, *dant eloquia pulchritudinis*, id est, prædicant cunctis gentibus doctrinam Domini Salvatoris.

Filius accrescens Joseph. Hæc prophetia post patratam ascensionem paternæ vocis imaginem prætulit, qua redeuntem in cœlum post victoriam Christum Pater alloquitur dicens: *Joseph filius accrescens*, utique in gentibus, quia cum ob incredulitatem Synagogæ populum reliquisset, innumeram sibi plebem Ecclesiæ ex omnibus gentibus ampliavit. Quod et David cecinit dicens: *Reminiscetur, et convertentur ad Dominum universi fines terræ* (Psal. xxi, 28). Filius accrescens, et decorus aspectu: omnes enim superat illius pulchritudo, juxta quod et de ipso in Psalmis canitur: *Speciosus forma præ filiis hominum* (Psal. xlii, 3). *Filiæ decurrerunt super murum*. Id est gentes vel Ecclesiæ, quæ crediderunt in Christum, hæc super soliditatem fidei quasi super murum, pulchritudinis Christi accensæ, discurrunt, ut verum sponsum per contemplationem aspiciant, et osculo charitatis illi copulentur atque adhæreant. Sed *objurgati sunt eum*, quando falsis testimoniis calumniantes sanctum Domini opprimere Synagogæ populi tentaverunt. *Invideruntque illi habentes jacula*. Neque enim quisquam in Joseph conjecit sagittas, vel aliquod vulneris telum, sed hoc specialiter evenit in Christo. *Sedit in forti arcu ejus*. Christus enim arcum suum et arma pugnandi posuit in Deo, qui fortis est propugnator; cujus virtute conciditur omnis nequitia perfidorum. *Et dissoluta sunt vincula brachiorum ejus*, quibus fratres eum vinctum ad Pilatum duxerunt, vel quibus eum suspensum ligno crucifixerunt. Recisa sunt enim *ver manus potentis Jacob*, hoc est, per manus omni-

nipotensis Dei Jacob, ex cujus ore ipse Dominus, A
 bonus pastor, egressus est lapis et firmitas creden-
 tium in Israel. *Deus patris tui erit adjutor tuus.* Quis
 adjuvit Filium nisi Deus Pater, qui dixit : Jacob
 puer meus, suscipiet eum anima mea? *Et omnipotens
 benedictet tibi benedictionibus cœli desuper, bene-
 dictionibus abyssi jacentis deorsum.* Universa enim
 subjecit ei, cœlestia per benedictionem cœli, et ter-
 rena per benedictionem abyssi jacentis deorsum, ut
 omnibus angelis et hominibus dominaretur. Bene-
 dictionibus uberum, id est sive duorum Testamen-
 torum, quorum altero nuntiatus est, altero demon-
 stratus. Sive benedictionibus uberum Mariæ, quæ
 vere benedicta erat; quia eadem sancta virgo de se
 Domino potum lactis immulsit. Unde illa mulier in
 Evangelio ait : *Benedictus venter qui te portavit, et
 ubera quæ suxisti (Luc. xi, 27).* — *Benedictionibus ub-
 erum et vulvæ.* Etiam benedicitur vulva ejusdem ma-
 tris, illa utique virginalis, quæ nobis Christum Do-
 minum edidit, de qua Pater per Jeremiam prophetam
 dicit : *Priusquam te formarem in utero, novi te, et
 antequam exires de vulva, sanctificavi te (Jer. 1, 5).*
*Benedictiones patris tuis confortatæ sunt benedictio-
 nibus patrum tuorum.* *Benedictiones,* inquit, *Patris
 tui cœlestis, quæ datæ sunt tibi a summo cœli et
 abyssi, confortatæ sunt,* id est prævaluerunt, bene-
 dictionibus patrum tuorum. Ultra omne enim sanc-
 torum meritum patriarcharum sive prophetarum
 convaluit benedictio omnipotentis Patris in Filio, ita
 ut ei nullus sanctorum æquetur. *Donc veniret desi-
 derium collium æternorum.* Colles isti sancti sunt qui,
 Christi adventum prophetantes, magno cum desi-
 derio incarnationem ejus exspectaverunt; de quibus
 Dominus dicit : *Quia multi justi et prophætæ cupie-
 rant videre quæ videtis (Matth. xiii, 17).* Hi ergo
 sancti dicti sunt colles propter excellentiam sancti-
 tatis. Qui etiam æterni vocantur, quia vitam conse-
 quuntur æternam, nec intereunt cum mundo, sed
 esse creduntur æterni. *Fiant in capite Joseph,* omnes
 scilicet benedictiones istæ super Christo ponuntur,
 quas incarnatus accepit, *et super verticem Nazaræi,*
 de quo scriptum est : *Quoniam Nazaræus vocabitur
 (Matth. ii, 23),* id est sanctus Dei inter fratres suos,
 quia ipse caput omnium eminens universorum sanc-
 torum, quos etiam et fratres vocat in Psalmis.

*Benjamin lupus rapax, mane comedit prædam et
 vespere dividet spolia.* Quibus dictis apostolus Paulus
 designatur, de Benjamin stirpe progenitus, qui mane
 rapuit prædam, id est in primordiis fideles, quos
 potuit, devastavit. Vespere autem spolia dividit :
 quia, fidelis postmodum factus, sacra eloquia au-
 dientibus descriptione mirifica dispensavit. Legimus
 quemdam ex doctoribus, ad urbem Hierusalem ea
 quæ de Benjamin scripta sunt, referentem. Benjamin,
 inquit, *filius doloris* interpretatur. Hic sorte
 hæreditatis eum locum accepit, in quo terram est
 Hierusalem, quæ nunc propter incredulitatem ab-
 jecta est atque repulsa. Hæc enim in filiis suis
 sub persona Benjamin designatur. Nam sicut Ben-

A jamin ultimam consequitur benedictionem, ita et
 idem populus ultimus est salvandus, posteaquam
 plenitudo gentium introierit. Dixit enim : *Benjamin
 lupus rapax,* lupus scilicet, quia ipse populus effudit
 sanguinem prophetarum atque justorum. *Rapax* au-
 tem propter aviditatem dicitur. Ex multa enim fame
 verbi Dei et inedia venit rapax, quia et ipse violen-
 ter diripuit regnum Dei. Hic autem *mane comedit
 prædam.* Mane illud tempus creditur quo legem ac-
 cepit. Tunc mundo prima quidem illuminatio scienti-
 æ data est. Comedit autem mane, quia legem,
 quam mane accepit, comedit adhuc, et meditatur;
 licet sequens legem justitiæ in legem fidei non per-
 venit. *Ad vesperam autem dividet spolia.* Vespere
 est illud tempus novissimum quo convertetur. Tunc
 B ergo dividet escam, tunc intelliget dividendam esse
 litteram ab spiritu, et tunc cognoscat quia *littera
 occidit, spiritus autem vivificat.* Quia ergo jam per
 gratiam Domini illuminatus incipit in lege spiritalia
 a corporalibus dividere et separare, ideo dicitur, *ad
 vesperam dividet escam,* quod tota die in lege medi-
 tans ante non fecit.

Quæritur autem de Jacob cur omnes quos de li-
 beris et ancillis genuit, æquales honore filios et hæ-
 redes constituerit? Nisi ut ostenderet quod Christus
 Dominus omnibus gentibus, qui per fidem corpori
 ejus conciliantur, cunctis pari honore et gloria ha-
 bitis cœlestia præmia largiatur. Non enim discre-
 tio : *Judæus an Græcus, barbarus an Scytha, ser-
 vus an liber sit; quia per omnia et in omnibus Chris-
 tus est (Col. iii, 11).* Propterea enim figuram servi
 Salvator noster et Dominus induit, et pro libero et
 pro servo servivit, ut omnibus credentibus in se
 æquale donum honorum cœlestium largiatur. Nec præfer-
 tur apud illum qui secundum carnem nobilior
 sit. Quicumque enim fidem promeretur, nullis ma-
 culis carnalis nativitatis offuscat. Nam hoc ita
 futurum etiam per prophetam significatur, dicente
 Domino : *Erit in diebus novissimis, effundam de
 spiritu meo super omnem carnem (Joel. ii, 28).* Se-
 quitur

CAPUT L.

VERS. 23. — *Vocavit autem Joseph fratres suos,
 dixitque eis : Post mortem meam visitabit vos Deus,
 et ascendere vos faciet de terra ista ad terram quam
 juravit Abraham, Isaac et Jacob. Asportate vobiscum
 ossa mea de loco isto.* Quid est quod tantus vir ossa
 sua ab Ægypto asportari præcepit? Non enim otiose
 mandasse credendus est. Qui prophetare potuit, non
 improvide ista præcepit. Cum enim esset in Dei crea-
 toris devotione propensior, sciens ab ipso perce-
 pisse quod Ægyptum in tanta majestate gubernaret,
 noluit ut sibi honor, sed debitus Creatori deferretur :
 et ideo errorem post mortem suam expetiit auferri,
 perpendens, ab Ægyptiis causa vanitatis illicitum ho-
 norem impendi sibi post mortem, certus vanitatem
 vulgi mortuos magis ut deos venerari quam vivos.
 Et ideo ut esset alienus a vana superstitione Ægyptio-
 rum, ne aliquando ad Dei injuriam ista fierent, præ-

cepit ossa sua asportari ab Ægypto; quod quidem A et apostolos invenimus secutos, Paulum scilicet et Barnabam. Nam cum sacrificari sibi vidissent, scientes exosum esse Deo, sciderunt vestimenta sua dicentes: Quid facitis? Nam et nos homines sumus vobis similes (Act. xiv. 14). Et sic compescuerunt turbas. Verum si cui spiritaliter interpretari placuerit, videlicet ut Joseph significet Dominum ac Redemptorem nostrum. Ægyptus, qui interpretatur tenebrae, Judæam propter obscuritatem suæ perfidiæ; ossa ejus, virtutes fidei, quam Judæa retinere indigna, suis exigentibus tenebris ignorantia, fuit; et fratres Joseph, sanctos apostolos, quorum figuram multis in locis obtinent; terram ipsorum, Ecclesiam ex gentibus, ubi fidem Salvatoris prædicarunt; nos contradicere nolumus; sed suo judicio sine contentione delinquere decrevimus. B

Liber enim jam finem exposcit; clausula terminata petit. Unde in calce lectorem humiliter preamur ut si hoc opusculum lectione dignum duxerit, et utile si quid invenerit, auctorem quidem scriptoris Domino commendare non abnuerit, quia ejus est donum quod aliquid utilitatis ediderim. Nam si aliqua digna reprehensione repererit, nostræ stultitiæ ac infirmitati deputet, quoniam non grata nec presumptuosa, sed imperata potius describere conati sumus; et si de artificiosa compositione causatus fuerit, sciat quia prudentes viri non compla sed utilia in Scripturis requirunt, et eis non verba artificiosa, sed dicta proficua placeant; quia sciunt quod non res pro verbis, sed verba pro rebus describendis sunt instituta.

ANGELOMI

LUXOVIENSIS MONACHI

ENARRATIONES IN LIBROS REGUM.

DE ANGELOMO PRÆFATIO APOLOGETICA

Cum a quampluribus fratribus, et etiam nonnullis prudentibus et nobilibus viris, rogarer ut secundum solertiam doctorum et traditionem magistri viri disertissimi, aliquod opusculum in volumina Regum digererem, ego quod a nullo doctorum per omnia expositum apud nos haberetur antiquorum, ob memoriam videlicet frequentata lectione recreandam, et præsertim propter illos qui aiunt, sicut in exordio hujusce voluminis notando tetigi, non alia contineri nisi prælia regum actusque multorum: quod ego diu multumque delitescendo facere distuli, maxime cum parva forem scientia præditus, nec elucubratione artis sæcularis sapientia fretus, et, ut ita dicam, indoctus eloquio, parvus ingenio, nec dicere poteram illud Psalmistæ: « A mandatis tuis intellexi. » Nec dignus eram, inquam, ut angelus carbone torrende de alt'ri spurca purgaret labella, ut valerem Christi digne enucleare mysteria. Sed rursus his excusationibus reluctanter cœperunt me suavis affaminibus, imo objurantibus, compellere ut aliquid juxta frugalitatem sensus, et ingenioli mei capaciatem, secundum quod a didascalo inculcata fuerant, describere nullatenus abnuerem. Sed cum negare non valerem, tandem assensum præbere decrevi, et ad aliqua, licet temere et formidolose, digerenda sum aggressus, eo videlicet jure ut intra domesticos parietes secretius retinerent, nec alicui ad legendam traierent, et [ne] mea imperitia, verum et temeritas,

legentibus detecta, manifesta foret, et oblocutionibus occasio panderetur reprehendentium. Nam stylum cum ad primum librum describendo appulisset, ut abdite abdita auctore Deo congererem, exemplo mea impudentia est detecta, et sacris auribus magnifici Drogonis, egregii scilicet pontificis, quo nihil nobilius nihilque prudentius, est revelata nugacitas. Quo comperto, cœpit ingenue libera auctoritate imperare ut darem operam, et cœptum opus non finirem, sed sagaciter ad calcem tenus perducerem. Cujus quoque præconiis nullatenus resistere valui, verum nec tantæ auctoritati renuere præsumpsi, non solum quidem quia filius erat præstantissimi Caroli Cæsaris, imo frater mitissimi Ludovici principis, verum etiam quia erat præclarus pontifex et abbas meus egregius. His enim necessitatibus adactus, præconiisque multumodis compulsus, sed potius, ut ita dicam, Christi auxiliis fretus, qui præstat infirmis confidentiam et mutis locutionem, tentatum opus enucleare præsumpsi. Sed sciendum est quia quibusdam in locis totam sententiam, prout a doctoribus est exposita, digessi; quibusdam enim [vero] eorum sensum sequens, compendioso sermone multa inserui, et ex multis ad unum perduxi: quibusdam quoque quod in libris tractatorum non reperi, sicut a magistro aure ac commodante didici, propriis intuli verbis. Nonnulla quippe, licet pauca, quæ legenti patent, stipulata exemplis propria inserere præsumpsi, et in libelli